

DENG'den SUNU

Merhaba;

Sömürgeci güçler Kürt halkının yıllardır sürdürdüğü özgürlük ve insanca yaşam mücadelesini bastırmak için her yola başvuruyor. Son günlerde ard-arda gerçekleşen karanlık oyunlar ve insanlık dışı uygulamalar, halkımızın yükselen ulusal-demokratik mücadelesini boğmak içindir.

Kesinlikle bilinmelidir ki, halkımız bu iğrenç çabaları da sonuçsuz kılacaktır. Tezgahlanan karanlık ve provokatif oyunların boşa çıkartılması hepimiz için acil bir görev halini almıştır. Bu tür oyunlara her zaman olduğu gibi yine ısrarla işaret etmeyi bir görev biliyoruz. Bu görevi başarmak, elbetteki onun gerekliliğine inanmak ve gerekli çabayı göstermekle mümkündür.

Deng Dergisi yayın hayatına başladığı günden beri bu yönde çaba göstermiştir. Bu çabamızı sürdürmeye bundan böyle de devam edeceğiz.

Unutmamalıyız ki, egemenler ve onların karanlık güçleri halkımıza saldırırken görüş ayrılıklarını dikkate almadan, bir bütün olarak ilerici-yurtsever, devrimci, demokrat ve kendine insanım diyen herkese saldırıyor. O halde bu vahşi saldırıları etkisiz kılmak için mücadele alanlarında birlikte davranmalıyız.

Kürt halkı üzerinde estirilen terör ve soykırım uygulamalarına "meşruluk" kazandırmak amacıyla çıkartılan "anti-terör" yasası bir bütün olarak Türk ve Kürt halklarının acil sorunu haline gelmiştir.

Bu yasanın çıkartılmasıyla beraber Kontr-gerillanın faaliyetleri aleni bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Gün geçmiyor ki bir ev basılsın, devrimciler, ilericiler katledilmesin.

Diyanbakır'da yaşanan vahşetin hemen ardından İstanbul ve Ankara'da insanlar sorgusuz sualsiz infaz edildiler. Evler basıldı, işkenceciler ve insan kasapları en barbar yöntemleri uygulayarak tüm dünyanın gözü önünde vahşet örnekleri sergilediler.

Dünya kamuoyunun dikkatini çekip, sergilenen faşist uygulamaları durdurmak için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Halklarımızın kanları ve canları pahasına kazandığı mevzilerin korunması acil görevlerimizdendir. Kazanılan bu ortak değerlerin korunması ve geliştirilmesi de ortak çaba ve çalışmalarımızla mümkün olacaktır.

Çıkarılan "3713 Sayılı Anti-Terör" yasasının uygulama alanı sadece saydıklarımızla sınırlı değil. Bu yasa devletin terör uygulamalarını kamuoyundan gizlemek için her türlü önlemle donatılmıştır. Özellikle burjuva basınının ve devletin çarpıtmalarını kamuoyuna gerçek haber-cilik ve yorumlarıyla ulaştırmaya çalışan sol basın üzerindeki baskıcı uygulamalar ayyuka çıktı.

Elbette Deng Dergisi de bundan nasibini aldı. Dergimizin 11 ve 12. sayıları 3713 sayılı terör yasasına muhalefetten toplatılıp hakkında yeni davalar açıldı. Deng'in 11. sayısı ile ilgili duruşmada dergimiz sahibi Hikmet ÇETİN ve Yazı İşleri Müdürümüz Kamil ERMiŞ ifade verdiler.

Hikmet ÇETİN sorgusunda "DENG Dergisi çıktığı günden bu yana yoğun baskılarla karşı karşıyadır. 3713 sayılı yasa çıkmadan 11. sayımız yayınlandı. Yasadan önce çıkmasına rağmen hakkımızda yeni yasadaki dava açıldı. Bundan önceki 10 sayımız hakkında 142/3 ve 2932. maddelerden davalar açılmıştı. Ancak yayın politikamızın meşruluğu ve toplumsal gerçeklik hakkımızdaki "iddiaları" ters yüz etti. Sonuçta ilk 10 sayımızın DGM'ce aklanması ve yayın politikamızın haklılığını kabulü süreci başladı. Bu nedenle vermiş olduğumuz meşruiyet mücadelesini dikkate alarak yayın politikamızda hiç bir değişiklik yapmadık ve yapmayacağız" diyerek DENG hakkında açılan davaların ve toplatma kararlarının gayri meşruluğuna dikkat çekti.

Değerli okurlarımız, DENG Dergisi bugüne kadar sergilemiş olduğu bu kararlı tutumunu sizlerden aldığı güçle sürdürüyor. Binlerce baskıcı yasa çıksa da bu politikamız meşruluk ve haklılık zemininde devam edecektir. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın.

Yeni bir sayıda buluşmak umuduyla, sevgiler saygılar.

DENG

DİYARBAKIR KATLİAMI

S. KENDAL

Yüzyıllardır en insani hak ve özgürlükleri uğruna dünyada eşine az rastlanan bir savaşım veren, insanca yaşama mücadelesinde çok ağır bedeller ödeyen Kürt halkının, bugünkü ulusal-demokratik uyanışı yine sömürgeci güçlerce en çağdışı, faşizan baskı ve sindirme metodlarıyla boğulmaya çalışılıyor.

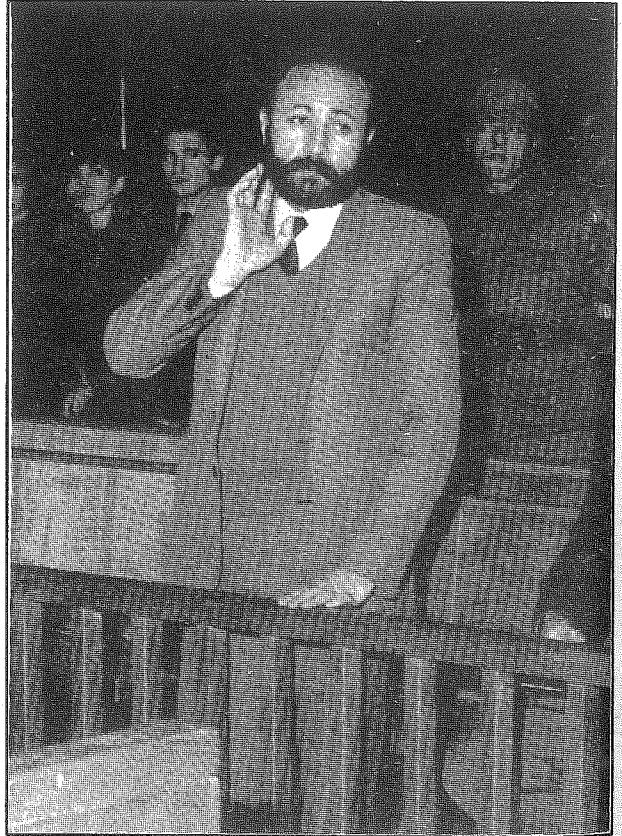
KONTR-GERİLLA LEGALİZE OLUYOR.

Geçtiğimiz son bir ay içinde Kürdistan'da yıllardır sürmekte olan Sıkıyönetim, Olağanüstü Hal uygulamalarının ötesinde, bir takım yeni "olağanüstülüklerin" hazırlıkları açıkça gözleniyordu. Kürdistan'a özel tim, asker, ağır silah sevkiyatı yanı sıra; sokaklarda dolaşmaya başlayan, çirkin ve karanlık suratlarından korku ve tiksinti akan kişilerden de söz ediliyordu. Tüm bu gelişmeler sürerken HEP eski İl Başkanı Mustafa ÖZER'in arabasında patlayan bomba, halkımızın özgürlük ve demokrasi mücadelesinde yeni, zorlu ve vahşi bir sürecin habercisi oluyordu. Bunu, İHD Diyarbakır Şubesi ile Özgür Halk ve Medya Güneşi dergilerinin bürolarına konulan bomba; İHD Batman Yönetim Kurulu Üyesi Sıddık TAN'ın arabasında patlayan bomba izledi. Daha önce de Diyarbakır'da ilerici yayınlar satan bir gazete bayii kundaklanmış, Cizre'de SP (Sosyalist Parti) üyesi İbrahim SARICA karanlık güçlerce katledilmiş, Şırnak-Uludere mevkiinde Yakup KARA, Mehmet ÜRÜN, Hamit KARA, Ali DENEK ve Hüseyin BABAT isimli şahıslar aynı şekilde, karanlık güçlerce öldürül-

müşlerdi. Yine Şırnak Merkeze bağlı Nerex (Dağkonak) Köyü'nde, koruculuğu kabul etmeyen Mehmet KILIÇ ve bir misafiri evinden dışarı çıkarılarak öldürülmüş, TV'de "terörist" diye lanse edilmişlerdi. Ağrı-Doğubayazıt'ta İsmail EFE aynı yöntemlerle katledilmişti. Diyarbakır'da, tüm gazete bayiiileri tehdit edilerek; 2000'e Doğru, Deng, Özgür Halk ve Yeni Ülke dergilerini satmamarları istenmişti. Bütün bu olup bitenleri, bu kez Diyarbakır HEP İl Başkanı Vedat AYDIN'ın alçakca katledilmesi olayı izledi. Aslında kamuoyuna özellikle devletin resmi güçlerince "faili meçhul veya terörist grupların eylemleri" diye lanse edilen bu eylemler ve olayların hiçbirinin faili meçhul değildir. Fail; yıllardan beridir kamuoyunda bir çok eylemiyle yakından tanınan illegal T.C Devleti Kontrgerilladır.

İşte, HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN'ın 5.7.1991 gecesi saat.24.00 sularında evinden, ellerinde telsiz ve çıplak silahlarıyla gelen kişilerce alınıp götürülmesi ve ardın-

dan alçakca katledilmesi olayı, öte yandan yukarıda sıralanan diğer olaylar bugüne değin Kürdistan'da estirilen vahşi terörün faillerinin maskelerini bir kez daha düşürdü. Artık dünya biliyor, Kontr-Gerilla halkımıza karşı yürüttüğü bu çirkin özel savaşını açıkça boyutlandırır-

Şehidê Welat Vedat AYDIN (FOTO: DENG)

yor. Son günlerde yürüttüğü provokatif eylemleriyle kitle katliamı için zemin hazırlamakta, bunu gizleme gereği bile duymamaktadır.

BİR JENOSİD DENEMESİ

5.7.1991 günü evinden alınarak, karanlık güçlerce "belirsiz" bir yere götürülen HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN'ın üç gün sonra (8.7.1991) Ergani-Maden arası bir yerde, yolun kıyısında cesedi bulundu.

AYDIN'ın katledilmesi haberi bir anda tüm Kürdistan'a ve dünyaya yayıldı. Kürdistan, bir uçtan diğer uca yasa boğuldu. Ülkenin her tarafından Diyarbakır'a insan akını başladı ve Diyarbakır nüfusu bir anda ikiye katlandı. 8.7.1991 tarihinden itibaren cenazenin alınması hazırlıkları başladı.

Sosyalist ve yurtseverlerce, olayın sağlıklı bir tahlili daha Mustafa ÖZER'in arabasına bomba konulduğu zaman yapılmıştı. Sosyalist ve yurtsever güçlere göre bu bir sindirme harekatiydi. Amaç, Kürt halkının meşru bir zeminde ve kitle çizgisi temelinde yükselen ulusal-demokratik mücadelesini geriletmek, O'nu yıldınlığın ve demoralizasyonun batağında boğmaktır.

Dikkatli olmak gerekiyordu. Sömürgeci-faşist güçler provokatif eylemleriyle toplu kitleseİ kıyımlara zemin hazırlamaya çalışıyordu. Örgütlü, ilkeli ve kararlı bir kitle ile yürünmeliydi. Sömürgeci güçlerin bu uğursuz provalarını boşa çıkaracak şekilde sorumlu davranılmalıydı. Öyle bir organizasyon olmalıydı ki, yoksul halkımızın özgürlük ve demokrasiye susamışlığı ve bu uğurdaki haklı mücadelesi, mücadeledeki kararlılığı ve birliği dostları sevin-dirmeli, düşmanı korkutmalıydı. Sosyalist güçlerin tüm çabalarına karşın, gelişmeler bu çizgiye oturtulamadı. Bir yandan kitlenin sömürgeci güçlere olan kini, diğer yandan kitle

içine sızan provokatörlerin yer yer başarılı olması, eylemin istenen çizgiye oturması önünde engel teşkil etti.

10.7.1991 günü, vurulduktan sonra Maden Cumhuriyet Savcılığı'nca sahipsiz bir ceset muamelesi yapılarak Maden Mezarlığı'nın kuytu bir köşesine apar-topar gömülen AYDIN'ın cenazesini almak için binlerce araçlık (30-35 km'lik) bir konvoy Diyarbakır'dan Maden'e doğru yola çıktı. Söz konusu konvoy, Ergani'nin içinden geçerken halkımızın yoğun ilgisi ve ulusal taleplerini yansıtan sloganlarıyla Maden'e doğru yol aldı. Öte yandan, cenaze törenine katılmak üzere Kürdistan'ın ve Türkiye'nin değişik yörelerinden Diyarbakır'a gelmekte olan insanlarımızın Diyarbakır'a girmelerine mücadele edilmiyor, bir çok insanımız geri çevriliyordu. Sömürgeciler, bunu yapmakla cenaze törenine katılımı azaltacaklarını sanıyorlardı.

Herşeye rağmen, öğlen saatlerinde Diyarbakır'a getirilen cenazenin çevresine 50.000' i aşkın bir insan kitlesi yığıldı. Bu yoğun kitlenin haykırdığı "Vedat Namire", "Şehidê

me Namire" şeklindeki sloganlar Diyarbakır'ın boşalmış evlerinden, kapatılmış kepenklerinden, ıssızlaşan mahalle ve sokalarından yankılanıyordu.

Cenaze alınıp şehitlikteki ebedi ikametgahına doğru yöneldiğinde kitle caddelere sığmıyordu, öfkeliydi. Diyarbakır surlarının her noktasına özel tim yerleştirilmişti. Kitle, Urfakapı'ya geldiğinde, surların üzerinde mevzilenmiş özel timin yukarıdan kitlenin üzerine taş attığı görüldü. Bunda amaç, kitleyi mezarlığa varmadan provokasyona getirerek çatışmayı; bu noktadan başlatmak ve halkın mezarlığa kadar yürümesini engellemektir. Milletvekillerini ve partilileri taşımakta olan HEP'in EMEK 1 adlı seçim otobüsünden, sürekli, kitle soğukkanlılığa ve sükunete davet edilmekteydi.

Kortejin bir ucu Mardinkapı'ya ulaşırken, diğer ucu hala Urfakapı'daydı. Mardinkapı'nın hemen geçiş noktasında bulunan Mardinkapı Polis Karakolu'nun bahçesinde çok sayıda polisin mevzilendiği görüldü. Aynı noktada, panzerler vb. ağır silahlar da bulunmaktaydı. Kitlenin

Kürt Halkı Soykırımlarla Yokedilemez. (FOTO: DENG)

geçiş sırasında olası bir olumsuzluğun yaşanmaması için HEP tarafından görevlendirilmiş kişilerce bir güvenlik zinciri oluşturulmaya çalışılırken, ansızın silahlar patlamaya başladı. Mardinkapı Polis Karakolu'nda mevzilenen polislerce, kitlenin üzerine ateş açıldı ve bir anda ortalık cesetlerle doldu. Olay yerinde iki ölü, onlarca yaralı tesbit edildi. Anlaşılan kitlenin geçişine izin

ne devam etti. Şehir içinde olduğu gibi, şehir dışında da olağanüstü "güvenlik" önlemleri alınmıştı. Kitleyi çepeçevre saran özel timin ciddi bir "savaşa" hazırlandığı açıkça gözleniyordu. Parti yöneticileri başta olmak üzere bir çok kişi bu yöndeki kaygılarını dile getiriyordu. İlk saldırıda iki yurtseverin öldürülmesi ve onlarcasının yaralanmasıyla sonuçlanan olayların da gösterdiği gi-

gereken ciddi bir organizasyondan ısrarla kaçınılmıştı. Organizasyon, uzun vadeli hesaplardan çok, günübirlik hesaplar üzerine yapılmıştı.

HİTLERVARİ BİR VAHŞET TABLOSU

Kitle mezarlıktan şehre doğru yö-
neldikten sonra HEP Genel Başkanı
kitleye herhangi bir olayın çıkma-

KAHROLSUN SÖMÜRGEÇİLİK, YAŞASIN ÖZGÜRLÜK

(FOTO: DENG)

verilmeyecekti. İlk yaralananlar arasında HEP Diyarbakır İlçe Teşkilatı Yönetim Kurulu Üyesi A. Kadir AYDIN da vardı. AYDIN, kafasından kurşun yarası almıştı. Kitlenin, bu katliam girişiminden hemen sonra, kısa süreli yaşanan şoku üzerinden atmasının ardından HEP EMEK1 otobüsünden halkı sükunete davet eden konuşmalar yapıldı. Bunun üzerine kitle aynı yönde yürüyüşü-

bi, egemenler, bir jenosid denemesi için iyiden iyiye hazırlanmıştı.

Vedat AYDIN sonsuzluğa gömüldükten sonra yüzbinlere varan bu öfkeli kitlenin dağılması (ama sömürgecilerin kitle kıyımı planlarını boşa çıkararak) sorunu dayatıyordu. Çünkü, sosyalist-yurtsever güçlerin tüm ısrarlarına rağmen kitle, olası provokasyonlara karşı yeterince uyarılmamış, birlikte yürütülmesi

sına mahal vermeden küçük gruplar halinde dağılmalarını söyledi. Aynı zamanda kitle tamamen dağılıncaya değin parti otobüsünün bulunduğu noktadan ayrılmayacağı açıklandı. Partililer, milletvekilleri, yerli ve yabancı basın mensupları seçim otobüsünde oturarak kitlenin dağılmasını beklemeye koyuldu.

Ancak, "güvenlik güçleri" bir katliam yapmayı kafasına koymuş ve

tüm hazırlıklarını tamamlamıştı. Nitekim, kitle dağılmak üzere Mardin-kapı'ya vardığında büyük bir bari-katla karşılaştı. Burada bir süre bekletilen kitle, arkadan da sarıldı.

ciddi tertiplenmişti. Yasalarca doku-nulmazlıkları güvence altına alın-mış olan milletvekillerine bile bu denli vahşice saldırılacağı düşünül-müyordu. Özel timin estirdiği vah-

Özel tim, milletvekilini özel bir muameleye tabi tuttu. Dayak atan cellatlar şöyle hırılıyorlardı: "Vurun 16 milyonluktara, Kürdistan'ın kah-ramanlarına vurun. İbrahim AK-

SOY'a, Ahmet TÜRK'e vurun, vurun ki devletin gücünü görsünler." Bu arada korkunç bir dayak yi-yen Alman gazeteci Lissy SCHMIDD'in acı çığlıkları duyuluyordu. Gazeteci çırılçıplak soyulmuş, habire dövülüyordu. Dayak atanlar, "Ne işin var burada şıllık. Almanla-rınki sana yetmiyor-muydu?" derken, baş-ka bir ses "Kaç para ha şıllık, söyle kaç pa-ra" diyerek dayağa devam ediyordu.

Evet, bir insan yığını oluşturulmuştu. Pa-ramparça edilmiş, da-ğıtılmış EMEK1 oto-büsünün gölgesinde kana boyanmış, kıpkı-

Kürt Halkı Özgürlük ve Demokrasi için Direniyor. (FOTO: DENG)

Kitlenin solunda Diyarbakır surları, sağ tarafında ise Hewsel Bahçele-rine inen 4-5 m. yüksekliğindeki uçurum vardı. Kitle kıyımı için tüm hazırlıklar hızla tamamlanıyordu. Kısa bir sessizlikten sonra katil namlular kurşun kismaya başladı. Tamamen korunmasız olan halk, panik içinde sağa sola kaçışmaya başladı. O anda EMEK 1 otobüsün-ün dışında bulunan bir kaç basın mensubu ve milletvekili feci şekilde dövülerek otobüse bindirildi. Bunda amacın, milletvekillerinin ve basın mensuplarının bu vahşet sahneleri-ne tanık olmalarının engellenmesi olduğu düşünülüyordu. Ancak bir süre sonra namlular HEP'in EMEK1 otobüsüne yöneldi. Önce tekerlek-leri patlatıldı. Sonra camları, kapıla-rı kırıldı ve içeriye gaz bombaları atıldı. Bu arada, tek çareyi yolun kı-yısında 4-5 m'lik uçuruma atlamak-ta bulan halkın üzerine kurşun sıkı-lıyor, gaz bombaları atılıyordu.

Katliam düşünüldenden de daha

şetin yanı sıra, havadan helikopter-lerle halka ateş açıldı. Anlaşılan her şey inceden inceye hesaplanmış, emir "yüksek" yerden gelmişti.

Halkın hesabı büyük ölçüde gö-rüldükten sonra, otobüsün içerisin-de kalan ve içeriye atılan gaz bom-balarının etkisiyle boğulmak üzere olan parti yöneticileri, milletvekilleri ve basın mensupları öldüresiye dövülerek dışarı atılmaya başlandı. Dışarı atılanlar, yerde sürüklenerek kıyasıya ikinci bir dayaktan geçirili-yordu. Aldıkları darbeler sonucu gaz bombalarının da etkisiyle kan içinde kalan ve baygınlık geçiren bu insanlar, patates çuvalı gibi yü-zükoyun, üstüste istif ediliyordu. Bir anda kocaman bir insan yığını oluştu. Yığının altında kalanlar bir so-lukluk oksijen için çırpınıırken, yığı-nın üst tarafındakiler ise özel tim-den habire yedikleri darbelerin etki-siyle inliyor, çığlık atıyorlardı. Bu korkunç manzara bir saat kadar sürdü.

zıl bir insan yığını vardı. Bu yığını oluşturan kanayan bedenlerin hiç birinin sağ kurtulabileceğine inana-mıyordu insan. Hafızası yerinde olanlar son kez, öfkeyle katil surat-ların insan öldürürken nasıl çirkin-leştiklerini görmek için onlara baki-yorlardı. Nazilerin, 2. paylaşım sa-vasında çizdikleri portreler bir kez daha, Kürdistan'da, Diyarbakır'da insanların gözü önünde T.C timleri tarafından çiziliyordu.

Bugün dünya hızlı bir demokratik-leşme, yenileşme sürecine girmiş-ken, insanlık yeni bir çağa ve yeni bir dünya düzenine doğru hızla yol alırken faşist T.C Devleti tarihte eş-i-ne az rastlanan kitlesel katliamlarla çürümüş bedenini daha uzun süre ayakta tutmaya çalışıyor. Ancak bu faşist düzenin son çırpınışlarıdır. Uzun yıllardır özgürlük ve insanca yaşam talebiyle ayağa kalkmış Kürt halkının haklı ve meşru mücadelesi-ni hiç bir güç engelleyemeyecek-tir.

1975'ten Günümüze

IRAK ve İRAN KÜRDİSTANI

• Kemal BURKAY

Bu yazı, 1978 yılında Özgürlük Yolu Yayınları arasında basılan Kürdistan'ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri adlı incelemenin yeni baskısı için yazarı tarafından hazırlanan ekten alınmıştır.

1. BÖLÜM

1975'te Direnişi Durdurmak Zorunlu Muydu?

Mustafa Barzani, direnişi durdurup İran'a geçtiği dönemde, ünlü Mısırlı gazeteci Hasaneyn Heykel'le yaptığı mülakatta şöyle diyordu:

Ben teslim olmadum, ihtilali şimdi-lik sona erdirmeyi tercih ettim. İran sınırı kapandıktan sonra da ihtilali sürdürebilirdim. Ama Kürt halkının ve Irak halkının kanının daha fazla dökülmesini istemedim. Ayrıca kendi rolümü sona erdirmeyi tercih ettim. Ama Kürt ihtilali sona ermemiştir, sadece şimdilik durmuştur. Benim şahsen rolüm bitmiştir, ama Kürt halkı duruyor ve onun içinden direnişi örgüleyecek yeni liderler, liderlikler çıkacaktır. ()*

Kürt halkı varoldukça kurtuluş mücadelesinin durmayacağına, yeni liderlerin ortaya çıkıp direnişi örgüleyeceklerine ilişkin Barzani'nin sözleri doğrudur elbet. Nitekim yeni örgütler hızla oluştu ve aradan daha bir yıl geçmeden Irak Kürdistanı'nda partizan savaşı yeniden başladı. Ancak Barzani'nin, direnişi durdurmak için gösterdiği gerekçeler pek ikna edici değil. Barışçı çözüm gerçekleştirmesine ve Kürt hareketi bir strateji

değişikliği yapmadığına göre, salt "daha fazla kan dökülmesin" diye direnişin durdurulması gerekmezdi. Çünkü başkaları direnişi yeniden örgütlediklerinde de aynı şey olacaktı ve nitekim oldu. Barzani'nin kendi rolünü sona erdirmeye gerekçesine gelince, uzun yıllar kurtuluş mücadelesinde birinci dereceden sorumluluk üstlenmiş ve yaşamı dağlarda, ağır koşullar altında geçmiş, artık yaşlanmış ve yorulmuş Barzani'nin, bu nedenle bir görev değişikliğini düşünmüş olması doğaldır; ancak bunun için direnişi durdurmanın ötesinde başka yollar vardı. Kendisi çekilir ve KDP yönetimi kendisine yeni bir lider seçerdi.

Kanımcı Barzani'nin direnişi durdurmasının asıl nedenleri başkadır. Direniş, ABD ve İran'la son dönemde kurulan sıkı ilişkiler sonucu bunların yardım ve desteğine büyük ölçüde bağımlı duruma gelmişti. 1975 Cezayir antlaşmasının ardından İran ve ABD desteğinin ansızın kesilmesi Barzani'yi umutsuzluğa itti. İran sınırı kapatıp hertürlü desteği kesince Irak'la savaşı göze alamadı; bunun Kürt halkı için çok büyük kayıplara yol açacağını, sonuç almanın ise güç olacağını düşündü.

Nitekim, Barzani 9 Şubat 1977'de

Başkan Carter'e yazdığı mektupta direnişi durdurma nedenlerini şöyle ifade etmektedir:

Biz dostlarımızın yardım vaadine güvenerek bu savaşa girdik, fakat ansızın, savaş alanında kendimizi yalnız bulduk; Amerikan ve İran yardımlarından yoksun, arkamızda kapalı bir İran sınırı ve karşımızda durmadan akan son model Sovyet silahlarıyla donanmış modern bir ordu. Kötüleşen ekonomik koşullar, ihane-te uğrama duygusunun yarattığı düşük moral ve bunların yanısıra, İran'da mülteci olarak 250.000 kadın, çocuk ve yaşlının bulunuşu yüzünden, istemeyerek ve acı içinde İran'a çekilmekten ve yurdumuzu Baas'a terk etmekten başka çaremiz yoktu. (**)

Direnişe son verilmesi kararı 19 Mart 1975 günü, Irak Kürdistanı'nda Hacümrân'da yapılan toplantıda alındı. Dr. Mahmut Osman bu toplantıya 25-26 kişinin katıldığını, Barzani ve iki oğlunun (İdris ve Mesut olacak), KDP politbürosu'ndan 7 kişinin, Merkez Komitesi'nden 7 kişinin, birkaç peşmerge birliği komutanının ve aralarında İbrahim Ahmet'in de bulunduğu birkaç kişinin daha toplantıda hazır bulunduğunu söylemektedir. Dr. Mahmut, direnişi durdurup

(*) El Envar adlı gazete, 6 Eylül 1975, Beyrut. Türkçe çevirisi: Özgürlük Yolu dergisi, Ekim 1975, sayı 5.

(**) Barzani'nin Carter'e Mektubu, Özgürlük Yolu, Eylül 1977, sayı 28.

İran'a geçme önerisinin Barzani tarafından yapıldığını ve onun şöyle dediğini anlatıyor:

Bana kalırsa İran'a gidelim, dönüş için bir fırsat çıkıncaya kadar orada kalalım. Öyle görünüyor ki Irak'la İran'ın ittifakı uzun sürmeyecek. Saddam Hüseyin'in amacı Kürt devrimini ezmekti ve o bu amaca ulaştı, bu nedenle birkaç aya kalmaz İran'la savaşa tutuşacak ve bu ittifakı bozacaktır... Ve biz altı ay sonra Kürdistan'a dönüp mücadeleyi yeniden sürdürebiliriz.

Dr. Mahmut, bunun üzerine tartışma açıldığını, kendisinin de içinde olduğu az sayıda kişinin direnişin sürdürülmesinden yana olduklarını, ancak çoğunluğun Barzani'yi onayladığını anlatıyor, politik kadrolar ve peşmergelerle ilgili olarak da şunları diyor:

Savaşı sürdürmek isteyen gerçekten çok kişi vardı, ama silahları ve maddi olanakları yoktu. Örneğin 20-21 Mart gecesi Şahab Nuri (sonradan şehit oldu) ve başka birkaç kişi, liderliğe yazılı olarak başvurular, Kürdistan'da kalmak ve partizan savaşını sürdürmek istediklerini bildirdiler. Bunun için bir miktar para ve silah istediler. Yönetim 23 Mart günü Şahab Nuri ve arkadaşlarının başvurusu üzerinde görüştü, ancak Barzani'nin ısrarla istediği savaşa son verilmesi ve İran'a geçilmesi idi. Dedi ki: "Bugün savaşı sürdürmek isteyen herkes Irak'ın casusudur,".

Dr. Mahmut, o dönemde Kürtlerin olanakları ve Irak'ın durumuyla ilgili olarak da şunları söylemektedir:

Savaşın durdurulmasına ve kaçışa karar verildiği günlerde yönetimin elinde 22 milyon Irak dinarı ve 17 milyon mermi vardı. Peşmergelerin sayısı 60.000 idi, ayrıca 43.000 kişilik milis gücü vardı. Devrimin elindeki topraklar 40.000 kilometre kare idi ki Hollanda ve İsviçre'nin toplam genişliğine eşitti. Buna karşılık hükü-

metin askeri güçleri iyi durumda değildi. Bu nedenledir ki Saddam Hüseyin Şah'a boyun eğdi ve onunla Cezayir Antlaşması'nı imzaladı. Sovyet Hükümeti ise Cezayir Antlaşması'nı beğenmememişti. Sovyetler bize bir telgrafla, birkaç partili temsilciyi kendileriyle görüşmek üzere yollamamızı istediler. Ama partili temsilciler gitmediler; çünkü liderlik savaşın durdurulmasına karar vermişti. ()*

Direnişin durdurulmasının sonuçlarını biliyoruz. Kürtler silahlarını bıraktılar, ellerindeki mevzileri yitirdiler ve onbinlercesi İran'da göçmen durumuna düştü. Yurtsever sâflarda büyük bir moral çöküntüsü yaşandı. Bağdat rejimi ise savaşmadan büyük bir zafer elde etti. Birhayli Kürt yurtseveri katledildi. Türkiye ve İran sınırı boyunca 30 kilometre eninde bir kuşak insanlardan boşaltılırken ve buralarda doğa yok edilirken yüzbinlerce Kürt de güneydeki çöllük alanlara, ya da toplama kamplarına sürüldü.

Acaba Kürt halkı direnseydi sonuç ne olacaktı? Yaşanmamış bir olay hakkında yargılara varmak kolay değildir. Etrafı düşman güçlerle çevrili bir coğrafyada, silah-cephane, para vs. olarak önemli bir lojistik ve mali desteğin kesildiği koşullarda Kürt hareketinin düşman saldırısını püskürtme şansı gerçekten neydi? Bu koşullarda girişilecek bir direnişin, Bağdat rejiminin bilinen acımasızlığı da hesaba katılınca, Kürt halkına çok daha pahalıya mal olacağı ileri sürülebilir. Irak'ın kaynakları, Arap dünyasından sağladığı destek ve Kürtlerin uluslararası yalnızlığı da hesaba katıldığı zaman, Dr. Mahmut Osman'ın çizdiği iyimser tabloya rağmen, bir savaşta güç dengesinin hiç de Kürtlerden yana olmadığı düşünülebilir. Ne var ki, aradan daha bir yıl bile geçmeden Kürdistan'da silahlı direnişin yeniden başladığı göz önüne alınırsa, 1975 yılında silahları bırakıp direniş hareketini dağıtmanın ve Irak ordusuna, elini-kolunu sallayarak

Kürdistan'ın en ücra köşelerine kadar girme olanağı verilmesinin hiçbir anlamı kalmıyor. Gerçi bu direnişi başlatanlar, daha önceleri Barzani'nin liderliğine ters düşmüş olan kesimlerle, 1975'ten sonra ona karşı düşenlerdir. Ancak bizzat Barzani'nin kendi oğullarının liderlik ettiği KDP de bir süre sonra partizan savaşına aktif biçimde katıldı. O halde, 1975 yılında silahları bırakmak sonuçta Kürt hareketine ne kazandırdı?

Kanımcı, daha önce İran Şahlığı ve ABD emperyalizmi ile kurulan ve hareketi büyük ölçüde onların desteğine muhtaç hale getiren ilişkiler nasıl yanlışsa, İran sınırı kapattığı, lojistik desteği durdurduğu ve ABD de Kürtleri yalnız bıraktığı zaman, silahları bırakmak, direniş hareketini dağıtmak ve İran'a geçmek de öylesine yanlış olmuştur. Irak Kürtleri bunu yapmakla, ellerindeki önemli olanakları heder etmekten, zaman yitirmekten ve 1976 yılında işe bir çeşit sıfırdan başlamaktan başka şey yapmadılar. Onlar böyle yapmakla güç dengesini çok daha büyük ölçekte düşmandan yana çevirdiler. Öyle sanıyorum ki, Kürtler kendi güçlerine güvenip kararlıca direnselerdi, daha önce yaptıkları gibi bir kez daha Irak ordusunu bozguna uğratabilir ve barışçı bir çözümü kabul etmeye mecbur edebilirlerdi.

ABD Kürtleri

Nasıl Oyuna Getirdi?

1975 yenilgisiyle ilgili olarak Irak Kürt liderliğinin ABD ve İran'ın oyununa geldiği, daha sözkonusu olayların yaşandığı günlerde bir dereceye kadar biliniyordu; ancak bu konuyla ilgili belgelerin bir bölümü daha sonra ortaya çıktı.

Mustafa Barzani, bir İngiliz gazetesine verdiği demeçte, ABD yönetiminin kendilerine tuzak hazırladığını ve Kürtleri 1974 yılında savaşa sürüklediğini, sonra da yalnız bıraktığını söyledi. (**)

Barzani'nin açıklamalarına göre, Başkan Nixon ve Dışişleri Bakanı

(*) Dr. Mahmud Osman Yenilginin Nedenlerini Açıkıyor, *Özgürlük Yolu*, Aralık 1978, sayı 31-32.

(**) The Daily Telegraph, 2 Şubat 1977. Türkçe çevirisi için bakınız *Özgürlük Yolu*, Nisan 1977, sayı 23.

Kissinger 1972 yılında Tahran'da Şah'la görüştiklerinde, onunla Kürtler konusunda gizli bir anlaşma yapmışlar, "Rus yanlısı" ve Körfez için bir tehlike olarak gördükleri Irak rejimine karşı Kürtlere askeri yardım yapılmasını kararlaştırmışlardı. Bunun üzerine, bir Kürt heyeti, ABD'nin daveti üzerine aynı yıl Vaşington'a gizli tutulan bir ziyaret yapmış ve ABD yetkilileriyle yapılacak yardım konusunu görüşmüş. ABD yönetimi kendilerinin ve İran'ın desteği konusunda Kürtlere "sözlü" güvence vermiş.

"Amerikan Haberalma Komitesi"nin 1976 yılında, resmi olmayan kanallardan dışarıya yansıtılan gizli raporunda yeralan bilgiler de Barzani'nin bu iddialarını doğruluyor. Rapora göre Nixon ve Kissinger, bu ilişkileri Haberalma "Kırklar Komitesi"nden gerekli yetkiyi almadan Kongre'nin, hatta Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisi dışında yürütmüşler ve Kürtler'e, onların Şah tarafından terk edilmeyeceği hususunda ABD'nin garantör olduğu güvencesi verilmiş.

Dr. Mahmut Osman da, sözkonusu açıklamasında, ABD ile ilişkiler konusunda şunları söylüyor:

1972 yazında ABD bizimle doğrudan ilişkilere girdi, böylece hareketimiz yeni bir durum aldı ve bağımsızlığını yitirdi. Molla Mustafa Barzani İran'a hiçbir zaman güven duymazdı; ama ABD'nin işin içine doğrudan girmesi üzerine, Barzani artık bu işin yürüyeceğine inandı ve sırtını tümüyle onlara dayadı. Artık aklına yattı ki taş yerini buldu ve Amerika Kürdistan'ı özgürlüğe kavuşturacak. Kendi işimizi artık kendi çabamızla yapamadığımız açığa çıktı; hareketin yenilgisinden beş ay kadar önce, İran Şahı'nın askerleri silahlarıyla İran Kürdistanı'na girdiler.

ABD Kürt yönetimi ile kurduğu ilişkilerle, Irak'ta merkezi yönetimle Kürtler arasında ilişkilerin gerginleşmesinde ve 1974 yılında savaşın tekrar patlak vermesinde birinci dere-

ceden rol oynadı. Barzani'de, Carter'e yazdığı mektupta, "eğer Amerikan'ın verdiği söze tam olarak inanmasaydım, halkımı bugün içine düştüğü felaketten kurtarabilirdim," diyerek bu durumu vurguluyor.

1972 yılı başlarında Sovyetler Birliği ile Irak arasında yirmi yıl süreli bir dostluk anlaşması imzalandı ve Irak'a Sovyet askeri yardımları arttı. Baas Partisi, Sovyetlerin de tavsiyesiyle, Irak Komünist Partisi ve KDP'ye ulusal cephe önerdi. Ancak KDP bu cepheye katılmayı reddetti. Bunda, Baas'ın yarattığı sorunların yanı sıra, aynı dönemde ABD ile kurulan ilişkilerin ve Kürtlere verilen destek vaadinin de önemli bir payı olsa gerek. KDP'nin ulusal cepheye katılmayı, ABD ve İran'la kurduğu ilişkiler, Irak içinde Bağdat yönetimiyle Kürtler arasındaki sürtüşmeleri büyütürken, uluslararası düzeyde de Kürtlerin ilerici güçlerden soyutlanmasına yolaçtı. Oysa Baas'ın tüm tutarsızlığına, oyunlarına rağmen KDP ulusal cepheye katılsaydı, IKP ve diğer ilerici unsurlarla birlikte bir güç dengesi yaratılabilir ve rejimin gerici ve saldırgan eğilimleri frenlenebilirdi. Kürtler en azından, fiyaskoyla bitecek bir savaş macerasından ve onu izleyen felaketten korunabilirdi. ABD, Barzani'nin deyişiyle, gerçekten de Kürtleri tam bir oyuna getirdi ve bir taşla birkaç kuş vurdu.

Irak, Kürtlerle başedebilmek için, bir yandan İran'la anlaşıp ona Şatülarap üzerinde ve Körfezde büyük tavizler verirken, diğer yandan, ABD'ye de yanaşma sinyalleri verdi. İran, Cezayir Antlaşmasıyla istediklerini koparıp Kürtleri yalnız bıraktığı zaman ise, ABD Kürtlerin dramına hiç aldırmadı. Kissinger'in, Barzani'nin mektubuna verdiği 22 Şubat 1975 tarihli aşağıdaki cevap bu konuda birçok şeyi açığa kavuşturuyor:

Sayın Generalim,

22 Ocak 1975 tarihli mesajınızı almakla çok memnunum. Size ve halinize ve yürüttüğünüz yiğitçe mü-

cadeleye hayranlık duyduğumuzu belirtmek isterim. Karşı karşıya bulunduğunuz güçlükler korkunçtur. Askeri ve politik durum hakkındaki değerlendirmenizi çok takdir ettim. Emin olmalısınız ki, mesajlarınız, onlara verdiğimiz önem nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetince üst düzeyde büyük bir dikkatle gözönüne alınıyor.

Eğer Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine durum hakkında daha fazla bilgi vermek için, Vaşington'a bir kurye göndermek isterseniz, onu memnuniyetle kabul edeceğiz. Şimdiye kadar yapmış olduğumuzu sürdürebilmek için gizliliğin büyük önem taşıdığı kanısındayım; yalnız bu nedendir ki -özellikle sizin kişisel güvenliğinizi düşündüğümünden- sizinle burada şahsen görüşmeyi istemekte tereddütlüyüm. Cevabınızı bekliyorum.

İçten dileklerim ve saygılarımla. (*)

H.K.

Kissinger'in mektubu, öncelikle, "şimdiye kadar yaptığımızı sürdürebilmek için" diyerek Kürtlerle varolan ilişkiyi, onlara yapılan ABD yardımının varlığını açığa vuruyor. Diğer yandan, gizliliği ve sözde Barzani'nin kişisel güvenliğini gerekçe göstererek onun ABD'ye bizzat gelmesine de karşı çıkıyor. Barzani'nin kişisel güvenliği için söylenenlerin elbet hiçbir inandırıcılığı yoktur, ABD'nin onun güvenliğini sağlamayacağı iddiası gülünçtür. Asıl neden "gizlilik"tir. Gizlilikten ise amaç, söylendiği gibi, "şimdiye kadar yapılanın sürdürülmesi" bile olmayıp, ABD'nin bu işteki rolünün deşifre edilmemesidir. Kissinger'in diplomatik, gönül alıcı ve pohpohlayıcı sözlerine karşılık, ABD Kürtlere yardımı sürdürmemiş, onların 1975'te uğradığı trajedi karşısında tümüyle ilgisiz kalmıştır. Kissinger daha sonra, ABD'nin bu işteki rolünü "istihbarat örgütlerinin sıradan bir operasyonu" (siz CIA'nın bir kirli oyunu anlayın) olarak niteleyecektir.

(*) Özgürlük Yolu, Eylül 1977, sayı 28

1975 Sonrası Baas Rejiminin Kürdistan'daki Uygulamaları

Bağdat Yönetimi, 1974 yılında, sözde Kürdistan'a tanıdığı otonomi-yi "Kürdistan Bölgesi için Otonomi Yasası" adı altında, tek yanlı olarak ilan etti. Her ne kadar bu yasada, otonominin 11 Mart 1970 anlaşmasını esas aldığı belirtiliyorsa da, gerçekte o, sözkonusu anlaşmanın içerdiği hakları büyük ölçüde kısıtlıyor, ya da geçersiz hale getiriyordu. Ancak Baas yönetimi daha sonra, bu son derece kısıtlanmış sözde otonominin çerçevesine de uymadı ve pratikte onu bir yana itti.

Hükümetin otonom bölge olarak belirlediği alan, gerçekte 74.000 kilometre kare olan Irak Kürdistanı'nın ancak yarısını kapsamaktaydı. Tarihi Kürdistan'ın bir parçası olan ve şimdi de Kürt halkının nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu Kerkük, Haneke, Sincar'ın bir bölümü, Ayn-Zaleh, Kifri, Mandali ve Badra otonom bölgenin dışında bırakılmıştı. Bunlar özellikle zengin petrol bölgelerini içermektedir.

Sözkonusu otonomi yasasına göre de otonom bölgenin seçimle teşkil edilecek bir meclisi, mali özerkliği ve kendi bütçesi olacaktı. Oysa 1974 yılında toplam 80 üyenin 72'si, 1977 yılında ise tamamı Bağdat hükümetince atandı. Ve daha sonra da bu uygulama devam etti. 1977 yılından itibaren "Kürdistan Otonom Bölgesi" adı da artık kullanılmaz oldu ve yalnızca "Otonom Bölge" tabiri kullanılır oldu.

Bölgenin yürütme organı da yine Bağdat hükümetince atanmaktadır. 1980 sonrasında bunun için sözde seçim yapılıyor görüntüsü verildi. Ancak bu tümüyle göstermelikti. Bölgenin yürütme konseyine aday olabilmek için, yasaya göre, kişi "Baas Partisi'nin ilkelerine ve amaçlarına

bağlı olduğunu iyi biçimde kanıtlamış olmalıdır." Yani Baas Partisi'ne üye ve bağınazca bağlı olmayanların aday olma şansı yoktur.

Bu yürütme organı güçsüz, etkisizdir. Merkezi hükümet gerekli görürse onu azledebiliyor. Bütçe merkezi hükümet tarafından belirleniyor. Bölgedeki her Kürt memurun yanı sıra, aynı iş için, bir de Baasçı Arap görevlidir. Bu memurlar karar ve insiyatif sahibi değildirler, merkezi hükümetin direktiflerine göre hareket etmek zorundadır. Üst düzeydeki görevliler ise zaten tümüyle Baasçı Araplardan oluşmaktadır.

Kürtlerin merkezi hükümet ve devlet organlarında nüfusları oranında temsili kuralı da bir yana atılmıştır. Kürtler Irak nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturdukları halde, örneğin 500 kadar üst düzey diplomat içinde yalnızca 10 kadar Kürt görevlidir ve Irak'ın 80 büyük elçisinden yalnızca biri Kürttür. Devlet Başkanı yardımcılığında bir Kürdün bulunması ise tümüyle vitrinlik bir olaydır; bu kişiye devlet ve hükümet işlerinde hiçbir söz hakkı tanınmamaktadır. (*)

Kürtler polis okullarına ve askeri akademilere de kabul edilmemektedir. Herhangi bir sivil memuriyete alınmak içinse Baas yandaşı olmaları gerekiyor. Petrol gibi kimi endüstrilerde Kürtler kitle halinde işten atıldılar. Bölgeyi Araplaştırmak için, zorunlu sürgünden öte, sistemli çabalar harcandı. Birçok yerde Kürtlerin mülk edinmesi önlemleri, bazı yerlerde ise, türlü yöntemlerle mülklerine elkondu. Örneğin Kerkük yöresinde Kürtlerin ev ve arsaları, yol ya da park yapma gerekçeleriyle kamulaştırıldı ve bölgede yeniden mülk sahibi olmalarına izin verilmeyerek göçe zorlandılar. Kürt olmayanlar, eğer sürgün edilen Kürtlerle evli iseler, eşlerinden ayrılıp bölgede kalmaları için paraca desteklendiler. Boşanmayanlar ise eş-

leriyle birlikte sürgün edildiler.

Başka ülkelerden gelen Araplara derhal Irak vatandaşlığı verilmekte. Buna karşılık Kürtlerin vatandaşlığına son vermek için keyfi uygulamalar başlatıldı. Özellikle Feyli Kürtleri'nden onbinlercesi bu şekilde vatandaşlıktan çıkarılarak İran'a sürüldü. (**)

Kültür alanında da Baas rejimi, otonomide öngörülenleri bir yana ittiği gibi, geçmişte varolan kültürel hakları ve kimi kurumları da büyük ölçüde ortadan kaldırdı. Ortadan kaldırılan veya işlevsiz bir hale getirilen kurumlar arasında şunlar var:

Kürt Basım Evi
Kürt Akademisi
Kürt Araştırmaları Fakültesi
Kürdistan Öğrenci Birliği
Kürdistan Kadınlar Birliği
Kürdistan Öğretmenler Birliği
Kürt Yazarlar Birliği
Kürt Kültür Cemiyeti

Bağdat Güzel Sanatlar Koleji'nin Kürt Bölümü

Süleymaniye Üniversitesi

Ayrıca Erbil'deki üniversite de küçültüldü. Bu üniversitede öğretmen ve öğrencilerin çoğunluğu Arap'tır.

Biri Nwe, Birayati Bayan, Al-Taakhi adlı gazeler ve Estêre adlı çocuk dergisi tümüyle yasaklandılar.

Kürtçe radyo ve televizyon programları yüzde 75 oranında azaltıldı. Yapılan yayın ise rejimin propagandasını yapmakta.

Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki Kürt Kültürü Çalışmaları bölümündeki kadrolar 96'dan 16'ya indirildi ve bu bölüm gerçekte hiçbir çalışma yapamaz duruma düşürüldü.

Kürdistan'ın büyük bir bölümünde, Badinan, Kerkük, Musul, Haneke, Sincar ve Agra'da Kürt diliyle eğitim tümenden yasaktır. Diğer kesimlerde ise, ilk, orta ve yüksek öğrenim düzeyinde Arapçanın yanı sıra varolan Kürtçe eğitim büyük ölçüde azaltıl-

(*) *Irakî Kurdistan, A Study in Genocide*, Viola Furubjelke and Omar Sheikhmous (Mart 1991'de, Stokholm Konferansına sunulan rapor).

(**) Feyli Kürtleri yıllar öncesi İran'ın Eylam yöresinden Irak'a göç etmiş ve Irak vatandaşı olmuşlardı. Irak ve İran Kürtlerinin büyük çoğunlukla sünni mezhebinden olmasına karşılık, bunlar şiiirdirler. Bağdat çevresinde ve İran sınırına yakın yerlerde yerleşmişlerdi.

muştır.

1977 yılından beri Kürt okullarında tarih ve coğrafya dersleri yalnızca Arapça okutulmaktadır. Ders kitapları ise yeniden yazıldı ve tarihte artık Kürtlerden söz edilmiyor. Kürtlerden söz eden tarih ve coğrafya kitapları kütüphanelerden bile kaldırılmıştır.

Bunun yanı sıra veliler, kendi çocukları için yalnızca Arapça eğitimi istemeye çeşitli biçimlerde zorlanmaktadırlar. (*)

Baas diktatörlüğü, bu dönem boyunca, Kürt direnişini ezmek, Kürdistan'ı boşaltmak ve Kürtleri Araplaştırmak için, bu yöntemlerin yanı sıra, sürgün, katliam, toplu tutuklama, işkence ve idamlara yoğun biçimde başvurdu. O, Irak'ta hiçbir kural tanımayan, acımasız, vahşi bir terör rejimi kurdu. Irak-İran savaşı Kürdistan'ın daha büyük ölçüde yıkımına yolaçtı. Bu savaş boyunca Irak birçok kez Kürtlere karşı kimyasal gaz kullandı. Halepçe katliamı bunun doruğu oldu. Bunu, 1989 yılında Kürdistan'ın kırsal kesiminin tümünden boşaltılması izledi. Kuveyt'in işgali ve onu izleyen olaylar, büyük Kürt göçü ise tazedir.

Irak Kürdistanı'ndaki Partizan Savaşının Yeniden Başlaması

1975 çözülüşünün üzerinden daha birkaç ay geçmeden Irak Kürdistanı'nda yeni politik örgütler ortaya çıktı ve 1976 yılında Partizan savaşı yeniden başladı.

1975 yılına kadar Irak Kürt ulusal hareketini kucaklayan ve ona öncülük eden tek örgüt KDP idi. Diğer bir deyişle ulusal hareket politik bütünlüğe sahipti. Bu bütünlük ve KDP'nin güçlü etkilerini Kürdistan'ın diğer parçalarında da göstermekte idi. Örneğin Kürdistan'ın İran, Türkiye ve Suriye parçalarında da Kürt ulusal hareketi, bu parçalara özgü Kürdistan Demokrat Partileri saflarında örgütlenmişti ve Irak KDP'nin bu partiler üzerinde belli bir otoritesi vardı. Bu parçalar-

daki Kürt marksist solu ise genellikle söz konusu ülkelerin bütünündeki marksist partiler içinde örgütlenmişti. Örneğin Irak'ta Irak Komünist Partisi (IKP) içinde, İran'da TUDEH içinde, Türkiye'de Türkiye İşçi Partisi (TİP), Suriye'de ise Suriye Komünist Partisi (SKP) içinde.

1975'te KDP yönetiminin direnişi durdurması ve İran'a geçmesi onun prestijini büyük ölçüde sarstı. Irak'ta Kürt ulusal hareketi politik bakımdan ayrıştı ve KDP'nin o güne kadar süren tekeli sona erdi. Yenilginin etkileri ve ayrışma Kürdistan'ın diğer parçalarını da etkiledi. Söz konusu dönem uluslararası düzeyde sosyalizmin itibarının pek yüksek olduğu bir dönemdi. 1970'li yılların başında Vietnam, Laos ve Kamboçya devrimleri zafere ulaştı. Afrika'da bir dizi ulusal kurtuluş hareketlerine marksist partiler öncülük etmekteydi. Ama bu dönem, aynı zamanda, Sovyet-Çin çatışmasının yaşandığı, uluslararası sosyalist harekette ideolojik ayrışmaların hız kazandığı bir dönem oldu. Bu hava genel olarak Ortadoğu ülkelerini ve Kürt ulusal hareketini de derinden etkilemekteydi. Bu nedenle de Kürt hareketinde ayrışmanın yanı sıra marksizme hızlı bir yöneliş görüldü ve ortaya değişik türden bir dizi sol parti çıktı.

Ayrışmaya, doğal olarak sert ideolojik çatışmalar eşlik etti, hatta bu çekişmeler, zaman zaman örgütler arasında silahlı çatışmalara kadar vardı.

Irak'ta ortaya çıkan bu politik örgütlerden üçü 1975 yazında Kürdistan Yurtsever Birliği'ni (*Yekiti Nîstmani Kurdistan*) oluşturdular.

Kürdistan Yurtsever Birliği'nin kamuoyuna yayınladığı ilk bildiri de, Kürt ulusal hareketinin daha önce de temel sloganı olan "Irak'a demokrasi, Kürdistan'a otonomi" biçimindeki istemini koruyor, ancak bunu, Saddam'ın tek yanlı ilan ettiği göstermelik otonomiden ayırmak için "gerçek otonomi" biçiminde formüle ediyordu. KYB, Kürt devrimini ulu-

sal demokratik devrim olarak niteliyor, İran'ın ve ABD'nin oyunlarına karşı çıkıyor, KDP yönetimini "aşiretçi, sağcı burjuva liderliği" diye nitelendiriyor ve Kürt halkının mücadelesinin emperyalizme, siyonizme, diktatörlüğe karşı, Arap halk kitlelerinin mücadelesiyle birleştirilmesi gereğini dile getiriyordu. Bildiride şöyle deniyordu:

Ulusal demokratik devrimin gerçekleştirileceği amaçların başında şunlar gelmektedir:

1- Irak'ın yeni emperyalizmin ekonomik ve siyasal bağlarından kesin olarak kurtulması;

2- Kanlı diktatörlüğe son verilmesi;

3- Tüm Irak halkı için demokratik bir düzeni gerçekleştirecek olan federatif, demokratik, ulusal bir yönetimin kurulması;

4- Kürt halkının bağımsız Irak Cumhuriyeti çerçevesi içinde özerklik hakkının kabul edilmesi;

5- Köylü kitleleri yararına köklü bir toprak reformu yapılması, ülkenin sanayileştirilmesi, petrol ve maden gibi yeraltı kaynaklarının Irak toplumunun kalkınması yolunda kullanılması ve giderek ülkede sosyalist bir toplumun kurulması için gerekli koşulların hazırlanması.

Görüldüğü üzere, KYB'nin bildirisinde, gelecekteki Irak'ın politik yapısı ile ilgili olarak "federatif" sıfatı kullanılmakla birlikte, bununla kast edilen, yine de otonomidir. Ayrıca, ileri bir hedef olarak da sosyalizm amaçlanmıştır.

Irak Kürdistanı'nda, 1975 ilkbaharında, ulusal hareketin dağıtılmasına karşı çıkan ve direnişi sürdürmekten yana güçler vardı. Buna Baas rejiminin yoğun terörü de eklenince, Kürdistan'da kısa sürede savaşçı gruplar oluştu. Bu gruplarla ilişki içinde olan KYB, partizan savaşını yaymak ve geliştirmek için kuruluşundan itibaren yoğun çabalar gösterdi. Ne yazık ki bu çalışmalar sırasında KYB ile KDP (Geçici Komite) karşı karşıya geldi-

(*) Viola Furubjelke-Ömer Şeyhmus, age.

ler, aralarındaki sürtüşme silahlı çatışmaya kadar vardı, yıllarca sürdü ve Kürt ulusal hareketine çok ciddi zararlar verdi.

Direnişin durdurulması ve İran'a geçişin ardından kongrece seçilmiş organları dağılan, bölünen KDP, örgütü toparlamak için 1976 yılında bir konferans düzenledi, "Geçici Komite" adıyla geçici bir yönetim oluşturdu ve sekreterliğine Sami Abdurahman getirildi.

Konferansa sunulan raporda oldukça cesaretli bir özeleştirilme yapılmakta idi. Geçmişte KDP'nin yozlaşmasına yolaçan nedenler tartışılıyor, İran ve ABD ile kurulan ilişkilerin olumsuz sonuçlarına işaret ediliyor, partinin bundan böyle "yeni bir strateji" izleyeceği belirtiliyor; ulusal kurtuluş mücadelesinde asıl olarak emekçi kitlelere dayanma, feodal ve burjuva unsurları yönetimden uzak tutma, sosyalist ülkelerle, ulusal kurtuluş hareketleriyle ve kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı partileriyle dayanışma gereğinden söz ediliyordu. Hatta nihayi kurtuluşun sosyalizmde olduğu söyleniyordu. (*)

Görünürde KDP, ideolojik ve politik planda bir uçtan diğer uca savruluyordu. Gerçekte ise KDP'de böylesine büyük bir değişim yeralmadı ve alması da olanaksızdı. Dış etkenler elbet ideolojinin belirlenmesinde etkili olabilirler; ancak esas olan o örgütün sınıfsal konumudur; dayandığı halk kesimlerinin yapısı, istemleri, çıkarlarıdır. Bu nedenle KDP'nin bu dönemdeki "sol" stratejisi örgüt içinde hiçbir iz bırakmadan, olayların akışı içinde unutuldu gitti. 1979 yılında yapılan Kongre'de yeniden KDP adı alındı ve partinin başına Mesut Barzani getirildi.

KYB-KDP Çatışması

Görüldüğü gibi, Irak Kürt ulusal hareketi başlıca iki kanalda toparlanmaktaydı. Biri Mustafa Barzani'nin oğullarının liderlik ettiği KDP'de, ötekisi ise KYB'de. Daha başlarda bu

iki güç arasında sürtüşmeleri önlemek ve birlik yaratmak için bazı çabalar oldu. Bir ara Celal Talabani ile Mesut Barzani Londra'da görüştüler ve bu konuda bir ilke anlaşmasına vardılar. Bu sevindirici bir gelişme idi. Ne yazık ki bu ilke anlaşması daha sonra hayata geçirilemedi ve iki örgüt arasında, ulusal hareketi temsil konusunda rekabet öne çıktı. İki taraf da birbirini reddetme ve ulusal harekette tekel kurma çabasına giriştiler.

KYB daha çok Irak Kürdistanı'nın güney kesiminde, Soran yöresinde etkinlik gösteriyordu. KDP ise kuzeyde Bahdinan yöresinde. İki örgüt arasında, kendi etkinlik alanlarını genişletme ve koruma çabası yüzünden doğan sürtüşmeler zaman zaman küçük çapta silahlı çatışmalara bile neden olmaktaydı. 1978 yazında ise, KYB'nin bin dolayındaki bir partizan gücünü Bahdinan yöresine geçirmek istemesi üzerine iki örgüt arasında sert bir çatışma yeraldı. KYB, Eli Eskeri komutasındaki sözkonusu partizan gücünü, iç kesimlerin Irak ordusunun denetiminde olması nedeniyle, Hakkari üçgeninden, yani Türkiye sınırları içinden geçirip bölgeye ulaştırmak istedi. Bu, yöre koşullarını, güç dengelerini iyi değerlendirmeden girişilen oldukça yanlış bir eylemdi ve tam bir başarısızlıkla sonuçlandı, KYB'ye çok pahalıya mal oldu.

Durumdan haberdar olan Türkiye KYB birliklerinin geçişini engellemek için tedbirler aldı, ama kendi ordusu da doğrudan çatışmalara sokmadı. Türk yönetimi KDP'yi ve bu yöredeki Kürt aşiretlerini KYB güçleriyle çatıştırmak için büyük çaba harcadı. Aradaki rekabet ve Bahdinan bölgesini kendi etkinliğinde tutma kaygısı nedeniyle KDP de KYB'nin bu girişimine şiddetle karşı koydu. KYB'nin güçleri Hakkari yöresinde kuşatıldılar ve çok güç duruma düştüler. Bir bölümü kendi peşindeki Irak ordusuyla çatışarak ve kayıplar vererek geri dönerken, bir bölümü esir düştü. Eli

Eskeri ve KYB'nin diğer bir grup üst düzey yöneticisi de bunlar arasındaydı.

Türkiye Kürdistanı'ndan devrimci ve yurtsever çevreler iki yurtsever güç arasındaki bu çatışmayı durdurmak, Eli Eskeri ve arkadaşlarını serbest bırakmak ve soruna görüşmeler yoluyla barışçı bir çözüm bulmak için birhayli çaba harcadılar. Özellikle Partimiz (Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi, ki o dönemde Özgürlük Yolu Hareketi olarak biliniyordu) bunun için yayın yoluyla kamuoyu oluşturma yanı sıra, iki tarafla da doğrudan diyalog kurarak aktif bir çaba gösterdi. Bu çabalar, birkısım tutukluların yaşamını kurtarmak bakımından belki yararlı oldu; ama ne yazık ki amacına tümüyle ulaşamadı. KDP, elindeki 350 kadar tutuklunun büyük çoğunluğunu serbest bıraktı; ancak Eli Eskeri (KYB Politbüro üyesi ve KYB içindeki Kürdistan Sosyalist Hareketi'nin Genel sekreteri), Dr. Halit ve Şeyh Hüseyin (KYB Merkez Komitesi üyeleri) gibi, yaşamlarını Kürt halkının kurtuluş mücadelesine adanmış seçkin liderler kurşuna dizildiler. (**)

Bu olay, yeni yeni güçlenmekte olan partizan hareketine verdiği önemli kayıpların yanı sıra, asıl zararlarını politik alanda gösterdi. İki örgüt arasında düşmanlık derinleşti ve çatışmalar birbirini izledi. Yurtsever güçler arasında ortak bir cephenin kuruluşu uzun zaman mümkün olmadı. Dörtbir yandan düşman güçlerle çevrili ve ağır bir saldırı altında olan yurtsever örgütler, çoğu zaman düşmanı biryana bırakıp güçlerini birbirlerine karşı savaşta tükettiler. Halk kitlelerinde ve partizanların saflarında onlara karşı güven sarsıldı. Ve tüm bunlar, ulusal hareketin kısa zamanda toparlanmasını, en geniş güçleri harekete geçirmesini, ortaya çıkan tarihsel fırsatlardan, özellikle de Irak'ın İran'la tutuştuğu savaş sonucu Kürdistan üzerinde sayıfılayan denetiminden yararlanmasını engelledi.

Irak Kürdistanı'nın bu iki büyük ör-

(*) Irak Kürdistanı'ndaki Çatışmanın Nedenleri, *Roja Welat*, 22 Mayıs 1978, sayı 7.

(**) *Roja Welat*, sayı 9, Eylül 1978; ayrıca *Özgürlük Yolu*, sayı 41, Ekim 1978.

Olaylar ve Görüşler

güti arasındaki husumet 1985-86 yıllarına kadar sürdü ve zaman zaman geniş boyutlu çatışmalara neden oldu. CUD içerisinde bulunan IKSP ve IKP gibi örgütler de zaman zaman KDP'nin yanında çatışmalara taraf oldular. Özellikle 1983 yılı mayıs başlarında KYB'nin IKP'nin merkez üssüne karşı giriştiği saldırıda, IKP, merkez kadroları da dahil, önemli kayıplar verdi ve bu çatışma yurtsever ve ilerici çevrelerde büyük üzüntü yarattı. Ancak daha sonraları, hayatın da zorlamasıyla Irak Kürdistanı'ndaki hemen tüm örgütler birbirlerine yaklaştılar ve ortak bir cephede birleştiler.

Diğer Partiler ve Birlik Çalışmaları

Bu dönemde Irak Kürdistanı'nda ortaya çıkan başka partiler de var. Bunlardan biri Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi (IKSP). 1975 çözülüşünün ardından, Dr. Mahmud Osman liderliğindeki bir grup KDP Hazırlık Komitesini oluşturmuştu. Bu örgüt 1979 yılında, KYB'den ayrılan Kürdistan Sosyalist Hareketi ile birleşerek IKSP'yi oluşturdu. Örgütün genel sekreterliğine de Resul Mamend getirildi.

Daha önce KDP Geçici Komite'nin sekreterliğini yapmış olan Sami Abdurahman, daha sonra, KDP'ye ters düştü ve ondan ayrılarak 1981 yılında Kürdistan Demokratik Halk Partisini (KDHP) kurdu.

Bu parçadaki örgütlerden biri de Kürt Sosyalist Partisi'dir (PASOK).

Irak Komünist Partisi (IKP), Irak Kürdistanı'nda 1975 sonrasında da aktif bir parti idi. 1972 yılından itibaren Baas'la "Ulusal Cephe" içinde ve hükümette yer aldı. Baas'ın 1974 yılında Kürt halkına karşı açtığı savaş sırasında ve bunu izleyen yoğun terör döneminde Baas'la ortaklığını bozmadı. Bu nedenle Kürtler arasında prestiji birhayli sarsıldı. Diğer yandan, Baas'la kurduğu ortaklık ve ona verdiği destek, IKP'nin

diktatörlüğün hışmına uğramasına engel olamadı. Kürtlere karşı yürütülen kitlesel idamlar sırasında IKP ve önceki Irak demokratik çevreleri de paylarını aldılar. 1977 yılında IKP'nin, içinde merkez komitesi üyeleri de olan 21 kadrosu idam edildi. IKP daha sonra Baas'la ortaklığını sürdürmedi, kendisine de yönelen yoğun terör karşısında tekrar yeraldı ve Kürdistan'daki partizan savaşında yeraldı.

Geçmişte, İki genel sekreteri de içinde olmak üzere, pekçok kadrosu baskı rejimleri tarafından katledilmiş olan IKP'nin genel sekreterliğini, 1970'den beri Aziz Muhammed yapmaktadır.

Irak Kürdistanı yurtsever örgütleri, kendi aralarında varolan kimi sürüşmelere, hatta çatışmalara rağmen, gerek kendi aralarında, gerekse rejime muhalefet eden Arap güçleriyle işbirliği ve cephe kurmak için de başından beri çaba gösterdiler.

Kürdistan Yurtsever Birliği, kuruluşundan kısa süre sonra Irak Yurtsever Topluluğu'na katıldı. Bu birlik, Saddam liderliğindeki diktatörlüğe karşı mücadele eden çeşitli Arap muhalefet kesimlerini kapsıyordu ve içinde Irak Baas'ının muhalif unsurları da vardı. Suriye tarafından destekleniyordu. KYB'nin katılmasından sonra yayınlanan 11 Şubat 1976 tarihli bildiriye, "Irak'ta demokratik bir rejim, Kürdistan'da gerçek bir özerklik" için mücadele edildiği belirtilmekteydi. Bildiri, Saddam yönetimini faşist cunta olarak nitelemektedir. (*)

Ancak söz konusu "Yurtsever Topluluk" içindeki Arap muhalefeti, Irak'ın Arap kesiminde rejime karşı mücadeleyi örgütlemekte pek de dişe dokunur sonuçlara ulaşamadı.

İran'da 1979 devriminin ardından İran Kürdistanı'nın merkezi yönetimin kontrolünden çıkması, ya da bu kontrolün, bu parçadaki etkin ulusal kurtuluş hareketi nedeniyle büyük ölçüde sınırlanması, Irak Kürdistanı'ndaki ulusal kurtuluş mücadelesine

de olumlu etki yaptı. O zamana kadar partizan eylemlerini daha çok Irak-İran sınır bölgelerinde sürdüren KYB, aynı zamanda İran ordusu tarafından sıkıştırılmakta idi. Devrimin ardından sınır bölgesinde İran tarafı tümüyle İran Kürt yurtsever hareketinin denetimine girdi ve Irak Kürt ulusal hareketi için de iyi bir cephe gerisi oluştu. Partizan güçleri bundan yararlanıp eylem alanlarını ve etkinliklerini genişlettiler.

Diğer yandan, Tahran'daki yeni yönetimle Bağdat'ın ilişkilerinin hızla gerginleşmesi de Kürt hareketine yaradı. İran KDP Bağdat'la ilişkilerini geliştirirken, Irak Kürdistanı örgütleri de Tahran'la ilişki kurdular ve destek almaya başladılar. Etrafı düşman güçlerle çevrili bir coğrafyada mücadele eden Kürt hareketi için bu ilişkiler, en başta, ülke dışına gidiş geliştire, yani dış dünya ile ilişki kurmada bir kanal sağlıyordu. Ayrıca, Kürt sorununun kendine özgü durumu nedeniyle, ciddi bir uluslararası destekten yoksun olan Kürt hareketi için, bu ülkelerin sağladığı sınırlı lojistik destek de önemliydi.

Irak-İran savaşı özellikle Saddam rejimine karşı muhalefet eden güçler için önemli fırsatlar yarattı ve Irak'ın savaşta başarısızlığı halinde -ki beklentiler bu yöneydi- Saddam rejiminin yıkılacağı umutlarını arttırdı. Savaşla birlikte Kürdistan'da partizan güçleri eylemlerini arttırdılar ve ortak bir cephe için çabalar da hızlandı. Ne var ki, KYB ve KDP arasındaki hasmane tutum nedeniyle tüm yurtsever güçleri ve rejime karşı muhalefetin tümünü bir cephede toplamak mümkün olmadı. 1981 yılı başlarında birlik için yürütülen çalışmalar sonucu ortaya iki ayrı cephe çıktı: CUD ve CEVKET.

Bunlardan CEVKET, Şam'da yürütülen toplantılar sonucu ortaya çıktı. KYB, IKP, IKSP ve başka Arap partileri bu birliğin içindeydi. CUD ise KDP'nin içinde yer aldığı birlikti ve IKP, IKSP ve başka Arap partileri, ilginçtir, aynı zamanda bu cephede de

(*) Özgürlük Yolu, Haziran 1976, sayı 13-14.

yer almaktaydı! Hemen hemen aynı günlerde ortaya çıkan bu iki birlik arasındaki çekişme CUD'dan yana sonuçlandı. Ne var ki bu durum güçlü, etkin bir cephenin oluşmasını da engelledi.

KDP-Irak ve KDP-İran Arasındaki Çatışma

Kürdistan'ın Irak ve İran parçalarındaki yurtsever örgütlerin, karşılıklı olarak Tahran ve Bağdat'la ilişki kurmaları, onlara sağladığı yararların yanı sıra ciddi sakıncalar da taşıyordu. Bu ilişkiler Kürt hareketini bir kez daha bu ülkelerin etki ve müdahalesine açık hale getirmekteydi. Hem Irak, hem İran, Kürt hareketine verdikleri desteğe karşılık onu diğer tarafa karşı bir koz olarak kullanmaya çalışıyordu. Ama birşey açıktı: Herbiri Kürdistan'ın bir parçasını elde tutan ve orada Kürt halkının özgürlük mücadelesini bastırmak için savaşıyor bu devletlerin ikisi de Kürt hareketinin hiçbir parçada zafere ulaşmasını kesinlikle istemiyordu. Onlar, aynı zamanda, belli bir destek verdikleri Kürt örgütleri üzerindeki etkilerinden yararlanarak Kürt hareketini kendi içinde çatıştırmak için de elden geleni yaptılar. Örneğin Irak ve İran KDP'leri arasındaki çatışmalarda bu etkilerin payı büyüktür.

İki parti arasındaki ilk soğukluk daha 1970 öncesine uzanmaktadır. O dönemde, Irak Kürdistanı'na geçen ve savaş içinde belli bir deney edinen KDP-İran'ın birkısım kadroları, İran Kürdistanı'nda da silahlı mücadele başlatmak istediler. Ancak KDP liderliği buna şiddetle karşı çıktı. Çünkü bu tür eylemler, onun Türkiye ve İran'a karşı izlediği politikaya ters düşüyordu. Türkiye ve İran'ın Irak Kürdistanı ile ortak uzun sınırları vardı. Bunlar Kürt hareketinden besbelli rahatsızlardı. KDP liderliği onlarla ilişkileri mümkün olduğunca yumuşak tutmaya çalışıyor ve kışkırtıcı eylemlerden kaçınıyordu. Bu anlaşılır, akılcı bir politika idi. Ancak KDP-Irak liderliği, İran Kürdistanı'nda silahlı eylem başlatan sözkonusu kadrolara karşı oldukça sert davranmış, bunla-

rın bazısını kendisi cezalandırmış, bazısını da Şah'a teslim etmiş ve onlar idam edilmişlerdi.

1974 savaşı sırasında ve bunu izleyen çözülme döneminde, politik ve askeri kadroların yanı sıra, bombardımanlardan ve Irak rejiminin katliamından kaçan 250.000 dolayında Irak Kürdü İran'a sığınmıştı. Şah yönetimi, bu durumun sorumlularından biri olduğu halde, bu insanlara düşmanca davrandı. Onlar ülkenin çeşitli yerlerinde kamplarda ve zor koşullarda yaşamaya zorlandılar.

Şah'ın yıkılışı onlar için de yararlı oldu. Politik bakımdan yeniden toparlanan KDP-Irak Tahran'daki yeni yönetimle de ilişkilerini düzeltti. Ancak geçmişteki olaylar nedeniyle KDP liderliğine kırılgan olan İran'lı Kürtler bundan hoşnut değillerdi. Mart 1979'da Kürt heyeti tarafından Geçici Devrim Hükümeti'ne iletilen Kürt istemleri arasında, KDP Geçici Komite'nin CIA, SAVAK ve MIT'in işbirlikçisi olduğu söylenerek bu grupla ilişkilerin kesilmesi ve liderlerin İran'dan çıkarılması isteniyordu.

Bu tavır iki tarafın ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Tahran'daki yeni yönetime gelince, o Irak KDP ile ilişkilerini kesmedi, aksine, daha baştan, Şah'ın izlediğine benzer biçimde, Bağdat'a karşı Irak Kürt hareketiyle işbirliği -ya da Kürt hareketinden yararlanma- politikasını seçti. Irak Kürt örgütlerine kimi kolaylıklar sağladı. KDP de bundan yararlanıp yeni peşmerge birlikleri oluşturdu ve İran Kürdistanı'nda Türkiye-Irak sınırına yakın yerlerde üslendi. Bu arada KDP-İran'la aralarında belli sürtüşmeler de oldu. İran hükümeti onları İran Kürdistanı'ndaki direniş güçlerine karşı savaştırmak için zorluyor, İran'a sığınmış büyük göçmen kitlesini de sınır dışı etmekle tehdit ediyordu. Humeyni'nin onlara, "ya bizimle birlikte savaşın ya da burayı terk edin" dediği ifade edilmekteydi.

Daha sonra meydana gelen bir olay ise KDP-Irak'la KDP-İran'ın ilişkilerini daha da kötüleştirdi. Mustafa Barzani, yakalandığı kanser hastalığından kurtulamıyarak 2 Mart 1979 tarihinde ABD'de vefat etmiş ve ce-

nazesini getirilerek İran Kürdistanı'nda, Irak sınırına yakın Rajan bölgesinde, dörtbir yandan gelip toplanan yüzbin dolayında bir kitlenin katıldığı büyük bir törenle toprağa verilmişti. 1981 yılı yaz başlarında ilginç bir olay cereyan etti. Bir gece Mustafa Barzani'nin mezarı açılmış ve mumyalı cesedi çıkarılarak, ama herhangi bir zarar verilmeden, biraz öteye bırakılmıştı. KDP-Irak bununla ilgili olarak KDP-İran'ın yöneticilerini suçladı. KDP-İran ise olayı kınadı ve onunla bir ilgisi olmadığını açıkladı. Gerçekten olay bir provokasyondur ve bu iki örgütü çatıştırmayı amaçlamıştı.

Bunu yapanlar amaçlarına ulaştılar. KDP yanlısı Irak Kürtleri buna büyük tepki gösterdiler ve İran birliklerinin yanı sıra savaşa katıldılar. Hem İran Kürdistanı'nın kuzeyine düşen Soma-Bradost yöresindeki aşiretler üzerinde etkili olmaları, hem de partizan savaşındaki deneyleri nedeniyle, kısaca "Barzaniler" diye nitelenen KDP güçlerinin bu tutumu İran Kürdistanı'ndaki direnişe büyük kayıplara yol açtı. 1981 yılında ve onu izleyen dönemde, Sovyet sınırından orta bölgelerde Serdeşt'e kadar uzanan geniş bir alanda birçok kurtarılmış bölgenin KDP-İran'ın denetiminden çıkması ve İran ordusunun bölgeye yerleşmesinde bu çatışmanın büyük payı oldu.

Bu çatışma da Kürdistan tarihindeki acılı sayfalardan biridir. Ulusal hareketin çıkarlarını biryana koyup kendi grup çıkarlarını öne çıkarmanın, kan davası gütmeyenin, düşmanın oyununa gelmenin yeni bir örneğidir ve Kürt hareketine çok pahalıya mal olmuştur. İki büyük Kürt örgütü arasındaki bu çatışma, Irak ve İran'ın savaşa tutuşup birbirlerinin gücünü tükettiği, Kürt hareketinin ise her iki parçada kitlesel biçimde direnişe geçtiği bir dönemde ortaya çıkan büyük fırsatların heder edilmesine yol açan nedenlerden biridir. Oysa bu dönemde eğer her iki parçadaki Kürt örgütleri güçlerini birleştirip ortak bir strateji saptasalardı, böyle bir politika hem Kürt halkına büyük umut ve moral vererek tüm direnme potansiyelini harekete geçirecek, hem de uluslararası düzeyde Kürt hareketine

Olaylar ve Görüşler

DENG

ilgi ve dayanışmayı yükselterek belki de Kürt sorununa tarihsel bir çözüm olanağı yaratacaktı.

Bunun içinse, Kürt yurtsever örgütlerinin politikalarını belirlemekte tümüyle özgür olmaları, Kürt ulusal hareketinin bir bütün olarak ve uzun vadeli çıkarlarını önde tutmaları, Kürdistan'ı aralarında bölüşmüş devletlerle ve dış güçlerle, kendilerini bağımlı duruma düşürecek düzeyde bir ilişkiye girmemeleri gerekir.

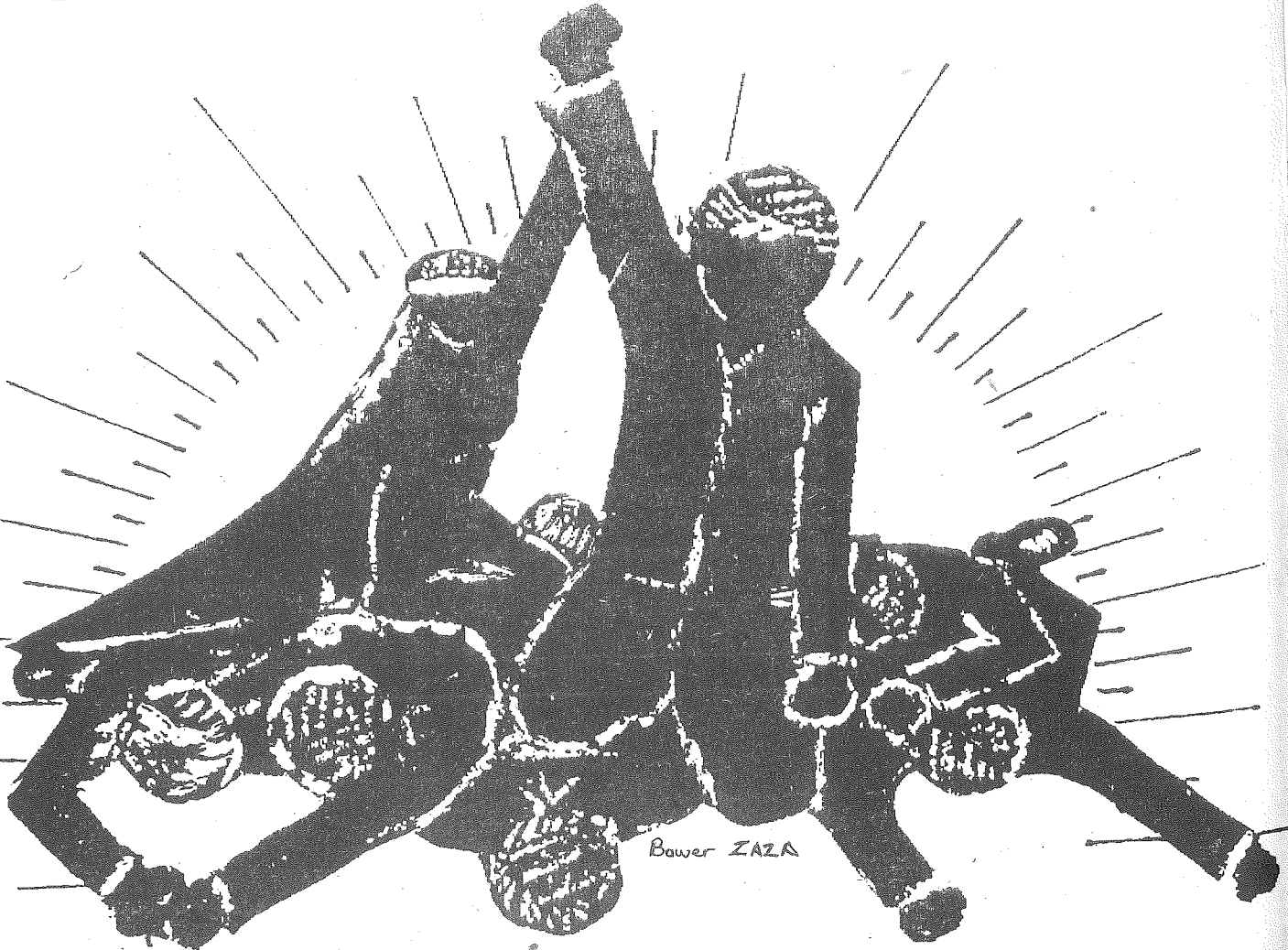
Oysa her iki parçadaki Kürt örgütlerinin karşılıklı olarak Irak ve İran yönetimleriyle ilişkileri, onları kimi durumda bağımsız hareket edemez duruma düşürdü ve Kürt hareketinin birliği önünde de bir engel oldu. Irak-İran savaşında da Kürt örgütleri taraf haline geldiler ve çıkarları çelişti. Irak

Kürdistanı örgütleri İran'ın üstün gelmesini isterken, İran Kürdistan'ı örgütleri tam tersini, Irak'ın üstün gelmesini ister oldular. Bağımsız bir politikada direndikleri zaman ise Irak ya da İran bundan hoşlanmadı ve ilişkileri bundan zarar gördü.

Örneğin KYB, İran yönetiminin benzer baskılarına karşı direndi ve İran Kürdistanı ulusal hareketiyle olan iyi ilişkilerini ve dayanışmasını bozmadı. Bu yüzden de İran kendisine sık sık güçlükler çıkardı. Örneğin bazı dost güçlerden gelen silah yardımlarına ya tümüyle, ya da bir bölümüyle elkondu. İran ordusunun 1982 sonbaharında Kürt ulusal hareketi üzerine yönelttiği ağır saldırı sırasında KYB'nin güçleri KDP-İran'ın yanısıra savaştılar ve yurtsever güçlere

önemli bir destek verdiler. Bu desteğin saldırının püskürtülmesinde katkısı oldu. (Bu savaşta Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'nin yörede bulunan bir grup militanı da KDP'nin yanında savaştı ve sembolik de olsa örnek bir dayanışma ve destek gösterdi). Bu olaydan sonra KYB'nin İran'la ilişkileri bir dönem koptu. Irak Kürdistanı'ndaki öteki Kürt örgütleriyle de ilişkileri gergin olan ve zaman zaman çatışan KYB kuşatılmış duruma düştü ve oldukça zor bir dönem geçirdi. Irak hükümetiyle KYB arasındaki ateşkes ve barışçı bir çözüm için görüşmeler yapılması bu döneme rastlamaktadır.

(Devam edecek)

KÜRT SORUNU VE RESMİ İDEOLOJİ

Mehmet BAYRAK

Şunu hemen belirtmeliyiz ki, Kürt sorunu konusunda herkes gibi Kemalist aydınlar da belli bir gelişme var son zamanlarda. Olmaması da zaten toplumsal gelişme yasalarına ve insanın doğasına aykırı olurdu. Ancak yine belirtmeliyim ki bu tür aydınlar "resmi ideoloji" yle fazlaca donandıkları için, bilimsel ve toplumsal gerçekliği kavramakta ve kabullenmekte zorlanıyorlar. Kuşkusuz en büyük eksiklikleri, düşünceyi temellendirememekten kaynaklanıyor.

1- Bu aydınların öncelikli saplantısı Batılıların Kürt sorunuyla ilgilenmesi dolayısıyladır.

Amerika'nın ve diğer Batılı ülkelerin Kürt sorunuyla ilgilenmesinin temel nedenlerinden birinin kendi çıkarları olduğu gerçektir. Öznesi "çıkarcı" olan bu ilginin açıktır ki tek muhatabı Kürtler değildir. ABD'nin aynı zamanda, olası bir Kürt hareketini önlemek için Türkiye, İran ve Irak'la birlikte CENTO örgütlenmesi içinde yer aldığını bilmeyen yoktur. Öte yandan, Türk milliyetçi hareketinin her aşamada Batıyla ittifaklar içinde olduğunu da... Açıkta ki Batı'nın, başka hareketler gibi Kürt hareketinin kazandığı imveyi kendi lehine çevirmek isteyeceğini tahmin etmek de zor değildir.

Ancak bu ilginin, gelişmelerin zorlamasıyla da olsa hiç bir "insancıl" boyutu yok mudur acaba? Amerika'daki demokrat kamuoyunun, sözcüleri AGİK ve Avrupa Konseyi benzeri kuruluşların, insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde bir etkiye gücü yok mudur?.. Biz, olduğuna

inanıyoruz. Çünkü en azından temel insan hak ve özgürlüklerinden mahrum bir ulusal muhalefetin yolaçacağı büyük patlamanın seyri herhalde böylesi devletlerin çıkarlarıyla çakışmayacaktır. Sonra, günümüzde "müttefiki" Türkiye'deki gibi çarpık bir yapılanmayı hiç bir platformda kimse savunmayacaktır ve savnamamaktadır.

2- Resmi ideoloji bağımlılarının ikinci yanlışları, milliyetçilik hareketlerine yaklaşım biçimleridir.

Toplumsal gelişmelere salt Kemalist pencereden bakan, bu ideolojiyle fazlaca yoğrulmuş aydınlar göre, "Kürt sorunu = emperyalist oyun" dur. Ayrıca bu aydınlar, milliyetçiliği yalnızca Türklere yakıştırarak ve milliyetçilikten yalnızca "Türk milliyetçiliği" ni anlamaktadırlar...

1789 Fransız Burjuva Devrimi'nin başka halklarda olduğu gibi Osmanlı toplumunu oluşturan halklarda da milliyetçilik akımlarını beslediğini, bu akımların öncelikle 19. yüzyılda Avrupa'daki aydınlarca Osmanlı toplumuna taşındığını -bu yönüyle dış kaynaklı olduğunu- bu akımların önce gayri-Müslim unsurlarda, daha sonra Müslüman halklarda kendini gösterdiğini, söz konusu akımın bu halklarda önce "İslami" istemler ve Osmanlılık belgisiyle ortaya çıkıp sonra "milliyetçilik" temeline oturduğunu, Jön-Türk hareketinin Kürt milliyetçiliğinin ayrışmasında ve örgütlenmesinde bir "itme" görevi yaptığını bilmeden, kavramadan sorunu doğru koyamayız.

Demek ki Kürt ulusal hareketi 1920'lerde başlayan bir hareket değil. En azından bu tarihe kadar 10'u aşkın Kürt örgütü olduğunu; ilk Kürtçe gazetenin 1898'de çıktığını, yine 1920'lerden önce bir çok Kürtçe kitap yayımlandığını, Kürtçe eğitim-öğretimin temellerinin atıldığını bilmek gerekiyor. Bunlar bilinmeden herşeyi 1920'lerde başlatmak bizi yanılgıya götürür.

Osmanlıcıların "Osmanlı"yı özne kabul edip herşeyi buna göre değerlendirmeleri gibi, Kemalist aydınların da "doğru"nun tek ölçütü olarak "Kemalizm"i görmeleri ve almaları yanlıştır.

Bu nedenle önce halkların tarihsel gelişimini iyi bilmek ve bu gelişimi toplumcu dünya görüşüyle irdelemek gerekiyor.

Öncelikle şunu vurgulamakta yarar var: Türk halkı gibi Kürt halkının tarihi de 1920'lerde başlamadı, Kürt ulusal hareketleri de... Geçmişe gitmek konuyu uzatacaktır.

Bu nedenle yalnızca 1920'den sonraki hareketlerle yetinelim.

a) 1919-21 yılları arasında baş gösteren Koçgiri hareketi, sanıldığı gibi Türk Kurtuluş Savaşı'na bir tepki olarak değil; Alman Militarizminin kucağında "Türkiye Türklerindir" belgisi ve "Turan" ülküsüyle savaşa giren İttihat ve Terakki yönetimine ve emperyalist emellere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Bu hareketi, Kürdistan Teali Cemiyeti Üyesi Vet. Dr. Mehmet Nuri Dersimi'nin örgüt adına organize ettiği bilinmeyince, gerçek niteliği de

anlaşılamaz. (Bunun için bkz. Dr. M. N. Dersimi: Kürdistan Tarihinde Dersim, Hatıratım; Koçgiri Hareketi, C. Mar: Koçgiri Destanı.)

Hareketin görünür liderleri arasında yer alan Seyyit Rıza, Alişan Bey, Alişer ve M. Nuri Dersimi'nin ilk Millet Meclisi yönetiminden taleplerini içeren resmi yazışmalar, hareketin ulusal-demokratik niteliğini açıkça göstermektedir.

Ancak M. Kemal öncülüğündeki Milli Mücadele belli bir ivme kazanınca Koçgiri-Dersim liderlerinin büyük bölümü bu yeni oluşumun içinde yer almış ve Koçgiri hareketi tavsanmış, bir bakıma askıya alınmıştır. Milli Mücadele'nin Kürt bölgelerinde başlatılmış olması bu açıdan anlamlıdır.

b) Şeyh Said İsyanı'na gelince... Bugüne kadar üzerinde çokca durulmuş, ancak resmi görüşün etkisiyle çoğu kez yanlış değerlendirilmiş bir harekettir bu.

Oysa Koçgiri'nin tersine, önemli tanıkları bulunan büyük bir harekettir 1925 hareketi. Sözelimi yargılamalar aşaması Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız ve Sovyet gözlemcilerce izlenmiş ve filme alınmış bir hareket olduğu gibi, olayın birçok kahramanı ve tanığınca da yazıya dökülmüştür bu hareket. (M. Nuri Dersimi'nin anılan eserleri dışında hareketin liderlerinden Kadri Cemilpaşazade (Zinar Silopi)'nin "Doza Kürdistan" adlı eseri, Garo Sasuni'nin "Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketleri", aralarında Prof. Hasretyan'ın da bulunduğu 3 yazarın çalışmalarından oluşan "1925- Büyük Kürt Ayaklanması", Rambout'un "Kürdistan 1918-1946", Bazil Nikitin'in "Kürtler" adlı eserleri ile bir bölümü Özgür Gelecek'in 3. sayısında yayımlanan Martin Von Bruinessen'in "Şeyh Sait İsyanı" konulu çalışmaları bu konunun özgün kaynaklarıdır. Behçet Cemal'in "Şeyh Sait İsyanı", Metin Toker'in aynı "Şeyh Sait ve İsyanı" adlı kitabı, Şark İstiklal Mahkemesi Savcılarının Süreyya Örgüven'in konuyla ilgili yazı dizisi, Ergün Aybars'ın "İstiklal Mahkemeleri" adlı çalışmasının konuyla ilgili 2. cildi, Mete Tun-

çay'ın "Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetimin Kurulması" gibi çalışmalar da birtakım ipuçları verecek niteliktedir.)

19. yüzyılın özellikle 2. yarısında kapitalist-emperyalist devletlerin Orta ve Uzakdoğu'ya açılma politikaları çerçevesinde yoğun bir mücadele içine girdikleri bilinmektedir. Yine bu çerçevede II. Abdülhamit döneminde Osmanlı yönetiminden birçok imtiyazlar koparan Alman emperyalizminin, II. Meşrutiyet hareketinden sonra İttihat ve Terakki Partisi aracılığıyla ırkçı ve milliyetçi hareketlerle çok yakın bir diyaloga girerek Osmanlı'yı I.Dünya Savaşına soktuğunu bilmeyen yoktur. Almanya'nın rakibi İngiltere'ninse daha çok Osmanlı toplumundaki dinci akımlarla ilgilendiği ve diyaloga girdiği de bilinmeyen bir şey değildir.

Alman Militarizmi İttihat ve Terakki'nin şahsında "Turan" ülküsü peşinde koşan ırkçı, milliyetçi Türk hareketiyle dayanışmaya girip yenilirken, İngiltere'nin de buna muhalif halklarla ilişkiye geçmesini ve onlara bir takım vaatlerde bulunarak yanına çekmesini anlamak güç olmasa gerek. Çünkü emperyalist güçler Ortadoğu'da kalabilmek için kendilerine müttefik, kimi ulusal liderlikler de hami aramaktadırlar. Sözelimi Türkçü İttihat ve Terakki öncülüğündeki Osmanlı'nın yenilgisinden sonra içlerinde Halide Edip Adıvar'ın bulunduğu önemli bir kesim Amerikan mandası istemekte, Mustafa Kemal grubu ise buna karşı çıkmaktadır. Yine Kürtler adına Şerif Paşa galip devletlerden, öncelikle İngiltere'den yararlanıp özerk bir Kürdistan kurulmasına çalışırken; Irak Kürdistan'ındaki Kürtler'in lideri Mahmut Berzenci İngilizler'e karşı ulusal bağımsızlık mücadelesine girişiyordu. Özetle, hiçbir halkta homojen bir eğilim ve mücadeleden söz edilemezdi.

Öte yandan, daha M. Kemal Anadolu'ya çıkmadan önce emperyalist devletlerin işgalıyla birlikte zaten Kürdistan'da çete savaşları ve direniş başlamıştı. M. Kemal ve arkadaşlarının yaptıkları iş, kendiliğinden oluşan bu hareketleri örgüt-

mek ve organize etmek oldu.

Sadece Antep direnişinde görev yapan 18 çeteden 14'ünün Kürt çetesi olduğunu söylersek, Kürtler'in bu mücadeledeki katkıları daha iyi anlaşılır.

M. Kemal'in Kürtler konusunda gerçekten ilginç bir politika izlediğini kabul etmeliyiz. Daha Osmanlı döneminde Diyarbakır'daki görevi sırasında Kürtler'e özgü giyim ve kuşamlı (peşmerge giyimli) bir özel askeri birlik oluşturması, görevli olduğu sırada ve Milli Mücadele döneminde Kürt halkını ağalardan beylerden kurtaracağına inandırarak, yanına çekmesi ve her alanda eşit yaşama inancıyla aşılması, daha kongreler aşamasında Kürt ileri gelenleriyle yakın bir dayanışma içine girmesi; Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa gibi Ankara'ya gelmeden mebusluk yapanlarla, Kürtler'e çeşitli ulusal-demokratik hakların verilmesi doğrultusunda Teşkilat-ı Esasiye'nin (Anayasa) değiştirilmesini öngören Amasya Genelgesi'ne; Lozan'da İsmet Paşa tarafından Türklerle Kürtler'in her anlamda eşitliğine dayalı bir yönetim savunulurken, "ulusların kaderlerini tayin hakkı"na saygılı olunacağına ve İzmir'de Kürtler'e özerklik vaadinde bulunmaya, ulusal giysileriyle Meclis'e çağırdığı Kürt Milletvekillerine Lozan'a telgraf çekirtmeye ve daha sonra da bu davranıştan dolayı onları suçlamaya varan bir politika...

M. Kemal'in en yakın arkadaşı İnönü ise o günlerin gerçeğini şöyle özetliyor:

"Sevr Muahedesi ile Kürtler, Türkler gibi kendi vatanlarını tehlikeye maruz gördüler. Çünkü Sevr Muahedesi hükümlerine göre, Doğu Anadolu'da Ermenistan hududu bitişğinde bir Kürdistan devleti kurulacaktı. Kürtler, Türk vatanının kendileriyle beraber, bilhassa Doğu'da Ermeni tehlikesine maruz kalacağını biliyorlardı. Milli Mücadele'nin devamınca canla başla beraberlik gösterdiler. Sonra, Lozan Muahedesi yapılırken de Kürtler vatansever olarak Türklerle beraber bulunmuşlardır. Kürtler, Ermeniler gibi Lo-

zan'a gelip müracaat etmediler. Hatta biz Lozan'daki konuşmalarımızda milli davalarımızı 'biz Türkler ve Kürtler' diye bir millet olarak müdafaa ettik ve kabul ettirdik." (Hatıralar, 2.cilt, s.202)

Milli Mücadele yılları ve Lozan görüşmeleri geride kalıyor. Her anlamda eşitliğe dayalı sloganlar, yerini umutlu bir bekleyişe, bir süre sonra da umutsuzluğa ve hayal kırıklığına bırakıyor. İşte 1925 hareketi böyle bir ortamda Kürdistan Teali Cemiyeti üyelerince oluşturulan gizli Azadi (Özgürlük) Cemiyeti'nce bir tepki örgütlenmesi olarak ortaya çıkıyor.

Bu hareketin hem siyasi hem dini kanatları olduğu bir gerçektir. O dönemde salt siyasal sloganlarla ortaya çıkılmasının hemen hemen mümkün olmadığı, nitekim 1920'de açılan ilk Meclis'in yapısına bakılırsa milletvekillerinin üçte-birinin din adamlarından oluştuğu ve M. Kemal'in gerek Heyeti Temsiliye gerekse Meclis adına yaptığı açıklamaların dinsel (İslami) parolalarla donanmış olduğu hemen görülür. İlk Meclis'in, dinci grupların isteği doğrultusunda bir kaç kez Halifeye bağlılık mesajı gönderdikleri hatırlanırsa bu olgu daha kolay anlaşılır.

İngiltere gibi emperyalist ülkelerin, yenik düşmüş Osmanlı'nın mirasından yararlanmak amacıyla bölgede oluşan hareketleri kendi çıkarları doğrultusunda kanalize etmek isteyeceğini yukarıda vurgulamıştık. Bu amaçla kimi Kürt önde gelenleriyle temas kurabileceğini de...Çünkü yeterince örgütlü olmayan dönemin milliyetçi akımları da başarıya ulaşabilmek için bir dayanağa muhtaçtırlar.

Ancak Türkçü hareketin işbirlikçilerini ve bağlaşıklarını görmelikten gelip, dönemin ulusalcı hareketlerini "yabancı oyunu" ya da "İngiliz işi" gibi göstermeye kalkışmak, gerçekten bağdaşmadığı gibi en azından toplumsal gelişme yasalarına aykırıdır.

Şeyh Said İsyanı'ndaki "İngiliz parmağı" ise hiç bir zaman ispatlanamamıştır. Tersine bu suçlamanın Hükümetin yönlendirdiği bir "provokatör ajan" olayından kaynaklandığı ise bilinmektedir. (Behçet Cemal'in,

Ergün Aybars'ın ve Mete Tunçay'ın eserlerinde belirtilenlerin dışında, bu konuda bugün elimizde önemli bilgi ve belgeler bulunmamaktadır.)

Kemalist aydınlarca, "1925 yılındaki Şeyh Said İsyanı İngiltere'ye yaramıştır.(...) Ş. Said İsyanı'nın Türkiye'ye faturası, binlerce ölü ve elden kaçan Musul petrolleridir" deniliyor. Ancak sorunun boyutlarını tümünden görmek gerekiyor. Bilindiği gibi Kerkük ve Musul'u da içine alan Misak-ı Milli sınırları, Ankara'daki Meclis'den önce İstanbul'daki Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında belirlenmiştir. Sonradan Ankara'da çizilen sınırlar, bunların tekrarı niteliğindedir.

Sınırların içine Musul ve Kerkük'ün alınması ise, açıktır ki yöre halkının ulusal kimliğinden önce petrole ilgilidir. (Lozan'da bu konuda yapılan görüşmeler ise gerçekten ilginçtir ve Kürt tarihi açısından çok önemlidir. bkz. Prof. S. L. Meray: **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, SBF Yay.)

Bilindiği gibi sorun Lozan'da çözümlenememiş, Milletler Cemiyeti'ne bırakılmış, anlaşma sonunda Türkiye'ye bırakılan % 10'luk pay Türkiye tarafından 500.000 sterlin karşılığında İngiltere'ye devredilmiştir, daha doğrusu satılmıştır. Yani sonuçta bu petroler emperyalist İngiltere'nin eline geçmiştir. Bunlar doğru. Peki bu isyanda ve sonraki gelişmelerde Kemalist yönetimin işlevi nedir? İsyan, Lozan'dan sonra yönetimin Kürtlere yönelik "red ve inkar" politikasından kaynaklanmadı mı?

'Neden' bölümünü ayrıntılı olarak irdelenmenin yeri burası değil. Osmanlı döneminde süregelen Kürtçe yayınların 1923'de noktalandığını söylersek, sanırım küçük bir ipucu vermiş oluruz.

Biz daha çok sonuçlar üzerinde duralım. Bize göre, bu hareket, yeni Türk burjuvazisinin gerçek yüzünü göstermesi için bir "itme" ya da başkalarının söyleyişiyle bir "bahane" olmuştur. Çünkü bu hareket gerekçe gösterilerek çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu (Sus Yasası), sadece Kürt halkının demokratik haklarını

bastırmakla kalmadı, çok partili düzene son verdi, işçi sınıfının siyasal ve sendikal örgütlenme haklarını gaspetti (TKP yasaklandı, dernekler kapatıldı.) işçi sınıfının uluslararası birlik ve dayanışma bayramı 1 Mayıs yasaklandı. Bu nedenle Takrir-i Sükun, toplumsal gerileşme hareketlerinden biri (belki de en önemlisi) olarak tarihe geçti.

Kürt halkının ve işçi sınıfının demokratik istemleri de bu tarihten sonra hep bastırıldı.

Cumhuriyet'ten önce 3 büyük Dersim isyanı olduğunu (bkz. Burhan Özkök; **Osmanlı Devrinde Dersim İsyanları**, Askeri MTB. yay. 1937); 1925-1938 yılları arasında 20'ye yakın isyan, tenkil ve tedip hareketi yaşandığını, (bkz. **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1925-1938)**, Gnl. Kur. Harp Tarihi yay. 1972) ve bu ayaklanmalarda ölenlerin sayısının Milli Mücadele'dekilerden fazla olduğunu söylersek, sanıyorum sorunun boyutları daha iyi anlaşılır.

Demek ki, işin kaynağı ve sonuçları oldukça farklıdır. Bugünkü sancıkların büyük bölümünün tohumları 1925 Takrir-i Sükun'u ile atılmıştır. Bugün Türkiye'nin gündemindeki Kürt sorunu, Komünist Partisi'nin yassallaşma mücadelesi, işçi sınıfının örgütlenme sorunları; 1 Mayıs İşçi Bayramı, daha önemlisi tüm görüşlerin özgürce temsili sistemi gibi, sadece sosyalistlerin değil, tüm demokrat ve ilerici aydınların çözümünü beklediği sorunların düğümü o zaman atılmıştır.

Yeni Türk yönetimi, Takrir-i Sükun'la sınıfsal çıkarlarına uygun bir düzenleme yaparken, "**Şark İslahat Planı**" ile de sözde "ulusal" çıkarlarına uygun "resmi Kürt Politikası" nı ikame ediyordu. Gerçekten bu Plan'ı bilmeden Kürt sorununu kavramak mümkün değildir.

8 Eylül 1925 tarih ve 2536 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin), Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt), Çankırı Milletvekili ve Meclis Başkanı Mustafa Abdülhalik (Renda) ve Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım (Karabekir)'in katılımıyla

"Şark İslahat Kurulu" oluşturuluyor ve bu Kurul, Bakanlar Kurulu'nca 25 Eylül 1925'te yürürlüğe konulan "Şark İslahat Planı"nı hazırlıyor.

Bu Plan'la ilgili ayrıntılı bir incelemenin yeri burası olmadığı için, biz yalnızca bazı ana maddelerini vermekle yetineceğiz.

"Şark İslahat Planı" ile temelleri atılan Kürt Politikasının esasları şöyle:

1) Doğu illerinde yürürlüğe konan askeri yönetim, aşağıdaki programın uygulanması son buluncaya kadar devam edecektir.

2) Türkiye 5 genel müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. 5'inci Genel Müfettişlik bölgesi şu illerden oluşmaktadır. Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç (o zaman vilayet), Elazığ, Dersim, Malatya, Ergani (o zaman vilayet), Beyazıt vilayeti ile Pülümür, Kiğı ve Hınıs kazaları programın uygulanmasına kadar geçici olarak 5. Müfettişlik emrinde buluncaktır.

3) Olağan Mahkemelerde ve Sıkıyönetim Mahkemelerinde asker ve sivil yerli hakim bulunmayacaktır. Sıkıyönetim Mahkemeleri kararları Şeyh Said İsyanındaki gibi uygulamaya devam edecektir.

4) İsyanıdan arta kalmış olup cezalandırılmayanlar da cezalandırılacaktır.

5) Van şehri ve Midyat arasındaki hattın batısında Ermenilerden kalan araziye Türk göçmenler yerleştirilecektir. Bunun için sıkıyönetim bölgesindeki illerde bulunan Ermeni malları satılmayacak ve hatta Kürtlere kiraya bile verilmeyecektir.

Yugoslavya'dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya'dan gelecek Türkler öncelikle Elazığ - Ergani - Diyarbakır, Elazığ - Palu - Kiğı, Palu - Muş arasındaki Murat Vadisi, Bingöl Dağı'nın doğu ve güneyi ve Hınıs, Murat Vadileri, Muş Ovası, Diyarbakır - Garzan - Bitlis hatlarına iskan edileceklerdir.

6) Bunlardan başka Rize, Trabzon illeri ile Erzurum ilinin Kuzeydoğu kazalarında yoğunlaşan halktan isteyenler, Hınıs Vadisine ve Van Gölü'nün kuzeyine yerleştirileceklerdir. Yerleşim masrafları devletçe

karşılanacak ve bu konuda her yıl bütçeye ödenek konacaktır.

7) Kürtler yerleştikleri Ermeni topraklarından çıkarılarak eski yerlerine gönderilecek veya Batı'da iskan edileceklerdir. Ermeni topraklarına yerleştirilecek Türklerin, Kürtlerin saldırılarından korunması için özel önlemler alınacaktır.

8) İsyan dolayısıyla yapılan masrafların, isyan alanındaki Kürt halkına yüklenmesi kararlaştırılmıştır.

9) Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları, yandaşları ve Aşiret reislerinden, Hükümetin Doğu'da kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da Hükümetin göstereceği yerlere gönderileceklerdir.

10) İsyan sırasında Hükümete yardım edenlerle, hükümetle birlikte doğrudan isyan aleyhine hareket edenler yerlerinde kalacaklardır.

11) Şarka mefkureli ve muktedir Türk görevliler gönderilecek, ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacak. Bölgede görev yapacak tüm görevlilere zamlı ücret ödenecektir. (%75)

12) Özellikle sınır boylarında askeri güç artırılacaktır.

13) Silahlar Kürtlerden toplanmalı ve taşınması yasaklanmalıdır. Evlerinde ve üstlerinde silah bulunduranlar Sıkıyönetim Mahkemelerine sevk edileceklerdir.

14) Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hınımansur, Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka dil kullananlar hükümet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaktır.

15) Bölgede Türk Ocakları, yatılı bölge okulları ve kız okulları açılarak, yöre çocuklarının eğitim yoluyla eritilmeleri öngörülmektedir. Bu konuda Dersim'e öncelik verilecektir.

16) Dersim Kürtlerinin, Sivas'ın batısındaki alanlara kaydırılması istenmektedir.

17) Fırat'ın batısındaki illerin batı bölümlerinde dağınık biçimlerde yerleşmiş olan Kürtlerin, Kürtçe konuşmaları mutlaka yasaklanmalı ve kız okullarına önem verilerek, kadınların Türkçe konuşmaları sağlanmalıdır.

18) Görkemli hükümet binaları ve jandarma karakolları yapılmalıdır.

19) Öncelikle askeri sevkiyata uygun yollar inşa edilmelidir.

20) Şark şimendiferlerinin Erzurum'a, Sivas - Elazığ - Diyarbakır, Elazığ - Çapakçur - Muş, Van Gölü'ne mümkün olduğu kadar az zamanda varmasını sağlamak gerekir.

21) Karakollar mümkün mertebe savunmaya elverişli yerlerde yapılmalı ve telefon, helyosta ve telsizle donanımlı olmalıdır.

22) İstihbarata çok önem verilmelidir.

23) Özellikle sınır bölgelerine zırhlı araç verilmelidir.

24) Kolluk kuvvetleri önemli yetkilerle donatılmalıdır.

25) Bölgeye yabancı (ecnebi) bir kişi ya da kuruluşun, hükümet izni olmaksızın girmesine izin verilmeyecektir.

26) Nüfus yazımı yapılan yerlerde en kısa zamanda Askerlik Şubeleri kurulacak ve askere alınanlar bölgenin dışına gönderileceklerdir. Askere alınan Kürt gençlerinin bir süre için "silahsız hizmetlerde" bulundurulmaları uygundur.

27) Resmi işlemlerin yürütülmesinde doğrudan halkla temas kurulmasına özen gösterilmelidir.

28) Müfettişlik bölgesindeki il taksimatı, ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenebilecektir.

İşte bu zoraki "düğüm", başka bir deyişle bu zora dayalı politikaların yaratmış olduğu sorunun siyasi boyutu, insan hakları çerçevesi ve demokratik muhtevası yönünde ulusal-demokratik istemlere denk düşebilecek ilkeler doğrultusunda çözümlenebileceği açıktır. Şunu da vurgulamalıyız ki, ulusal hak eşitliği temelinde adil ve demokratik bir çözüme ulaşabilmek için tabuları yıkmak, aydınlık kafaalara sahip olmak, demokrat kişiliğimizi şoven etkilenmelerden arındırmak gerekiyor.

"ŞEYH SAİT AYAKLANMASI" YLA İLGİLİ AÇIKLAYICI EK BİLGİLER

Bu yazı, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan Uğur Mumcu'nun Şeyh Saîd Ayaklanması adlı yazı dizisi sonrası, yayınlanmak üzere Mumcu'ya gönderilmiş, ancak "ekonomik olanaksızlıklardan dolayı değerlendirme ve eleştiri yazılarına yer verilemeyeceği" gerekçesiyle yayınlanmamıştır. Yazıyı okurlarımızın ilgisine sunuyoruz.

DENG

Mehmet BAYRAK

Uğur Mumcu bugüne kadar Kürt sorunuyla ilgili genellikle olumsuz tavırlar takınan bir Kemalist aydındır. Kürt sorununa sahip çıkmanın adeta demokratlığın bir ölçütü haline gelmesinden sonradır ki, o da bu soruna eğilme ihtiyacı duymuş ve Cumhuriyet'teki yazı dizisini kaleme almıştır. Mumcu, görünüşte çok geniş bir kaynak birikimine dayanmaktadır ve objektiflik iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Bunun Mumcu'nun en "objektif" çalışması olduğu belki doğrudur. Ancak hemen belirtelim ki yazar, bu defa da olaya belli bir gözlükle baktığından, Kürt ulusal hareketi liderlerinin doğrudan gözleme dayalı hatıralarına gerektiğince yer vermediği gibi, iç ve dış gizli belgelerin de işine yarayan kesitlerini kullanmaktadır. Böyle olunca da söz gelimi Kürt ulusal hareketlerinin ulusal niteliği ve boyutlarından çok "dini" yönü ve "yabancılarla ilişkiler" öne çıkarılıyor.

Şunu hemen belirtmeliyim ki, Mumcu'nun yararlandığı kaynaklardan hiç biri bizim yabancımız değildir. Ancak olumsuz koşullar, bu bilgi ve belgeleri günyüzüne çıkarmamızı engellemiş, bu konuda Mumcu'ya yaptığımız (1989 yılında) bir öneri de sessizlikle geçiştirilmiştir. Aradan yıllar geçtikten sonra Mumcu'nun hazırladığı bu yazı dizisi, bazı noktalara değinmemizi gerekli kıldı. Konuyla ilgili ayrıntılı bir incelemenin yeri kuşkusuz burası değil. Bu nedenle ben yalnızca kimi maddi yan-

lışları düzeltmekle yetinecek ve Mumcu'nun "esgeçtiğini" gördüğüm bazı ek bilgi ve belgeleri vermekle yetineceğim.

1-) Kürdistan Teali Cemiyeti'nin yönetici ve aktif üyelerinin en yaygın listesi, dizide de kaynak olarak gösterilen Özgür Gelecek Dergisi'nin 3. sayısında yayımlanmıştı. Bu listede Mumcu'nun bildirdiklerinden ayrı olarak şu isimler de yer almaktadır.

- Emin Ali Bedirhan: Kürdistan Teali Cem. Başkan Vekili ve sonradan Kürt Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti Başkanı

- Bedirhanzâde Murad Remzi: Belediye eski Genel Müfettişi.

- Hasan Remzi Bedirhan

- Emin: Üçüncü Kolordu İdare Reisliğinden Emekli Kaymakam

- Şeyh Saffet: Eski Meclî-i Meşayih Reisi (Tekkelerin işlerini yürütmekle görevli daire başkanı)

- Mehmet Sıddık: Binbaşı

- Halil Rami: Malatya eski Mutasarrıfı

- Bedirhanzâde Bedirhan

- Abdullah: Erbil eski Müftüsü

- Mevlit: Yüzbaşı

- Abdülkadir Nuri: Üniversite öğretim üyelerinden

- Hacı Osman: Ankara'nın Bâlâ Kazası eşrafından

- Hacı Mo'lla Said: Medine eski hakimi

- Hanbeyzâde Süleyman Nuri: Binbaşı

- Sarıoğlu Hüseyin Hüsnü: Eczacı, Dersim Aşiret Reislerinden

- Emin Aynî: Sina Şehbenderliğinden emekli

- Ahmet Vîcdanî: Doktor Binbaşı

- Siverekli Osman Paşazâde Halil Fahri

- Babanzâde Mahmut

- Babanzâde Rifat

- Mehmet Emin Paşa: Emekli

Mirliva

- Tevfik Vehbi: Kurmay Yüzbaşı

- Abdurrahman: Öğretmen

- Mustafa Şevket: Üsteğmen

- Sadrettin: Üsküdar eski Mutasarrıfı

- Hamza: Mutasarrıf

- Halil: Polis eski Müdürü

- Mehmet Zeki: Yüzbaşı

- Osman Nuri: Fatih Medresesi Hocalarından

- İhsan: Yüzbaşı, Ağrı İsyanı'nın Lideri İhsan Nuri

- Vanlı Süleyman: Komiser

- Abdullah Sadî: Sonradan Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti Genel Sekreteri.

- Tevfik: Doktor

- Abdülkerim: Topçu Yüzbaşı

- Cemil Paşazâde Ekrem

- Bedirhan Asaf

- Fevzi Berho: Doktor

- Süleymaniyeli Tevfik: Palu eski Kaymakamı

- Süleymaniyeli Mehmet Emin Bey: Emekli Askeri Kaymakam

- Hoca Ali Efendi: Âlim

- Fettullah Efendi: Tüccar

- **Dersimli Halil Bey:** Miralay

Görüldüğü gibi, Kürt ulusal örgütlenme ve hareketlerinin niteliğini doğru kavrayabilmek için bu örgütlerin insan dokusunu da iyi bilmek gerekiyor. Bu liste, başka halklarda olduğu gibi Kürt ulusal hareketlerine öncülük edenlerin de dönemin aydınları olduğunu ortaya koyuyor.

2-) Doktor Abdullah Cevdet'in Kürt milliyetçiliğindeki yerini daha doğru olarak kavrayabilmek için şu esere de bakmak gerek. M. Malmisanij: **Abdullah Cevdet ve Kürt Milliyetçiliği**

3-) Vet. Dr. Mehmet Nuri Dersim'in lakabı, listede belirtildiği gibi (Çivrilzâde) değil (Colikzâde) dir. Adı da (Muhammed) değil (Mehmet Nuri) dir. Bilindiği gibi halk arasında (Baytar Nuri) olarak bilinen M. Nuri Dersimi, Koçgiri hareketinden başlayarak 1937 yılına kadar Kürt ulusal hareketlerinin ya içinde bulunmuş, ya da çok yakından izlemiştir. Bu nedenle "**Kürdistan tarihinde Dersim**" adlı eseri doğrudan gözleme ve yaşama dayalı 'birinci el' den kaynaklıdır. Buna rağmen Mumcu, bu eserden son derece sığ biçimde yararlanmaktadır. Dersim'in, dizide yararlanılmayan bir başka önemli eseri de "**Hatıratım**" (İsveç-1986) adlı eseridir. Kürt hareketi üzerinde çalışanların, bu eserlerin yanı sıra, yine doğrudan Kürt ulusal mücadelesine katılmış bulunan Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopi) nin "**Doza Kurdistan**" (Kürdistan Davası), Ekrem Cemil Paşa'nın "**Muhtasar Haya-tım**", Garo Sasuni'nin "**Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt İlişkileri**" gibi eserlerine mutlaka başvurulması gerekir. Çünkü bunlar "taraf-lardan birisi"dir, karşı "taraf" devlet ve resmi ideolojidir...

4-) **Roja Kurdistan** ve dizide yanlışlıkla (Bankı Hak) biçiminde geçen **Bangê Hak**, Irak Kürdistanı'nda bir çok defa ayaklanan ve kendisini Kürdistan Kralı olarak ilan eden Mahmud Berzenci'nin çıkardığı dergi ve gazetelerdir. Kürt Talebe Hêvi Cemiyeti'nin yayın organlarıysa **Roja Kurd** ve **Hetawê Kurd** dergileridir.

5-) Dizide adı yanlışlıkla "Kürt

Talebe Heyvi Cemiyeti" olarak geçen dernek, ilk Kürt gençlik örgütü olan "Kürt Talebe Hêvi (umut) Cemiyeti" dir.

6-) Dizide birbirine karıştırılan "**Kürt Teali Cemiyeti**" ile "**Kürdistan Teali Cemiyet**"i iki ayrı örgüttür. İlki Diyarbakır'da, ikincisiyse İstanbul'da kurulmuştur.

Mumcu'nun sıraladığı Kürt örgüt ve derneklerinden başka, Osmanlı döneminde şu örgüt ve dernekler de legal olarak kurulmuş ve faaliyet göstermiştir:

- **Kürt Teali ve Terakki Cemiyeti** (1910)
- **Hêviya Kurd Cemiyeti** (1910)
- **Kürt İrşad ve İrtika Cemiyeti** (1912)
- **Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** (1918)
- **Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti**
- **İstihlâs-ı Kürdistan Cemiyeti**

Hatta bunlara şu örgütleri de eklemek mümkün:

- **Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti**
- **Müsalemet İttifakı** (1920)
- **Belengaz-ı Hayriye Cemiyeti** vb...

7) Seyid Taha, amcası Seyid Abdülkadir'le barıştırılmak üzere 1912 yılında Şemdinli'den İstanbul'a İttihadçılar'ca getirilir. Yanlarında Karçıkan Aşireti Reisi Hacı Musa Bey vardır.

8-) Seyid Abdülkadir öncülüğündeki Kürt liderleri, 1919 yılında sadece Hükümetle değil, daha 1918 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticileriyle de Kürdistan'a özerklik verilmesi konusunda anlaşma yaparlar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Kürdistan Cemiyeti arasında yapılan anlaşma şöyledir:

"Programında esasen idare-i mahalliye (özerk yönetimi) kabul eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası merkezi ile Kürdistan Cemiyeti arasında aşağıdaki madde üzerinde tam anlaşma sağlanarak, her iki taraf Tanrı'nın yardımına dayanarak memleketin selameti ve Halifelik haklarının korunması için

birlikte çalışmayı kabul ederler.

M a d d e:

Çoğunlukla Kürt halkının oturduğu memleketler, siyaset açısından İslam Halifeliğine ve Osmanlı Saltanatı'na bağlı olmak şartıyla halkın çoğunluğu tarafından seçilecek bir Emirin başkanlığı altında idare-i muhtareyi (özerk yönetimi) haiz olacaktır." 20 Aralık 1918

Karesi Mebusu: Vasfi

Konya Mebusu: Zeynelabidin

Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkez-i

Umumisi Mührü: Mustafa Sabri

Azadan: Sait

Azadan: Mehmet Ali

Reis: Seyid Abdülkadir

Kürdistan Cemiyeti Mühürü

Bu anlaşma, Şark İstiklal Mahkemesi'nde Seyid Abdülkadir'in karşısına suç kanıtı olarak çıkartılır. Seyid Abdülkadir, anlaşmayı doğrular ve anlaşmanın Ferid Paşa'nın Ermenistan emellerini kırmak için yapıldığını ve Kürdistan'a yalnız muhtariyet vermek istediklerini yoksa Osmanlı Devletinden ayrılmak istemediklerini söyler. Gerçekte de Seyid Abdülkadir, Kürt hareketleri içinde "özerk yönetim" yanlılarındandır.

Ali Birinci, "**Hürriyet ve İtilaf Fırkası**" konulu doktora tezinde, partinin Ermeni ve Yahudiler'le yaptığı benzeri anlaşmalara yer verirken, bu anlaşmaya yer vermemektedir.

9-) Dizide (Celalet Ali) ve (Cela-det Ali) adıyla geçen kişi aynıdır ve doğru ismi (Celadet Ali Bedirhan) dir.

10) Mumcu, İngiliz'lerin her gizli belgesini gerçek bir kanıt gibi yansıtıyor. Oysa, bu belgelerin birinde "**Mustafa Kemal'in Bolşevikliği** getirmek istediği" de iddia ediliyor (Cum. 3.6.1991). Gerçek böyle mi? Bu belgelerin tümünü eleştirel bir gözle irdeleyip değerlendirmek gerekiyor.

11) Koçgiri hareketine ilk katılan aşiretlerinden biri "**Kurmuşen**" değil, "**Kurmeşan**" dir.

12) Mustafa Kemal'in Musul sorununa yaklaşımı (bk. Cumhuriyet 7.6.1991) bugün için de bir çok şeyi ifade etmiyor mu? "**Musul bizim için çok önemlidir. Birincisi, Musul'da sınırsız servet oluşturan petrol kaynakları vardır...İkincisi**

onun kadar önemli olan Kürtlük sorunudur. İngilizler orada bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar. Bunu yaparlarsa bu düşünce bizim sınırlarımız içindeki Kürtler'e de yayılır. Buna engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir..."

Bir başka ilginç vurgulaması da şudur M. Kemal'in: "Kürt sorunu, bizim, yani Türklerin çıkarları için kesinlikle söz konusu olamaz."

13-) Uğur Mumcu, Mustafa Kemal'in "Kürtler'e Özerklik" konusundaki görüşlerini yorumlarken, 1921 Anayasası'nın 21. maddesine atıfta bulunuyor ve bu maddede "illerin manevi kişiliğe ve özerkliğe sahip" olmalarının öngörüldüğünü söylüyor. Oysa özerklik düşüncesi-nin temelleri daha önce hem "Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" çalışmaları çerçevesinde hem de 20-23 Ekim 1919 tarihlerinde Türk ve Kürt delegelerce Amasya'da imzalanan II. Protokol'le atılmıştı. Protokol şöyleydi: "Beyanname'nin birinci maddesinde, Osmanlı Devleti'nin tasavvur ve kabul edilen hududu, Kürt ve Türkler'le meskün olan araziye ihtiva ettiği Kürtler'in Osmanlı Camiasından ayrılması imkansızlığı izah edildikten sonra, bu hususun asgari bir talep olmak üzere temin edilmesi gerektiği müstareken kabul edildi." Bundan başka, "Kürtlerin serbestçe gelişmelerini temin için ırkî ve içtimai hakları (ulusal ve toplumsal hakları) aynen kabul edildi." (Bkz. Faik Reşit Unat: Amasya Protokolleri, 1961, s. 360-361)

14-) Yazar, "Çerkez Ethem ayaklanması 24 Ocak 1921'de bastırıldı. İki ay sonra da Ankara Hükümeti Koçgiri ayaklanması ile karşılaşmıştı" (Cum. 7.6.1991) diyor. Oysa Koçgiri hareketi 1919 yılında başlayıp 1921 yılında noktalanan bir harekettir. (Bkz. M.N.Dersimi Kürdistan Tarihinde Dersim Ayaklanması; Koçgiri Halk Hareketi (1919-1921) Komal yay. 1975)

Yazar, Şeyh Sait İsyanı'nı da İngiltere'nin 6 Ağustos 1924'te Musul petrolleri için Cemiyet-i Akvam'a başvurmasına bağlamaktadır. Oysa

bu hareketin ön çalışmalarının daha 1923'te başladığı bilinmektedir. Çünkü hareketin örgütleyicisi Kürt Azadi (Özgürlük) Cemiyeti, 1923 Mayıs'ında kurulmuştur. Hatta Kürtlerin ulusal hak isteklerine dönük legal ve illegal çalışmaları daha öncelere götürmek gerekir. Bugün elimizdeki bir çok bilgi ve belgenin ötesinde, bu konuda Dersimi'nin ve Zinar Silopi'nin (Doza Kürdistan) eserlerine bakmak yeterlidir.

15-) Uğur Mumcu'nun özgün ve gizli kaynak olarak anılarından yararlandığı Avni Doğan ilginç bir kişiliktir. Bunun ilginç bir yönünü geçmişte Mete Tunçay sergilemişti. Avni Doğan "Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası" (1964) adlı kitabında; Şark İstiklal Mahkemesi'ndeki savcılığı sırasında yargılanan gazetecilere yardım için büyük çaba gösterdiğini özellikle vurgulayarak iddia eder. Oysa Tunçay, Türk Tarih Kurumu'nda ele geçirdiği bir gizli mektubunda, onun gazetecilerin başına çorap örmek için yaptığı muhbirlikle-ri gözler önüne serer... (Bkz. Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Ank. 1981, s. 144-145)

İşte Mumcu, günyüzüne çıkmamış özgün belge olarak adı geçen yayımlanmamış anılarına da başvuruyor. Mumcu'nun "Sunuş"undan öğrendiğimize göre, 1944 yılında İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın emriyle başlayan "Yakındağı Ayaklanmaları" ile ilgili çalışma için de "Doğu Genel Müfettişi" Avni Doğan'a raporlar ve yazışmalar gönderilmiş ve Mumcu bunlardan da yararlanıyor. Yararlanıyor ama nasıl?..

Şimdiye kadar yayınladığı en çarpıcı belgelerden biri, Umum Bozan Aşireti Reisi Şahin Beyin 15 Nisan 1924 tarihinde Halep'te yayınladığı bildiridir. (Bkz. Cum. 8. 6. 1991) Mumcu, tamamını yayımlamış gibi görünürken bazı kesitlerini atıyor. Söz gelimi "Kürt Kavm-i Necibine Hitab" (Soylu Kürt Halkına Hitab) başlığını atmış, "Uyanınız ey Dara'nın çocukları" ve "Kürtler" ara başlıklarını atmış, dahası paragraf atmış ve bunu belirtmemiş. Atılan paragraf şöyle: "Doğuda ve Batıda her millet bağımsızlık hakkını ka-

zanmış, esaret zincirini kırmış olduğu halde, her millettten hiç de aşağı olmayan Kürtler ne yazık ki derin bir gaflet uykusuyla yatmakta ve en meşru bir hakkını almamaktadır." Yayımlanan ikinci paragraftaki "Irak, Suriye ve Filistin gibi Türk ülkesine.." cümlesindeki "Türk ülkesi", "Kürt ülkesi" olacaktır. Yine 5. paragraftaki "Ankara" sözü "Ankara ev-başanı" (Ayaktakımları, rezilleri) olacaktır. Bir belge verilirken, aslına bağlı kalmak esas olmalıdır.

16- Daha da önemlisi Mumcu, Şeyh Sait Hareketinin "Dini" ve "Dış bağlantılı" olduğunu kanıtlamak için iç ve dış belgelerden seçmeler yaparken, Binbaşı Kasım Bey'in eski Genç Milletvekili Hamdi Bey'in, öğretmen Mehmet Zeki (Dündaralp)'in ihbar mektup, rapor ve telgraflarının Avni Doğan'ın arşivinde bulunduğunu bildiriyor ancak önemli kesitlerini vermiyor. Oysa Şeyh Sait hareketinin asıl niteliğini gösteren ve hareketin boyutlarını yansıtabilecek olan bu ve benzeri belgelerdir. Yazar, bu konuda dini içerikli belgeleri aktarırken, ihbar mektuplarını da kendince özetleyerek aktarıyor. Tabii kaynağı ne olursa olsun bu tür belgeleri eleştiri, süzgecinden geçirmek gerekiyor.

Mumcu'nun kaynaklarından ve arşivinden yararlandığı Şark İstiklal Mahkemesi Savcısı ve Bozok (Yozgat) milletvekili Avni Doğan'ın örtülü oyunlarına yukarıda çok kısa olarak değinmiştim. Ayrıntısını merak edenler M. Tunçay'ın yukarıda anılan eserine bakabilirler. Öte yandan, Tunçay'ın da vurguladığı gibi Avni Doğan ve benzeri yargılayıcıların, İsmet Paşa dahil yöneticilerle yaptıkları gizli yazışmalar, bu mahkemelerin ne kadar adil ve tarafsız olduğunu da ortaya koyuyor...

Gelelim ajan ve muhbir belgelerine. Mumcu'nun, belgelerinden yararlandığı muhbirlerden biri eski Genç Milletvekili Hamdi Bey'dir. (Bkz. Cum. 9. 6. 1991) Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Genç Mebusu olarak bulunmuş, İttihat ve Terakki yanlısı olan bu emekli Adliye Başkatibi, halk tarafından benim-

senmediği için bir daha seçilmemiştir. Kürt halkı tarafından benimsenmeyip bir daha seçilmemesinin onu oldukça kinlendirdiği ve bu durumun resmi yazışmalara da yansıdığı görülmüyor. Hamdi Bey'in bir "muhabir ve ajan" olduğu anlaşıyor. Bakınız bu konuda Diyarbakır Vilayetinden Dahiliye Vekaletine yazılan 29 Mayıs 1341(1925) tarih ve 188 no'lu yazıda ne deniyor:

"23 Mayıs 1340(1924) tarihli şifre telgrafnameye cevaptır.

Musul'un durumunu ve İngilizlerin tutumunu yakından incelemek ve alabileceği bilgileri vaktiyle tarafımıza ulaştırmak kudretine haiz birisini aramakta iken bir süreden beri bu havalide kalmış ve ara sıra öteden-beriden sağladığı bilgileri tarafımıza ve bazan da yüce makamlarına ihbar etmekte bulunmuş olan Genç eski Mebusu Hamdi Bey'le yapılan görüşme sonucunda bu önemli görevi Musul'a gidip kalmak suretiyle yerine getireceğini kabul etmesi üzerine, bu hususta memur bulmaktaki güçlükler düşünülerek durum hemen yüce makamlarınıza arz ve gerekli ödenek istenmişti. Bu telgraf emirleriniz üzerine adı geçen çağrılarak durum kendisine tebliğ edilmiş ancak İngilizlerden korkarak Musul'a kadar gidemeyeceği ve yalnız sınırlarımız dahilinde gezip dolaşarak Musul'un ve İngilizlerin durumundan ve Doğu illerinin bazı bölgelerindeki iç siyasi gelişmelerden toplayacağı bilgileri vermek üzere istihdamının uygun olacağı cevabını vermiş ve bu yolda yazmış olduğu yazı da ekte sunulmuştur." Resmi yazının son bölümünde de, "(....) adı geçenin esas amacının istediği yerlerde böyle bir ad ve görevle dolaşarak bu suretle hem menfaat sağlamak ve hem de gelecekte bir mebusluk veyahut uygun bir memurluk ve makam elde etmek olduğunun anlaşıldığı" belirtilmektedir. Yazıda ayrıca bölgedeki gelişmelerin genelde resmi makamlarca ve Ankara tarafından bilindiği, ancak "bazı milletvekilleri hakkında ver-

diği bilgilerin kendilerince yeterince bilinmediği" anlatılmaktadır.

Hamdi Bey, kendisine özel bir şifre anahtarı verilerek resmen görevlendirilmiş ve Diyarbakır Valiliği başta olmak üzere yerel resmi makamlardan "Büyük Millet Meclisi Reisi, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa"ya kadar birçok resmi makama Mayıs-1923'ten başlayarak çeşitli ihbarlar yapmıştır. Bu ihbar mektup ve telgraflarının tümünde Kürt ulusal çalışmalarını ihbar edilmektedir. Bunlardan yalnızca birini vermek, bir fikir vermek için yeterlidir. Muhabir Hamdi Bey, 28 Mayıs 1340 (1924) tarihiyle Diyarbakır Valiliği'ne verdiği ihbar yazısında; Çapakçur Kürtlerinden evli olması dolayısıyla bölgeyi çok iyi tanıdığını belirttikten sonra "yörede zararlı örgütlenmelere gidildiği, sözgeli mi Musul, Cizre, Şırnak ve Eruh kazaları ile Van ve Hakkari vilayetleri havalisindeki Kürtler ve aşiret reisleri ile Zahu kazasında kurulmuş olan Kürt Cemiyeti ile doğrudan ilişkide olan çetelerin, yeni gizli örgütler kurageldikleri gibi Van, Hakkari Bitlis, Muş, Genç, Siirt, Diyarbakır, Elazığ, Dersim, Erzurum, Malatya vilayetlerini birleştirerek Kürdistan adıyla muhtariyet ilan etmeyi düşündüklerini; adı geçen Kürt Cemiyeti üyelerinden Vanlı Seyit Taha ve Seyit Abdülkadir ve şaki Hamza ve Simko ve Bedirhanilerden Kemal Fevzi ve diğer bir takım kişilerin aracılığıyla Van ve Musul çevresindeki Kürtlere silah, cep hane ve para dağıtıldığı, halkın gizli haberleşme ve isyan hazırlığı içinde olduğu; öteden beri bu kötü düşüncelere sahip olan Bitlis eski Mebusu Yusuf Ziya, Erzurum eski mebusu Süleyman Necati, Dersim eski Mebusu Hasan Hayri Efendilerle Varto aşiret reisi olup Erzurum'da oturan Miralay Kürt Halit Bey, Muşlu Hacı Musa Bey ve Palu'nun Dikvan nahiyesi ahalisinden olup bu kötü düşüncelerle Genç, Çapakçur, Palu, Kiği kazalarında çalışmalar yapmakta olan Şeyh Şerif Efendi'nin bu isyan çalışmalarını yürütmek-

te olduklarını" haber vermektedir.

Muallim Zeki Beyin ihbarları da daha sınırlı olmakla birlikte aynı niteliktedir.

17 - Geçmişte, doğrudan Seyit Abdülkadir - İngiliz "gizli" görüşmelerine dayandırılmaya çalışılan, ancak daha sonra bir "provokatör-ajan" olayıyla ortaya çıkarıldığı söylenen Şeyh Said İsyanı'nın İstanbul cephesi de birtakım soru işaretleri taşıyor. Bunları kısaca sıralayalım:

a) Seyit Abdülkadir'in özel kalem müdürü konumundaki Palu'lu Abdullah Sadi, geçmişten beri Kürt hareketlerinde yer almış eğitilmiş ve deneyimli bir kişi. "Kürdistan Muhtariyeti" için çalıştığından dolayı daha 14 Mayıs 1913'te Taif'e sürülmüş ve sekiz yıl sürgünde kalmış. Sürgün bitiminde Kahire'ye gitmiş ve orada "İngiliz ajanı" olarak çalışmış. Türk gizli polisi Celal'i de bu aşamada "İngiliz istihbarat memuru" olarak tanımış. Bir soru: Peki "İngiliz ajanlığı" yapmış olan Abdullah Sadi, neden kendisi doğrudan İngilizlerle temasa geçmiyor da, Celal gibi birini aracı kullanıyor?.. İngiliz ajanı, "İngiliz istihbarat memuru Celal'i tanımaz mı? Kendisi İngilizlerle bu kadar yakın olan bir kişi, neden bir memura (aracıya) ihtiyaç duysun?...

b) Ajan Celal'e 8 Ekim 1924 tarihinde yaptığı görüşmede "Burada korkuyorum ve takip altındayım" dediği halde görüşmelerini sürdürüyor...Devreye Şehremaneti Zabıta Memurlarından Nizamettin konmuş, adı geçen küçük bir makyajla "İngilizlerin Şark İstihbarat Dairesi Reisi Mister Templon" yerine girerek Abdullah Sadi ile görüşmelere başlamış. Üç kişi arasında yapılan görüşmeler "Arapça olarak" cereyan etmiş... Abdullah Sadi, bu aşamada Türkçe ve Fransızca olarak Mr. Templon kimliğindeki Zabıta Nizamettin'e siyasi bir belge vermiş... Peki bu konuşma ve belgelerin İngilizce olması daha mantıklı değil mi? İngilizlerin yanında "ajan" olarak çalışan Abdullah Sadi ile geçmişte ve o gün "İngiliz İstihbarat memuru" olan Celal'in ve "İngiliz yetkili" Templon'un (Nizamettin) İngilizce görüşmeleri daha mantıklı değil

mi?...Mr. Templon, bazı kaynaklarda geçtiği gibi "İngilizlerin Şark İstihbarat Dairesi Reisi" mi yoksa Behçet Cemal'de de yer alan raporlarda gösterildiği gibi "İngiltere Hariciye Nezareti Şark Bürosu Memuru" mu?..

c) Abdullah Sadi'nin Mr. Templon'la (Zabıta Nizamettin) yaptığı 26-27 Kasım 1924 tarihli görüşme; Abdullah Sadi karşısındakine hitaben "Meselenin yapma ve tertip olmasının da ihtimali vardır. Ankara bizim İngilizler'le bir ilişkimiz olup olmadığını anlamak için tahminler üzerine olaylar düzenliyor. Bu zabıta da muhtemel olarak Ankara'nın adamıdır" demektedir. Görüldüğü gibi Şeyh Sadi, bir tertipten kuşulanıyor. Sonra Şehremaneti Zabıta Memuru Nizamettin, "Mr. Templon" kimliğinde değil miydi?...Peki, bu "zabıta" kuşkusu nereden geliyor?..

ç) Abdullah Sadi ile Mr. Templon kimliğindeki Nizamettin'in görüşmeleri belli aralıklarla sürüyor. Peki, bunlar hangi dille anlaşıyorlar? Zabıta Nizamettin bir yabancı dil mi biliyor, yoksa yabancılığı anlaşılmayacak düzeyde Türkçe ya da Kürtçe mi konuşuyorlar?

Bu soruları daha da çoğaltmak mümkün. Görüldüğü gibi, kaynaklarda Abdullah Sadi'nin Şark İstiklal Mahkemesinde kabullendiği bu provokasyon olayı da birçok açıdan su götürüyor. Gerçekten çok "düzmece bir senaryo" ya benziyor. Ya da iyi düzülmemiş bir senaryo... Yoksa "Osmanlı'nın oyunları" az değil..

18- Yazar, Şeyh Mahmut Berzenci'nin -dizide birkaç kez yanlışlıkla "Benzerci" olarak geçiyor - 1918 yılında Kürtlere özerklik verilmesi için başvurduğunu ve İngiliz Binbaşısı Noel'in kendisini "Güney Kürdistan Hükümdarı" ilan ettiğini iddia ediyor.(Bkz. Cum. 11. 6. 1991) Oysa, bunun gerçekten hiç ilgisi yok. Berzenci'nin İngilizler'le başı pek de hoş olmamış. Berzenci'nin mücadelesinin ayrıntıları için Silopi'nin "Doza Kurdistan"ına bakılmalıdır.

19 - Seyit Abdülkadir'in babası Şeyh Ubeydullah Nehri'nin mücadelesi de yalnızca İran'la sınırlı değildir. Ubeydullah Nehri isyanı tüm

Kürdistan'ı hedeflemiştir.

20- İsyanda Çapakçur cephesi "Can" değil, Çan şeyhlerine verilmiştir. Elazığ yöresinde Hükümet kuvvetlerinin yanında yer alan Hüseyin Efendi, "Ağucanlı" değil, Ağuçanlı Doğandede oğludur. Bu kişi, 12 Eylül cuntası döneminde Sunalp'ın partisinin kuruluşuna katılan

"Ayaklanmanın asıl sebebi Kürdistan'ın istiklâli idi. Kürdistan Cemiyet'i sonunda gizli Kürdistan İstiklâl ve İstihsâs Cemiyet'i'ne dönüştü. Bu gizli Cemiyet üyelerinin yemini o kadar müthişti ki, intisap edenlerin kafasını kesseler söylemezler. Ben bu Cemiyete dahil olmadım. (...)
İsyana katılan Kürtler iki zümredir: siyasiyûn (siyasiler), dinliyûn (dinciler). Mesela Halit Bey filan siyasiyûn idi. Onlar komiteler yaparlardı. Şeyh Sait efendi de dinliyûndandı..."

Doç. Dr. İzzettin Doğan'ın babasıdır. Demokrat Parti ve AP'den milletvekilliği yapmıştır.

"Ussat", asiler anlamındadır. Bu nedenle isim değil, niteleme olarak kullanılır. Dolayısıyla resmi kaynaklarda isyancılar genellikle "Ussatdan" falanca kişi biçiminde verildiğinden, "Ussat Hacı İbrahim" adının "Ussatdan Hacı İbrahim" olması gerekir.(Bkz. Cum. 13. 6. 1991) Aynı dizide birçok defa "Hasenalî Halit" olarak verilen isim de "Hasenanlı Halit" olacaktır. "Hasenan" aşiretinin

adıdır.

21 - Daha önce Savcı Avni Doğan ile muhbir Genç eski Mebusu Hamdi Beyin kişiliklerinden kısaca söz etmiştik. Şimdi de, bu tür incelemelerde, "Büyük yurtsever" olarak sunulan ve savaş içerisinde öldürülen Muallim Mehmet Zeki Dündaralp'nın kişiliğine kısaca değinelim. Bakınız Genç Valiliğinin Dahiliye Vekaletine gönderdiği 2. 6. 1341 (1925) tarihli yazıda muhbir Muallim Mehmet Zeki nasıl anlatılıyor: "Elaziz ahalisinden bulunan ve mezkur vilayetin Perinçek karyesi muallimi iken su-i hal ve idaresinden (kötü durum ve yönetiminden) dolayı azil ile (görevden elçektirilerek) askere sevkedilmek üzere ahz-ı asker şubesine (askerlik şubesine) teslim edilmiş olan ve eniştesi olup Lice Ziraat Bank memuru Abdülğani Efendinin evvelce Çapakçur Malmüdürlüğünde bulunduğu esnada nezdine firar etmiş olan (yanına kaçmış olan) Mehmet Dündar Efendi, eniştesinin delaletiyle (aracılığıyla) Çapakçur Mektebi Başmualimliğine 17 Haziran 1337'de (1921) selefim tarafından (benden önceki vali tarafından) tayin edilmiş idi. Mumailehin (adı geçenin) devamsızlığından ve memuriyet vazifesini su-i istimal etmesinden (kötüye kullanmasından) dolayı lüzum-u azli (görevden elçektirilmesi) Kaza Kaymakamlığından iş'ar ve Vilayet Encümenince verilen 6.1.1341 (1925) tarihli karar üzerine azledilmiş idi..."

Görüldüğü gibi bu "yurtsever" kişi, Milli Mücadele yıllarında askerlikten kaçtığı gibi öğretmenlikten de birkaç defa uzaklaştırılıyor.

22- Şeyh Sait'le birlikte, dizide adı verilenlerden başka (bkz. Cum. 13.6.91) 25 kişi daha teslim olmuştur.

23- Şeyh Sait İsyanında "ajan" konumunda bulunan Binbaşı Kasım'ın, 1945 yılında oturmakta olduğu Söke İlçesi'nin Kaymakamı Kâzım Atakul tarafından alınan "ek ifade"si ya da anlatmalarının, 1944 yılında Hükümetin isteği üzerine İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın emriyle

başlatılan "Yakın Doğu Ayaklanmaları" çalışmasıyla ilgili olduğu anlaşıyor. Ancak bu çalışmanın amacı "Yakın Doğu"daki ayaklanmalar değil, yakın dönemde (Cumhuriyet döneminde) Kürt bölgesinde meydana gelen ayaklanmalardır. Yoksa Türkiye sınırları dışındaki ayaklanmalar değil. Nitekim incelenmesi öngörülen isyanlar Şeyh Sait, Ağrı, Zilan, Oramar ve Dersim isyanlarıdır. Ayrıca, bu hareketleri incelemekle görevlendirilen de Avni Doğan değil, o dönemin Mülkiye Müfettişlerinden Hasip Koylan'dır. Bu çalışmalar sonraki İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer zamanında da devam etmiştir.

1309 (M.1893) doğumlu ve Kıbrıs Türklerinden olan Ahmet Hasip Koylan, İstanbul'da Darülfünun İlahiyet Şubesinde başladığı yüksek eğitimini Hukuk Fakültesinde tamamlamış. Türkçeden başka İngilizce okuyup yazabilmekte ve Rumca konuşabilmektedir. TC vatandaşlığına okul sonrası geçmiş, çeşitli ilçe ve illerde Kaymakamlık ve Valilik yaptığı gibi Mülkiye Başmüfettişliği görevinde bulunmuştur. Ağrı, Gümüşhane ve Urfa, valilik yaptığı iller arasındadır. Son görev yeri olan Niğde Valiliğinden 1953 yılında emekli olmuştur. Kendisinin, 1. Umum Müfettişlik bünyesinde görev yaptığı da söylenir.

Hasip Koylan, doğrudan bu işi yapmaya "memur" edildiği gibi, adı geçen, Prof. Dr. Ergün Aybars'ın inceleyemediği İçişleri Bakanlığı ve TBMM belgelerini incelediği anlaşıyor. Avni Doğan ve Süreyya Ögeevren gibi eski Şark İstiklal Mahkemesi savcılarının, bu esas çalışmaya yardımcı oldukları anlaşıyor. Bizim, karşılaştırmalarda kullandığımız esas kaynaklarından biri budur.

24 - Seyit Abdülkadir ve arkadaşları, bilindiği gibi, başlıca belirtildiği üzere (Cum. 15. 6. 1991) Diyarbakır'da kurulu Kürt Teali Cemiyeti adına değil, İstanbul'da merkezi bulunan Kürdistan Teali Cemiyeti adına yargılanıyorlardı.

25 - Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve 1920'li yılların başlarında Batılı ülkelerle yapılan gizli görüşme

ve anlaşmaları, o dönem koşullarını gözetenek doğru değerlendirmek gerekir. Sözelimi, İttihat-Terakkici Türk yönetimi, nasıl Alman militarizmiyle gizli görüşme ve ittifak sonucu I. Dünya Savaşıyla milyonların kanına girip yenilgiyle meşruiyetini yitirdiyse, meşru bir yönetimin bulunmadığı, üstelik gâliplerden Wilson'un Prensiplerinin halkları ayaklandırdığı bu aşamada Kürtler'in de kendilerine yakın buldukları İngilizler'le görüşmeleri doğal bir şeydir. Öyle ki Damat Ferit başkanlığındaki yeni Osmanlı Hükümeti de, bu aşamada Alman ve Fransızların karşısında İngiliz Hükümeti ile gizli anlaşmalar yapıyor. Fransızlar'ın bu gizli anlaşmayı ele geçirip gazetelerde yayımlamaları da, bu örtülü çekişmeden kaynaklanıyor.

Damat Ferit Hükümetiyle İngiltere arasında gizli yapılan, ancak Fransızlarca ele geçirilip Eylül-1919'da Şikago Tribün'de yayımlanan bu "gizli anlaşma", Kazım Karabekir'in "İstiklal Harbimiz" adlı eserinden biraz farklı biçimiyle şöyledir:

"İngiltere Hükümeti tarafından imza etmek selahiyetini haiz bulunan Mösyö Çörçil, Mösyö Funlan, Mister Krester ile Osmanlı İmparatorluğu adına imza etmek selahiyetini haiz olan Damat Ferit Paşa arasında aşağıdaki maddeler tesbit edilmiştir:

Mad. 1 - Büyük Britanya Hükümeti, İngiliz mandası altında olarak Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü taahhüt eder.

Mad. 2 - İstanbul, hilafet ve saltanat merkezi olacak ve Boğazlar, İngiliz denetimi altında bulunacaktır.

Mad. 3 - Türkiye, bağımsız bir Kürdistan kurulmasına muhalefet etmeyecektir.

Mad. 4 - Irak ile Suriye'de İngiliz hakimiyetini kurmak hususunda Türkiye, Büyük Britanya'ya yardımcı olmayı ve bütün müslüman memleketlerde Hilafet nüfuzunu İngiltere lehine kullanmayı taahhüt eder.

Mad. 5 - Sultanlar Hükümetini lağvetmek maksadıyla zuhur ede-

cek herhangi bir milli hareketi bastırmak üzere İngiltere, Türkiye dahilinde silahlı kuvvet vücuda getirecektir.

Mad. 6 - Türkiye, Mısır ile Kıbrıs üzerindeki tüm taleplerinden feragat eder.

Mad. 7 - İngiliz Hükümeti, Türk davasına destek olmayı taahhüt eder.

Mad. 8 - Barış şartlarının teşebbüsünden sonra Sultan, İngiliz Hükümeti ile bir anlaşma imzalayacaktır.

Mad. 9 - İş bu anlaşma, yarı-resmî ve kesin surette gizli mahiyette olup iki nüsha olarak imzalanarak, İstanbul'da yapılan müzakerelere katılan delegeler arasında teati edilmiştir."

Görüldüğü gibi, 3. madde ile "bağımsız bir Kürdistan kurulması" kararlaştırılırken; İngiltere, Osmanlı yönetiminin desteğiyle Fransa'yı Ortadoğu'dan dışlamak istemektedir.

O zamanlarda Türkiye'de "Amerikan mandası"nı kabul etme doğrultusunda yoğun bir eğilim bulunduğu gibi; Ankara Hükümetinin, bu haberdan sonra Fransızlar'la 1920'de gizli bir anlaşma yaptığı yolunda da bilgiler vardır. Aynı gazetede sonradan yer alan bir yorumda, bu anlaşma aktarıldıktan sonra şu ekleme yapılır: "...Mösyö Franklen Busyo'nun 1920 tarihinde Türkiye ile münferit bir barış anlaşması yapmakta haklı olduğunu bu gelişme ortaya koyuyor. Fransa ile yapılan bu anlaşma sayesinde ki Türkiye Yunanlılar'ı mağlup etti ve Türk diplomatiği Lozan'da başarı gösterdi..."

Bildiğimiz kadarıyla, böyle bir anlaşma ilk kez ortaya konmaktadır. Bunun gerçekliğini gösteren olaylar da vardır. Bilindiği gibi Şeyh Sait İsyanı sırasında da Fransızlar, Suriye demiryolunu açarak Türk yönetimine yardımcı olmuşlardır.

26- Mumcu, idam edilen Kemal Fevzi'nin idam aşamasında "Cennet Kürdistan bizimdir" türünden sözlerini doğrulayıcı kaynağa rastlamadığını söylüyor. Tahmin edileceği gibi, resmi kaynaklar, işlerine gelmeyecek bu tür söz ve davranışları

genellikle yansıtmazlar. Bu nedenle de olayın asıl kahramanlarının ya da yakın gözlemcilerin eserlerine başvurmak gerekir böylesi durumlarda. Nitekim Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi yargılamaları, Behçet Cemal'in ve başka kaynakların da belirttiği gibi İngiliz, Fransız, Alman, Amerikan ve Sovyetlerce de yerinde izlenmiş ve hatta filme alınmıştır (bkz. B. Cemal, s.94). Bu konunun yakın gözleme dayalı ürünlerinden biri Dersim'in eseri, doğrudan gözleme dayalı ürünlerinden biri Kadri Cemil Paşazade'nin "Doza Kurdistan" adlı eseri; bir başka önemli ürünse yine yakın gözleme dayalı olan ve 1929-1931 yılları arasında yayımlanan, Garo Sasuni'nin "Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt İlişkileri" adlı eseridir. İşte, Şeyh Said'in, Miralay Cibranlı Halit Bey'in, Senatör Seyit Abdülkadir'in, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey'in, Dr. Fuat Bey'in, Avukat Tefik Bey'in, Koçazade Ali Rıza Bey'in, Şair Molla Abdurrahman'ın yanı sıra Şair Kemal Fevzi'nin "son sözler"i de bu noktada geçiyor. (Bkz.a.g.e., s.176)

27- Kadri Cemil Paşazade (Zinar Silopi), "Doza Kurdistan" adlı eserinde, doğrudan gözleme dayanarak, Mustafa Kemal Paşa'nın Diyarbakır'da İkinci Ordu Kumandanı olarak bulunduğu sırada Dersim'li Hasan Hayri Bey'in kumandasında Kürt giyim-kuşamlı bir Kürt askeri taburu kurduğunu, kendisini bu taburun koruduğunu belirttikten sonra şöyle der: "...Kürtler'den gördüğü derin muhabbet ve dostluktan yararlanarak kendisi için bir Kürdistan teşkilini bile aklından geçiriyordu." (s.44)

Bilindiği gibi Mustafa Kemal, Lozan görüşmeleri aşamasında da aynı yöntemi izleyerek Hasan Hayri ve başka Kürt milletvekillerinin Kürt ulusal giysileriyle Meclis'e gelmelerini ve Lozan'a dayanışma telgrafları çekmelerini önerdikten sonra adı geçen 1925'te idam edilirken de Kürt giysileriyle Meclis'e gelmesi karşısına "suç kanıtı" olarak çıkarılır. Benzeri suçlamanın Dr. Fuat'a da yapılması bu açıdan ilginçtir.

(Bkz. Cum.16.6.1991, 239 nolu dipnot)

Biz, Mumcu'nun söylediğinin tersine, Dr. Fuat'ın "Türk olduğunu söylediğine" dair hiç bir kayda rastlamadık. Olmadığı da zaten biliniyor. Bunun ötesinde Dr. Fuat'ın ulusal mücadelesi epeyce gerilere gider. Kaynaklar, idam sehpasındaki son sözlerini ise şöyle verirler: "Vatanım için yığıtçe kurban olmayı daima düşünürdüm. Şüphesiz ki asılmakta olduğumuz bu toprağa bağımsızlık bayrağı dikilecektir." (Bkz. Garo Sasuni, s.176)

28- Şeyh Sait Ayaklanması'yla ilgili bu tür düzeltme ve açıklamaları daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak biz daha fazla ayrıntıya girmeden birkaç önemli hususu vurgulamakla yetinelim:

a) Şeyh Sait ve Miralay Cibranlı Halit Bey başta olmak üzere İsyanla ilgili olarak idam edilen birçok kişinin akrabası olan Emekli Binbaşı Kasım Bey, sonradan "ihanetçi ajan" çıkmakla birlikte, gelişmelerin merkezinde olan eğitimli bir kişi olarak çok önemli açıklamalarda bulunuyor. Yalnız 1945'teki anlatmalarında değil, daha ilk savunmasında da "1924'te Erzurum'da Mustafa Kemal'le görüşüğünü ve Azadi Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında kendisine bilgi verdiğini" açıklıyor ve ekliyor: "...tedbir alınması gerekti ve Şeyh Sait Efendi de Perşembeyi Çarşambadan evvel getirdi. İşte bu..."

Hareketin hemen tüm aşamaları ve liderleri hakkında önemli açıklamalar yapan Binbaşı Kasım'ın, Şeyh Sait'le ilk yüzleştirmedeki şu özet açıklamaları bizce Hareketin ideolojik dokusunu özlü biçimde yansıtıyor:

"Ayaklanmanın asıl sebebi Kürdistan'ın istiklâli idi. Kürdistan Cemiyet'i sonunda gizli Kürdistan İstiklâl ve İstihlâs Cemiyeti'ne dönüştü. Bu gizli Cemiyet üyelerinin yemini o kadar müthişti ki, intisap edenlerin kafasını kesseler söylemezler. Ben bu Cemiyete dahil olmadım. (...) İsyanı katılan Kürtler iki zümredir: siyasiyûn (siyasiler), diniyûn (din-

ciler). Mesela Halit Bey filan siyasiyûn idi. Onlar komiteler ya parlardı. Şeyh Sait efendi de diniyûndandı..."

b-Bu Hareketin dinî parolalarla örtülü ulusal niteliği konusunda yüzlerce kanıt ve örnek verilebilir. Biz bu noktada, tüm diğer belgeleri bir yana bırakarak, sonraki resmi tarih yazıcılığına temel oluşturan bir resmî belge vermekle yetinelim. İsmet Paşa başkanlığındaki dönemin Bakanlar Kurulu, 3 Mayıs 1925 tarih ve 1845 sayılı Kararında; Genelkurmay Başkanlığı'nın 30 Nisan 1925 tarih ve 1835/2270 nolu tezkeresi üzerine "Şeyh Said İsyanı'nın genelde basında ve özellikle İstanbul basınının hemen tamamında bir Kürt Ayaklanması olarak yer almasının 'siyaseten mahzurlu' olduğunu, içte ve dışta yönetimin aleyhine bir etki yarattığını belirleyerek; isyanın bir Kürt meselesi olmaktan çok 'irticaî, cehalet ve iğfal eseri' olduğu" doğrultusunda yayın yapılması için ilgilileri ve Dışişleri Bakanlığı'nı görevlendiriyor. İşte, resmi kurum ve organlar o gün bugündür bu talimatın gereğini yapıyorlar...

c-Sürü psikolojisiyle harekete katılan insanlar kuşkusuz vardır. Ancak asıl belirleyici olan, hareketin gizli veya açık lider kadrosudur. İşte bu ve sonraki hareketlerin düşünsel omurgasını oluşturan Kürt aydınları, 1926 yılında yurtdışından Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdikleri "Muhtıra-Mektup"ta, bu hareketlerin anti-reformist ve anti-cumhuriyetçi oldukları yolundaki iddialara da son derece özlü bir cevap veriyorlar: "Biz Kürtçüler, Kürtlüğün hayat ve bekasına suikast edilmemek şartıyla müthiş ve müfrit Cumhuriyet ve asrılık taraftarıyız ve tam manasıyla menba-ı hırafat ve efsane (sapkınlık ve efsane kaynağı) olan karakuvvetin (istibdat, zorbalık, saltanat, karabaskı) aleyhtarıyız." (Bkz. Nesimi Fıratlı: "Şeyh Sait İsyanı ve Kürt Ulusal Hakları" Konusunda 1926'da Başvekil İsmet Paşa'ya Gönderilen Mektup; DENG Dergisi, sayı: 1, Aralık/1989, s.36)

RESMİ İDEOLOJİNİN SUNDUĞU GERÇEKLER KÜRT ULUSAL DEMOKRATİK HAREKETLERİ

– III –

Nesimi FIRATLI

Kürt Yayın Organları

İstanbul'da yayımlanan Kürtçe ve Türkçe Jin (Hayat) Gazetesi ile yalnız Türkçe yayımlanan Serbestî (Özgürlük) Gazetesi, bu Derneğin düşüncelerini yaydığı gibi, dernek veya onun koruduğu kuruluşlarca da Hêvi (Umut) gibi adlarla dergiler yayımlanmaktaydı.(30) Bir zamanlar Kürdistan Kralı I.Mahmud adını alan Süleymaniye bölgesindeki Kürtlerin lideri bulunan Şeyh Mahmud'un (31) adamlarından Mehmet Nuri'nin Süleymaniye'de çıkardığı Roza Kurdistan ve daha sonra Şeyh Mahmut (Berzenci) tarafından çıkarılan Bangê Hak (Hakkın Sesi) ve 1925'de Bağdat'ta çıkarılan Diyar-ı Kurdistan adlı dergilerde Kürt bağımsızlığı için sürekli olarak yayın ve propaganda yapıyordu. Yalnız dikkate şayan olan nokta, bunların pek azı Kürtçe olarak yayımlanmakta olup, birçoğu Türkçe ve kısmen Arapça olarak yayımlanıyordu. Bunun nedeni de Kürtçe okuyup anlayacak okuyucuların az olmasıydı.

Özerklikten Yana Parti ve Dernekler

19 Aralık 1334 (M.1918) tarihinde İstanbul'da yayımlanan "Selâmet-i Osmaniye Fırkası" Nizam-nâmesi'nin (Tüzük) 2. maddesinin 1.bendinin b fıkrasında "Memlekette ademimerkeziyeti idare (federatif yönetim) kurulması ve özel kanunlar çıkarılıp gerektiğinde ülkenin bazı bölümlerinde siyasi muhtariyetleri kabul eylemek" amacını güttüğü belirtilmiştir. Bu partinin kurucuları ile yöneticileri şunlardır: Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, Emekli Ferik Ferit Paşa, Ulemadan Ahmet Fazıl, Söz Gazetesi Müdürü İsmail Suphi, Emekli Miralay Behzat, Tüccardan Kudret Haki, Polis Eski Müdürü Mehmet Ali, Tarik Gazetesi Sahibi Hasan Hicabî ve Ulemadan (Bilim adamlarından) Zeki.

17 Şubat 1336 (M.1918) tarihinde kurulan "Osmanlı İlä-yı Vatan Cemiyeti" (Osmanlı Vatanı Yükseltme Derneği)'nin kuruluş amacı da, "Bütün dinlere, kutsal değerlere, inançlara ve gelenek ve göreneklere, dinin doğru değerlerine saygılı olmak ve

hiç bir ulusun, bir unsurun, bir halkın, bir gücün, bir kişinin milliyetine, kökenine, kişiliğine zarar getirecek her türlü durum, söz ve hareketlere kesinlikle meydan vermemek ve her an ve zaman devlet ve millet çıkarlarını gerektiren ciddi mantıklı önlemlere en büyük özeni ve duyarlılığı göstererek girişmek..." olduğu gösterilmiştir.

Meşrutiyet döneminde güçlü bir merkeziyet taraftarı olan aşırı milliyetçi İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne başlıca rakip siyasi parti olan "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" (Özgürlük ve Uyuşma Partisi) de, İttihad ve Terakki'nin feshedilmesi üzerine yeniden faaliyete geçmiş bulunuyordu.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası (Tüzük-Program) 20. maddesinde, "Köy okullarında ve tüm ilkokullarda eğitimin yerel dil ile yapılması" esası kabul edilmiş ve 31. maddesinde de "Osmanlı memleketlerinde siyasal yönetimde merkeze bağlı ülke bütünlüğü korunmakta birlikte bazı Osmanlı illerinin özellikleri, oraların özel (kendine özgü) kanunlarla yönetilmesini gerektirmektedir. Çeşitli parçalar (ülkeler) arasında görgü ve eğitim bakımından mevcut olan dayanışmaya ve her bölgenin yetenek ve özgül yapısına uygun düşecek ve çeşitli ülkelerin daha sonra eşitliğini sağlayacak surette usul ve kurallar benimsenektir..." denilmektedir.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası İle Kürdistan Cemiyeti Arasında Anlaşma

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın bu program ve yaklaşımı, ulusal azınlıkları ve bu arada Kürtleri umutlandırmış ve Kürtçülerin bu Partiye yaklaşıp anlaşmasını sağlamıştı. Nitekim Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile Kürdistan Cemiyeti anlaşarak, aralarında suretini aynen aşağıya aldığımız gizli Anlaşma'yı imzalamışlardır. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı doktora çalışması olarak işleyen Ali Birinci, Kürt dernekleri ya da partilerinin, bu Partiye ilişkilerini esgeçerken, Kürdistan Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilâf Fırkası arasında yapılan bu Anlaşmaya da yer vermemiştir.

(Bkz. Ali Birinci: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İst. 1950)

Belgenin Sureti

"Programında esasen mahalli yönetim biçimini kabul eden Hürriyet ve İtilaf fırkası Genel merkezi ile Kürdistan Cemiyeti arasında, aşağıdaki madde üzerinde tam anlaşma sağlanarak her iki taraf Tanrı'nın yardımına dayanarak ülkenin kurtuluşu ve halifeliğin haklarının korunması için ortak çalışmaya söz verirler.

Madde:Çoğunlukla Kürt halkının oturduğu memleketler siyaset olarak İslâm halifeliğine ve Osmanlı Saltanatına bağlı olmak şartıyla, toplam halkın çoğunluğu tarafından seçilecek bir Emir'in başkanlığı altında özerk yönetime sahip olacaktır. 20 Aralık 1918

Karasi (Balıkesir) Mebusu
Vasfi

Konya Mebusu
Zeynel Abidin

Hürriyet ve İtilaf
Fırkası Gn. Mrk.
Mühürü

Dernek Üyesi
Sait

Dernek Üyesi
Mehmet Ali

Kürdistan Cemiyeti
Mühürü

Başkan
Seyit Abdülkadir

Seyit Abdülkadir, İstiklâl Mahkemesinde yargılanması sırasında 13 Mayıs 1925 tarihli duruşmada, bu belgenin doğruluğunu ve kendisiyle arkadaşları tarafından imzalandığını doğrulamış ve bundan amacın Ferit Paşa'nın Ermenistan emellerini kırmak olduğunu ve Kürdistan'a yalnız muhtariyet (özerklik) vermek istediklerini, yoksa Osmanlı Hükümetinden ayrılmak istemediklerini söylemiştir.

Meşrutiyet'ten Sonra Kürtler Arasında İki Yaklaşım

Meşrutiyetin ilanından sonra çeşitli isimlerle kurulan Kürt derneklerini yönetenler iki bölüme ayrılmaktaydı. Bunlardan **birinci grup**, büyük devletlerce kurulmak istenen Ermenistan'a yurt olarak gösterilen bölgelerde Kürtlerin çoğunluk oluşturduğunu ve Ermeniler'in ancak nüfusun yüzde 18'i oranında olduğunu ileri sürerek yalnız buna engel olmağa çalışmak; **ikinci grup** da müstakil bir Ermeni Hükümeti yerine bir Kürt Hükümeti kurmak için çalışıyorlardı.

Mütareke Zamanında İki Eğilim:

a) Özerklik, b) Bağımsızlık

Mütareke zamanında Kürtler yeniden iki gruba ayrılarak, bunlardan **birinci grup** hilâfet ve Osmanlı saltanatına bağlı bir Kürt Özerkliği, **ikinci grup** ise Türkler'den tamamen ayrılarak tamamıyla **bağımsız bir Kürt Hükümeti** kurulması için çalışıyorlardı.

"Kürdistan" Dergisinin (32) 29 Şubat 1919 tarihli 15'inci sayısında **Mehmet Mihri** (33) imzasıyla yayımlanan "Kürtler'in Hissiyat-ı Necibes-i" (Kürtlerin Soylu Duyguları) başlıklı bir makalede; Kürtler'in meziyetleri sayıldıktan sonra "Dört-beş yüzyıldan beri kendi isteğiyle İslâm halifeliğine bağlılık göstermiş olan Kürtler, gündengüne bu uğurda her türlü özveriye gösterdikleri halde her geçen an hayalkınlığına uğramakta ve çıkarıcı memurlar, ayırmacı partiler ve terbiyesiz devlet memurlarının kötülüklerine hedef olmaktadır. Zaten taraflar arasında dil, ahlâk, gelenek ve görenekçe çelişki oluşturacak birçok nedenin bulunması ve emeller ile amaçlar bakımından da apaçık olan uyumsuzluk ve zıtlıkların yerleştirilmesinin böylesi sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Meşrutiyet'in ilânından bugüne kadar Kürdistan bölgesinde cereyan etmiş üzücü olaylar ortadadır. Şu zararlı engellerin kaldırılması pek kolay olduğu halde kendini beğenmişlik, gurur ve cahillikten dolayı ortadan kaldırılmasına kesinlikle yanaşmamıştır..." diyerek ayrılmak için bahaneler arıyorlardı.

Wilson Prensiplerinden Biri

Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'un ünlü 14 ilkesi ve özellikle Türkiye hakkında "Bugünkü Osmanlı İmparatorluğunun Türk bölgelerinde egemenlik ve güvenlik sağlanacak, fakat bugün Türk tahakkümü altında bulunan öteki milletlere de mutlak bir yaşam güvencesi ve hiç bir surette incinmeden kendi başlarına gelişmek hususundaki bütün imkânlar verilecektir" biçimindeki açıklaması, Ermeniler'i ve Kürtler'i umutlandırmış ve bu amaçla çalışmaya yöneltmiştir.

Bogos Nubar Paşa (34) heyeti, Ermeni isteklerini 12 Şubat 1919 tarihli bir broşürle Sevr Konferansı'na bildirerek Türkiye'den Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas, Erzurum, Trabzon, Maraş, Kozan, Cebelibereket (Adana bölgesinin bir bölümü) ve İskenderun'la birlikte Adana'yı, Rusya'da bütün Eri- van bölgesi ile eski Tiflis hükümetinin güneyini istiyor ve bunun için de birçok gerekçeler gösteriyor-

du.

Kürtler'den bir bölümü de buna karşılık ünlü **Şerif Paşa** (35) aracılığıyla 22 Mart 1919 tarihinde Sevr Barış Konferansı'na bir broşür (muhtıra) vere-rek Kürt isteklerini bildirdiler.

Şerif Paşa'nın Verdiği Broşür (Muhtıra)

Şerif Paşa verdiği broşürde, Ermeniler'in istedikleri yerlerde oturan halkın çoğunluğunu Kürtler'in oluşturduğu ve bu iller Ermeniler'e verildiği takdirde, bağımsızlıklarına son derece düşkün olan Kürtler'in sonuna kadar mücadele edeceklerini belir-tip, Ermeni iddialarını Avrupalı birçok bilginin yazıla-rına dayanarak birer birer reddettikten sonra Türki-ye'ye sınır olan İran vilayetleri ile birlikte Doğu vila-yetlerinin hemen tamamını ve güney vilayetlerinin bir bölümünü yani Kirmanşah'tan (İran Kürdistanı'n-dan Y.N.) Sivas'a ve Ağrı Dağından Fırat nehri kenarındaki Birecik'e kadar olan yerleri istiyordu ve Wil-son'un 14 Prensibi Türkiye'ce kabul edildiğinden Kürtler'in kendi kültür ve geleneklerini koruyarak bir-çok yüzyıllar egemenliği altında yaşadıkları İmpara-torluğa karşı doğruluktan ayrılmaksızın bağımsızlık-larını istemek hakkını kazandıklarını savunmuştu.

Şerif Paşa bir Kürt olabilir, fakat ne kadının ve hangi Kürtler'in temsilcisi ve vekili olduğu ve memleketimizdeki Kürtler'in birkaç maceraperest dışında büyük çoğunluğunun Şerif Paşa'nın istekleri-ne katılmadıkları sanılıyordu.

Kürt-Ermeni Anlaşması Ve Ortak Muhtırası

Şerif Paşa'nın, bu Muhtıra'yı verdikten bir süre sonra Ermeniler'le bir **Anlaşma** imzaladığı haber alındı. 20 Şubat 1920 tarihli ve 822 sayılı **Vakit** Gaze-tesi, Ermenice **Zogo Verticyan** gazetesinden nak-len şu bilgiyi vermiştir: **Bogos Nubar** ile Stockholm Eski Elçisi **Şerif Paşa** arasında tam anlaşma sağlan-mış ve Barış Konferansı'na (Sevr) ortaklaşa aşağıda-ki Muhtırayı vermişlerdir.

Muhtıra Sureti

"Ermeni ve Kürt uluslarının aşağıda imzacı dele-geleri olan bizler, Ari ırkına mensup, çıkarları ortak, resmi ve gayriresmi hükümetleri kendilerine bunca zulüm ve kötülük etmiş olan Türkler'in boyunduru-ğundan bütünüyle kurtulmalarından ve bağımsızlık-larından başka bir gaye ve amaç gütmeyen iki ulu-sun emellerini Barış Konferansı'na sunmaktan şeref

duyarız.

Ulusların kendi kaderlerini doğrudan kendileri-nin belirlemesi yolundaki ilkesine uyarak Büyük Devletlerden birisinin koruması altında müstakil bir Ermenistan ile bir Kürt Devleti'nin kurulmasını ve bütün Büyük Devletlerin uluslarımızın emel ve isteklerini yerine getirerek ve kabul ederek yenileş-me ve gelişme yolunda bize bilim ve sanayi alanın-da katkı sağlamasını Barış Konferansı'nda isteme konusunda bütünüyle görüşbirliği sağladık.

Toprakların bölüşümü sorununa gelince: Önce-den Barış Konferansı'na sunduğumuz muhtıralara geriye dönerek yeniden bakar ve sınırlarımızın belirlenmesi sorununu da Barış Konferansı'nın âdil ve eşitlikçi duygularına bırakırız. Bundan başka azınlık haklarına saygı gösterme konusundaki ortak görü-şümüzü de arzederiz."

Kürt Delegasyonu Adına
Barış Konferansındaki Kürt Heyeti
Başkanı Şerif

Ermeni Delegasyonu Adına
Barış Konferansındaki Ermeni
Heyeti Başkanı Bogos Nubar

Vakit Gazetesinin Değerlendirmesi

Vakit Gazetesi bunlara ek olarak Kürt çevrele-rinde yapılan araştırmaya göre, "Kürtlerin böyle bir muhtıradan haberdar olmadıklarını, Kürtler'in Osmanlılıktan ayrılmak bir yana tersine Osmanlılığı savunmak için bütün gücüyle çalışmaya hazır oldu-ğunu ve Kürtler'in, Şerif Paşa'nın girişimini kendi adına yapılmış bir hareket olarak görmekte ve eleş-tirmekte olduklarını" yazıyor. Vakit Gazetesi bu Muh-tıranın, Ermenilerce de iyi karşılanmadığını yazmış-tır. Bir yandan da Anadolu'dan protesto telgrafları gelmekteydi.

Sözgelimi bunlardan Siirt eşraf ve reisleri tara-fında Sadarete ve Dahiliye Vekaletine çekilip Vatan Gazetesinin 6 Ocak 1920 tarihli sayısında yayımla-nan telgrafta şöyle denmektedir:

"Bayrağımız içinde ve çevresinde bulunan tüm aşiret ve kabilelerden yediyüz yıllık imamlık, halifelik ve saltanat süren Osmanlı devletinden ayrılmak suretiyle dini ve vatani kötüyü kullanacak hiç bir kişi yoktur. Allahın birliğine ve Peygamberin nebiliğine inanmış Osmanlı milletinden İslâm halifeliğine kötü niyet besleyerek Osmanlı bütünlüğüne zarar veren bağımsızlık hevesine düşecek hiç bir kimse düşünü-lemez. Kürt halkının yeni bir hükümet oluşturacak genel, idari, ekonomik ve siyasi güce sahip olamadı-

ğını ve Kürtler'in hiç bir zaman bağımsızlık davasında bulunamayacaklarını ve ayrıldıkları takdirde yokolma uçurumuna sürüneceklerini gün gibi açık ve kesin olarak bilirler. Osmanlı topluluğu ile ilişkiyi kesme düşüncesi ancak Kürt Teali Cemiyeti yöneticilerine ve kötü ahlaklı kişilere özgüdür. Bu yüzden adı geçen Cemiyetin hainlerini protesto ederek, adalet pençesine verilmelerini ve cezalandırılmalarını talep ederiz." (36)

Garzan'da çeşitli aşiret reislerinin imzasıyla aynı nitelikte bir telgraf 2 Ocak 1920 tarihli Vakit gazetesinde ve yine aynı konuda Silvan'lıların protestosu da 29 Ocak 1920 tarihli Vakit gazetesinde yayımlanmıştır.

Kürt bilginlerinden Said-î Kürdi(37), Hizan seyyidlerinden ihtiyat binbaşısı Mehmet Sıddık ve Berzenciye seyyidlerinden Davavekili Ahmed Arif imzalarıyla 22 Şubat 1920 tarih ve 824 sayılı Vakit Gazetesinde şu bildiri yayımlanmıştır:

"Önceki günkü gazeteler, Paris'te Şerif Paşa ile Ermeni heyeti Başkanı Bogos Nubar Paşa arasında Kürdistan ve Ermenistan hakkında bir anlaşma imzalandığını yazarak Kürt kamuoyundan açıklama istiyorlardı.

Dörtbuçuk yüzyıldanberi İslâm birliğinin fedakâr ve yiğit koruyucu ve yandaşları olarak yaşamış ve dini geleneklerini hayatının ayrılmaz öğeleri olarak bilmiş olan Kürtler, henüz beşyüzbine yakın şehitlerinin kanları kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerinin, gözleri oyulan ihtiyarlarının hatıralarını üzüntüyle anarken İslâmlığın zararına olarak tarihi ve hayati rakipleriyle anlaşma yapmak suretiyle dinlerinin emirleri dışında ayrışma düşüncesine girişmezler. Bu nedenle Kürt ulusal vicdanının bu özgül tutumuna aykırı hareket eden kişileri de tanımazlar. Ve başlıca emelleri de dinsel ve ulusal bütünlüklerini korumak olduğundan durumun açıklığa kavuşturulmasına aracılık edilmesi rica olunur."

Şerif Paşa'nın "Stern Telgrafhanesi aracılığıyla" şu telgrafı Vakit Gazetesinin 24 Nisan 1920 tarih ve 882 numaralı sayısında yayımlanmıştır:

Şerif Paşa'nın Telgrafı

"Kutsal halifelik makamına derin surette bağlı bulunduğumdan ve ayrılma arayışı yönündeki düşünceler ile bu bağlılığı bozmak istemediğimden Paris Konferansı nezdindeki Kürdistan yetkili heyeti başkanlığından istifa ettim. Herşeyden önce ve hiç bir siyasi partinin etkisinde kalmaksızın bütün çabamı halifelik haklarının korunmasına harcayacağımı

açıklarım. Şerif" (38)

Bakanlar Kurulu Kürdistan Komitesi

Türkçe İstanbul gazetesi Meclis-i Vükelâ Kürdistan Encümeni başlığı altında "geçenlerde kuruluşunu ve toplantısını yazdığımız Meclis-i Vükelâ Kürdistan Encümeni dün ikinci toplantısını yapmıştır. Encümende Hükümet adına eski Şeyhülislâmlardan Haydarizâde İbrahim Efendi (39) ile Bahriye Nazırı Avni Paşa ve Bakanlar Kurulu adına görevli eski Harbiye Nazırlarından Ahmet Abuk Paşa ile Kürtler adına Seyit Abdülkadir Efendi hazretleri, Bedirhanzâde Emin Ali, Vedat Remzi beyefendilerle başka kimi kişiler hazır bulunmuşlardır. Encümenin görüşmeleri konusunda şimdilik gizlilik bulunduğundan, çalışmalarla ilgili bilgi alınamamıştır" demiştir.

İstanbul'a Gönderilen Amerikan Heyeti

Mütareke zamanında Amerika İstanbul'a bir inceleme ve araştırma heyeti göndermişti. Bu heyet birçok kişi ve kuruluşlarla görüşmeler yapmıştı.

Vakit Gazetesinin 4 Ağustos 1919 tarih ve 635 sayılı nüshasında; "Dün aldığımız bilgiye göre Amerika heyeti bugün öğleden önce ve öğleden sonra birçok parti ve dernek temsilcilerini yeniden kabul edeceklerdir. Bunlar arasında Kürdistan Teâlî Cemiyeti temsilcileri de ilk defa olmak üzere kabul edilip dinlenecektir. Senatörlerden Seyid Abdülkadir Efendi'nin başkanlık ettiği bu dernek, temsilci olarak eski Polis Müdürü Halil, Doktor Şükrü Mehmet ve eski Elçilik Kâtiplerinden Babanzâde Şükrü Bey'i seçmiştir. Dün yazarlarımızdan biri Dernek merkezine gitmiş ve Genel Sekreter Rüştü Bey'den izlenecek esas noktaları öğrenmek istemiştir."

Rüştü Bey demiştir ki:

"Ermenistan sorunu doğrudan doğruya Kürdistan'ı ilgilendirir ve bir Kürdistan olduğu da herkesçe bilinmektedir. Bu nedenle Ermenistan konusunda yalnız Kürtler'in görüş bildirmesi ve Vilâyât-ı Şarkiye Cemiyeti (40) adına ileri sürülen görüşlerin bir değerinin olmaması gerekir."

(Muharririn, bugün Kürdistan adıyla Osmanlı topluluğundan ayrılmış bir sınır olmadığı için bu konuda çevresindekiler de söz sahibi olamazlar mı? yolundaki sorusuna verdiği cevap sansürce çıkarılmıştır.)

Vakit Gazetesi, 5 Ağustos 1919 tarih ve 636 sayılı nüshasında;

"Amerika araştırma heyeti dün saat 10'da Kürdistan Teâli Cemiyeti adına Polis eski Müdürü Halil, Doktor Şükrü Mehmet ve eski Elçilik Kâtiplerinden Babanzâde Şükrü Bey'den oluşan bir heyeti kabul etmiştir. Araştırma heyeti bu kişilere siyasal eğilimlerine ilişkin bir soru sormamış, yalnız memleketlerindeki barınma ve geçinme ihtiyaçları, başlıca yollar ve ulaşım araçları konusunda bilgi almakla yetinmiştir" şeklinde bir haber yayımlamıştır ki bu, adı geçen heyetin siyasi girişimlerini göstermektedir. Yalnız Şerif Paşa'nın hareketi gibi bunların ayrılması emel ve isteklerinin Kürtlerin çoğunluğunca kabul edilmeyeceğini bildikleri için gerçek görüşmeleri açıklamaktan çekinmişlerdir.

Vilâyât - ı Şarkıye Müdafaa - i Hukuk - u Milliye Cemiyetiyle Görüşme

Yine 5 Ağustos 1919 tarihli Vakıf Gazetesinden: "Vilâyât - ı Şarkıye Müdafaa - i Hukuk - u Milliye Cemiyeti"nden Hicaz Eski Valisi Nadim, Beyrut Eski Valisi İsmail Hakkı, Bağdat Eski Valisi Süleyman Nazif (41) ve Beyrut Posta Telgraf Eski Müdürü Sâkin Beylerden oluşan bir heyet perşembe günü Amerikan Araştırma Komisyonunca kabul edilmiştir. Heyet üyeleri sorulan soruya karşılık, Rusya'da kurulmuş olan Ermenistan'a Osmanlı memleketlerinden toprak verilmesine olanak bulunmadığını, çünkü sâkinlerinin yüzde doksandan fazlasının Müslüman bulunduğunu belirterek, Ermenistan'a oralarından toprak verilmesinin adalet ve barışa uygun olmayacağını kanıtlarıyla açıklamışlar ve zulmetme sorusunda Müslüman ahalinin sorumlu olmadığını açık bir alinla anlattıklarını ve Ermenilerin tecavüz-kâr hareketlerinin, Müslümanların kendilerini savunma amacıyla karşıkoymalarından daha kanlı ve korkunç olduğunu söylemişlerdir."

Sevr Andlaşması'nda Kürtler

Sevr Andlaşması'nın altıncı bölümünün 88-92. maddeleri ile kurulan Ermenistan Hükümetine Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis illeriyle Harşit nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yere kadar olan yerlerimiz verilmek isteniyordu.

Sevr Andlaşması'nın Kürdistan bölümünde 62-64. maddeleriyle de bir yıl sonra bağımsızlık kazanabilecek özerk bir Kürdistan kurulması kararlaştırılmıştı. İlgisi ve önemi dolayısıyla bu maddeleri aynen aktarıyoruz:

"Madde-62: İstanbul'da ikamet edecek ve

İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerince belirlenecek üç üyeden oluşacak bir komisyon, bu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak altı ay içerisinde Kürt halkının hakim bulunduğu Fırat'ın doğusunda ve Ermenistan'ın daha sonra belirlenecek olan sınırının güneyinde, Andlaşmanın 27. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları gereğince çizilen Türkiye-Suriye ve Irak sınırının kuzeyinde bulunan bölgelerin dahili otonomi planını hazırlayacaktır. Herhangi bir mesele konusunda oybirliğine varılamaması halinde komisyon üyeleri durumu kendi hükümetlerine intikal ettireceklerdir. Söz konusu plan bu bölgeler dahilinde Asuri-Keldani ve diğer etnik dini cemaatlerin tüm azınlık haklarını güvence altına almak zorundadır. Ve bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, Acem ve Kürtleri temsilen kurulacak bir komisyon, doğrudan yerinde incelemelerde bulunacak ve gerek Türkiye, gerekse aynı şekilde İran sınırında yapılacak bir değişiklik söz konusu olursa bu değişiklikleri Andlaşmanın ruhuna uygun bir şekilde gerçekleştirecektir.

Madde-63: Osmanlı Hükümeti, bu komisyonlardan birinin veya öbürünün kararlarını kendisine bildirdiği günden itibaren üç ay içinde yerine getireceğini taahhüt eder.

Eski Stokholm Elçisi ve Sevr Konferansı'nda
Kürt Temsilcisi Şerif Paşa

Madde-64: Andlaşma başkanlığının tesbit ettiği tarihten itibaren geçen bir yıllık süre içerisinde, sayet 62. maddenin kapsamı içinde bulunan Kürt halkı, yani bu bölgelerde oturan halk çoğunluğu

Türkiye'den ayrılarak tamamen bağımsız olmak arzusunu ortaya koyar ve Milletler Cemiyeti'ne başvurursa ve şayet Cemiyet de bu halkın bağımsızlık arzusunu gerçekleştirecek kapasitede bulunduğu kanaat getirir ve bunun yerine getirilmesini tavsiye ederse, Türkiye bu tavsiyeyi aynen uygulamayı ve bu bölgelerdeki bütün hakları ile ünvanlarından vazgeçmeyi taahhüt eder.

Bu vazgeçme işleminin detayları başlıca Müttefik güçlerle Türkiye arasında özel bir sözleşmeye bağlanacaktır. Bu vazgeçme işi tamamlandıktan ve Kürdistan Devleti'nin bağımsızlığı gerçekleştirildikten sonra, bu bağımsız Kürt Devleti'ne, günümüze kadar Kürdistan'ın bir parçası olan Musul vilayetinde yaşayan Kürtlerin de kendi arzuları ile birleşmeyi istemeleri halinde Müttefik güçler bu birleşmeye karşı bir itirazda bulunmayacaklardır." (42)

Padişah Delegasyonunun Cevabı

Bu Andlaşma Padişah'ın delegelerine tebliğ edilince, delegeler bir cevap vermişlerdir. Padişah delegasyonunun verdiği cevapta Kürdistan için şöyle denilmektedir:

"Yüce Padişahlık makamına ayrılmaz bir surette bağlı olan Kürtlerin hiç bir biçimde tam bağımsızlık istemedikleri ve daha sonra da istemeyecekleri gibi, hatta Türk halkıyla kendilerini birleştiren bağların gevşemesini bile arzu etmeyeceklerine ilişkin Osmanlı Hükümeti'ni ikna edecek birçok nedenler vardır. Ancak buna rağmen Hükümet, halk tarafından bu arzu ortaya konduğu vakit Kürt halkının hakim bulunduğu bölgelerde yerel özerkliği benimseme ilkesini kabul etmeye hazır olduğunu açıklar. Yalnız 62. maddede gösterilen sınırlar, gerçek ırk durumuna uygun düşmemektedir. Elazığ ve Diyarbakır vilayetleriyle Siverek Sancağı'nın batı ve güney bölümleri Türktür. Yalnız Diyarbakır Vilayetinin kuzey-batısındaki Dersim sancağı Kürttür. (43) Kürt halkı özellikle Bitlis ve Van vilayetleriyle Musul vilayetinin bir bölümünde yoğun bir durumdadır. Oralarda ve özellikle İran'ı çevreleyen bölgelerde ve kuzey kesimlerinde Kürtler yoğunluktadır. Buna karşılık Erbil, Altınköprü, Özhurmato bölgelerinde çoğunlukla Türkler yaşamaktadır. Milliyetler Prensibinin hakkıyla uygulanması gereken ve gerçeğe de uygun düşen şu sorunda anlaşmazlık durumunda uluslararası bir komisyon aracılığıyla konu incelenebilir." (44)

Bu itirazlar devletlerce kabul edilmediğinden, milletin muhalefetine rağmen Padişahın delegeleri

10 Ağustos 1920 tarihinde bu Andlaşmayı imzalamışlarsa (45) da Anadolu'da kurulan Millî Hükümet bunu kabul etmemiştir.

Dipnotlar :

30 - Kürt kimlikli sürekli yayınlar için bkz. Malmisanij - Mahmûd Lewendî: *Lî Kurdistanê Bakûr û Lî Tirkîyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981)* (Kuzey Kürdistan'da ve Türkiye'de Kürt Gazeteciliği), İsveç, 1988.

31 - Şeyh Mahmud Berzencî amaçlanıyor. Berzencî'nin mücadelesinin ayrıntısı için şu eserlere bakılabilir:

- Zinnar Silopî: *Doza Kurdistan* (Kürt Milletinin 60 Sene-den Beri Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatırası), 1969

- Garo Sasuni: *Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni Kürt İlişkileri*,

- Kemal Burkey: *Kürdistan'ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri*, Özgürlük Yolu Yay. 2.bas. 1986

32 - "Kürdistan" Dergisi Kürdistan Cemiyeti'nin yayın organı olarak 1918-1919 yıllarında yayın yaptı.

33 - Prof. Mehmet Mihri (Hilav) amaçlanıyor. İlahiyat profesörü ve hukukçu olan M. Mihri Hilav Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca ve Kürtçe'nin tüm lehçe ve şivelerini biliyordu. Fazla bilgi için bkz. M. Anter: *Hatıralarım*, s. 73-74

34 - Sevr Andlaşması'na katılan Ermeni delegasyonunun başkanı.

35 - Sevr'de Kürt delegasyonu başkanı.

36 - İsim verilmediği için, bu telgrafın sahiplerinin kimler olduğu anlaşılmamaktadır.

37 - Said-i Kürdî hakkında bilgilenmek için bkz. M. Anter: a.g.e., s. 76-79

38 - Son bildiri sahipleri dışında telgraf gönderdikleri bildirilenlerin adları belirtilmediği için kimlikleri konusunda kesin bir şey söyleyemiyoruz. Ancak bunların tümünün "İslâmcı" unsurlar olduğu ve Şerif Paşa'nın da dindar kesimi karşısına almamak için bu açıklamayı yapmak zorunda kaldığı anlaşıyor. Rapor sahibi ise bu tür telgrafları özellikle alıntılıyor.

39 - Bu kişi, aynı zamanda Kürdistan Teâlî Cemiyeti üyesidir.

40 - Vilâyât-ı Şarkîye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti amaçlanıyor.

41 - Kürt kökenli şair ve yazar Süleyman Nazif'in kişiliği konusunda birçok yazı ve kitap yazılmıştır. Tipik bir dinci olan Süleyman Nazif, Mehmet Akif'in en yakın arkadaşlarından. Bir başka yakın arkadaşı ise yine bir Kürt olan ve M. Akif'ce "kafası gâvur, kalbi müslüman" olarak nitelendirilen Prof. Ahmet Naim Baban'dır (1872-1935). Mehmet Akif, bu iki arkadaşı arasında gömülmek istemiştir. Soyadından da anlaşılacağı gibi Ahmet Naim, ünlü Baban ailesindendir. (Fazla bilgi için bkz. Mithat Cemal: *Mehmet Akif*, Ank. 1986, s. 103-114 ve M. Anter: *Hatıralarım*, s. 69-70)

42 - Bu Andlaşmanın değerlendirilmesi ve boyutlandırılması konusunda bkz. G. Sasuni, Z. Silopî, K. Burkey'in adı geçen eserleri.

43 - Bu nasıl bir belirlemeyse... Resmi görüş başka yerlerde de Dersim'in Türklüğünü savunur!..

44 - Bilindiği gibi Wilson Prensiplerinden biri, "ülke topraklarının milliyet esasına göre belirlenmesi"ydi. Burada, bu ilkeye atıfta bulunuluyor. (Bkz. *Türk ve Dünya Ün. Ans. Thomas Woodrow Wilson* mad.)

45 - Bilindiği gibi Sevr Andlaşması'nda Kürtleri Şerif Paşa temsil ediyordu. Şerif Paşa, eski Stokholm Sefiriydi. Kürt ulusal hareketleri ile Sevr Barış Konferansı'na ilişkin eserlerde adı sıkça anılır.

- Sürecek -

YNK LİDERİ CELAL TALABANİ İLE RÖPORTAJ

• *Mücadelemiz, Irak Kürdistanı Cephesi'nin önderliğinde her alanda sürüyor. Siyasal, politik, diplomatik, silahlı, iletişim, basın-yayın tüm alanlarda. Biz hiçbir aracı reddetmiyoruz. Her aracı kullanıp, tüm alanlarda mücadele ediyoruz.*

DENG: Kürt halkı ilk kez Sosyalist Enternasyonal'de direk olarak temsil ediliyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu süreç Birleşmiş Milletler'de de yaşanabilir mi, bu konuda neler yapılmalı?

C. TALABANİ: Bir süreden beridir bizim Sosyal Demokratlarla ilişkilerimiz sürüyor. Önceleri İ-KDP'nin başlattığı bu ilişkileri şimdi biz de sürdürüyoruz. Şu anda bu partilerin Kürt Sorunu'na olan ilgilerinin arttığını görüyoruz. Willy BRAND, Sosyalist Enternasyonal'de yaptığı konuşmada bizim sorunlarımızdan, haklarımızdan, gördüğümüz zulümden sözetti. Erdal İNÖNÜ de konuşmasında Kürt sorunundan sözetti. Sosyalist Enternasyonal, bugünkü koşullar içinde alınabilecek oranda olumlu bir karar aldı. Bu önemli bir durumdur.

Sosyal Demokratlar, bugün Avrupa'da ve Dünyada önemli bir güçtürler. Onların Kürt halkının sorunlarına, haklarına, Kürt siyasi hareketlerine yardımcı olmaları bizim açımızdan olumludur.

Sanıyorum Sosyalist Enternasyonal'de yaşanan bu süreç,

BM açısından da başlamıştır. Ve sonuçta Kürt halkı BM'de de temsil edilecektir. Örneğin: Bugün Şili Sosyalist Partisi temsilcileriyle görüştük. Şili'deki diğer demokrat partilerle birlikte Kürt sorununu BM'de gündemleştirecekleri konusunda bize söz verdiler. Umut ediyoruz ki, Kürt sorunu BM'de tartışılacaktır.

DENG: Tüm parçalardaki bir kısım Kürt örgütlerinin Ulusal Kongre ve Ulusal Konsey çalışmaları olduğunu biliyoruz. Bu çalışmalar hangi aşamada, BM'de temsil edilebilme açısından bu gelişmelerin ne gibi fonksiyonu olabilir?

C. TALABANİ: Biz Irak Kürdistanı Cephesi ve YNK olarak bu Kongre ve Ulusal Konsey çalışmalarının içindeyiz. Ben bu konunun gelişim seyri, hala neden gerçekleşmediği konusunda; dolayısıyla T. Kürdistanı'ndaki partilerin konumu üzerine kritik yapmak istemiyorum.

DENG: Türkiye'deki politikacılar kimlerle görüştünüz, bunların size ve Kürt sorununa yaklaşımları nedir?

C. TALABANİ: Dr. Erdal İNÖNÜ ile görüştüm. Görüşleri

olumluydu. Irak'ta demokrasinin yerleşmesi ve diktatörlüğün ortadan kalkması konusunda yanımızda olduklarını bildirdiler. Olusacak bir otonomi ile Kürt ve Türkmen halklarının haklarının garantiye alınması konusuna olumlu yaklaşıyorlar. YNK ile SHP arasında ilişkiler sürüyor. Ayrıca Türkiye Kürtleri için dil yasağının kaldırılması ve diğer birtakım konularda ilk kez kendilerinin çalışma yaptıklarını belirtti. Yine Türkiye'de demokratik dönüşümlerin yaşanmasıyla birlikte Kürtlerin haklarının da tanınacağını söyledi.

DENG: Irak Kürdistanı'nda şu an varolan durumu Körfez Savaşı'yla birlikte değerlendirip, somut olarak istemlerinizi açıklayabilir misiniz?

C. TALABANİ: Irak Kürdistanı şu an önemli bir dönemden geçiyor. Ülkemiz şu anda özgürdür. Irak Kürdistanı'nın önemli bir bölümü bu gün peşmerge güçlerinin denetimindedir. Halkımızın 1 milyona yakın bir kısmı İran'da mülteci durumunda kalmıştır. Türkiye'ye geçenler ise kendi topraklarına döndüler. Köylerimizin tamamı yanmış, yi-

kılmış durumda. Kerkük, Süleymaniye, Hewlêr gibi büyük kentler devletin denetiminde, ancak onun dışında kalan bölgeler peşmergelerin denetimindedir. Peşmerge güçleri bugün Kürdistan'da toparlanmış durumda. Onbinlerce peşmerge gücümüz var. Öte yandan Irak Hükümeti'yle aramızda görüşmeler sürüyor.

Gerçek olan birşey var ki, ilk kez Irak Kürtleri böylesine bir birlik oluşturmuşlardır. Şehirli, köylü tüm Kürtler ve Kürt siyasi örgütleri birliktedirler. Geçmişte Irak devletiyle işbirliği yapanlar da bu birliğin içindedirler. Kürt halkı arasında iyi bir birliktelik oluşmuştur. Irak devleti Körfez Savaşı sonrası büyük bir yıkım gerçekleştirdi. Buna rağmen Kürdistan'da 112.000 asker ve sivil hükümet görevlisi tutsak alındı. Yüzbinlerce silah Kürtlerin eline geçti. Kürdistan'daki istihbarat görevlileri temizlendi.

DENG: Körfez Savaşı sonrası Kürdistan'da gerçekleşen başkaldırı kendiliğinden mi, yoksa örgütlü bir başkaldırı mıydı?

C. TALABANİ: Bu başkaldırı kendiliğinden bir başkaldırı değildi. Biz 1 yıldan beri bu konuda çalışma yapıyorduk. Öncelikle Kürdistan'ın şehirlerinde illegal peşmerge güçleri oluşturduk. Büyük kentlerde (Hewlêr, Süleymaniye, Kerkük) 1000'den fazla illegal çalışan peşmerge gücü vardı. Her örgüt, gücü oranında bu çalışmaya katılıyordu. Şehir örgütlenmelerinin birçoğu YNK'nın kontrolündeydi. Başkaldırı bu illegal güçlerin organizasyonu ile gerçekleşti. Ancak, daha sonra bu başkaldırıları öylesine boyutlandı ki, kontrol etme olanağı olmadı.

DENG: ABD ve Müttefik Güçlerin bölgeye müdahalesi ve Irak Kürdistanı'nda oluşturulan

tampon bölgeler konusunda ne düşünüyorsunuz?

C. TALABANİ: Körfez Savaşı sonrası bölgede yaşanan olaylar ve çeşitli yayın kuruluşlarının (Radyo, TV, Gazete vs.) yayınları sonucu Dünya halklarının, hımaniter, demokratik kurum, kuruluş ve tek tek bireylerin duyarlılığı; Batılı Devletler ve özellikle ABD üzerinde bir baskı unsuru oluşturdu ve böylece bu güçler bölgeye müdahale ettiler.

Fransa gibi bir kısım ülkeler bizim dostlarımızdır.

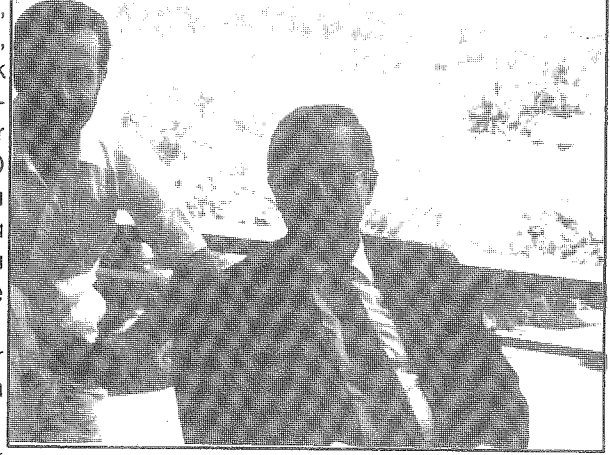
Onlar Kürtlere yardım etmek istiyorlar. Bu ülkeler öncelikle Türkiye'ye geçen yüzbinlerce Kürde yardım etmek için geldiler. Rollerini pozitif. Halkımızı açıktan, yokluktan, ölümden kurtardılar. Kendi topraklarına dönmelerini sağladılar. Şu anda Zaxo, Duhok, Amedi hükümet güçlerinden temizlenmiş ve Kürtlerin kontrolündedir. Müttefikler de bu bölgededirler. Ne zaman ayrılacakları konusunda bir şey söyleyemeyeceğim ama bölgeye müdahaleleri böyle oldu.

DENG: Bundan sonrası için mücadele perspektifiniz nasıl olacak?

C. TALABANİ: Mücadelemiz, Irak Kürdistanı Cephesi'nin önderliğinde her alanda sürüyor. Siyasi, politik, diplomatik, silahlı, iletişim, basın-yayın tüm alanlarda. Biz hiçbir aracı reddetmiyoruz. Her aracı kullanıp, tüm alanlarda mücadele ediyoruz.

DENG : Türkiye Kürdistanı halkına ve DENG okurlarına bir mesajınız var mı?

C. TALABANİ: Bu olanağı bana tanıdığı için DENG Dergisine çok teşekkür ederim. Türkiye Kürdistanı'ndaki kardeşlerimizin basın-yayın ve benzeri alanlarda bir özgürlükleri var. DENG çıkıyor, Yeni Ülke çıkıyor vs. Bu

Muhabirimiz S. Karakaş C. Talabani ile (Foto: DENG)

olanaklardan yararlansınlar. Demokrasi Kürtler için çok önemlidir. Demokrasiden yararlanmalıdırlar. Mücadele yalnız silahlı değildir. Siyasidir, sınıfsaldır, ulusaldır, diplomatiktir, parlamenter mücadeledir, basın-yayın alanında, tüm alanlardadır. Bu olanaklardan yararlanıp tüm mücadele araçları ve biçimleri kullanılmalıdır. Halkın bilinçlendirilmesi, insan hakları mücadelesi çok önemlidir.

Biz 30 yıldır Kürdistan dağlarında savaşıyoruz. Ancak bu bizim Kürdistan şehirlerini ihmal ettiğimiz; siyasi, ideolojik, basın-yayın alanlarında çalışma yapmadığımız anlamına gelmemeli. Biz tüm mücadele alanlarında, her tür aracı kullanarak mücadelemizi sürdüreceğiz. Görüşümüz budur.

DENG: Teşekkür ederiz sayın TALABANİ.

C. TALABANİ: Ben teşekkür ederim.

KÜRT KADINI OLMAK

SOSYO-EKONOMİK YAPI İÇİNDE

KÜRT KADINININ STATÜSÜ

"Sevgi, özgürlüğün çocuğudur."

Fransız Atasözü

F. KARAHAN

Genel olarak kadının ezilmişliği, kökleri çok derinlerde olan bir sorundur. Bilinen yazılı tarihe göre, son altıbin yıldır kadınlar, ataerkil düzen içinde ikinci cins konumunda, eve hapsediliş tarihlerini yaşamaya zorlanmaktadırlar. Ataerkil-cinsiyetçi sistem, günümüze dek gelişen toplumsal sistemlere eklenerek varlığını sürdürmüştür. Bu anlamda en eski ve kökleri derinlerde olan bu sorunun çözümü, sabırlı, uzun vadeli ve bağımsız bir kadın örgütlenmesiyle mümkündür.

Diğer hemcinsleri gibi bağımsız örgütlenmesiyle kurtuluşunun aracını yaratacak olan Kürt kadını da, öncelikle ülkesi Kürdistan'ın içinde bulunduğu sömürge koşullarından kurtulma mücadelesine aktif bir biçimde katılacaktır. Ardından gerçekleştirilecek sosyal devrimle kendi kurtuluşunun ön koşulları da hazırlanmış olacaktır. Bu demek değildir ki, kurtuluşunu sosyalist dönüşümün gerçekleştiği döneme ertelesin. Ertelemeci mantık günümüzde geçerliliğini yitirmiştir.

Bu yazıda ana eksen, Kürt kadınının Kürdistan'daki sosyal-kültürel konumuna bir yaklaşım denemesi olmakla birlikte, konuya ilişkin bazı eksiklikli yaklaşımlara da değinilecektir. Bu anlayışlardan en yaygını ve özellikle Kürt erkeklerince savunulmuş; "Aslında Kürt kadınlarının toplumda ezilmediği, aksine çok değer verildiğine" ilişkin yaklaşımı ilginçtir. Toplum içinde serbest oldukları iddia edilir. Çocuğunu topluluk içinde rahatça emziren kadın örneği verilir. Bu doğaldır, en çok bizim gibi toplumlarda analık kutsanır, kadın ancak ana ve eş olarak varolabilir. Kendi başına bir kişiliği, bir değeri yoktur. Bu "serbestisi" ona, ayrıca insani bir değer vermez.

Ayrıca, belli bir yaşa gelmiş ve çocuk doğurma dönemi (menapoz) geçmiş kadınlar, toplantılarda sigara içip, sohbet edebilir bir statü kazanır. Artık, o bir "kadın" değildir, doğurganlığından soyutlan-

mış, "erkeksi" tavırlar alan bir insandır. Kaldı ki, bu durum da tüm Kürt kadınlarını kapsamaz.

Üretimin İçinde Olmak

Tarlada, bahçede erkeği ile birlikte çalışan Kürt kadını, üretimin tam da içindedir. Ama bu durum ona erkeği ile eş bir statü kazandırmaz. Yine olur olmaz herhangi bir bahane ile dayak yiyen, horlanan, ancak ortak yapılan bağ-bahçe işinden sonra çeşmeye su almaya giden, yemek pişiren, çocuk bakan, ortalıkla ilgilenen kadındır. Dayak olayının yaygınlığı ve sıklığı dehşet boyutlarındadır.

Aile içi şiddet

Aile içi şiddet olarak tanımlanan kadınların kendilerine yakın erkekler tarafından (koca, baba, erkek kardeş, kayın vb.) dayak yemesi veya kötü muameleye tabi tutulması, aile kurumunda üretilen sosyal olgulardan biridir. İşte Kürt kadını da, aile içinde yaşayan dünyadaki diğer hemcinsleri (Dünyanın tüm ülkelerinde kadınların dayak yemesi olgusuna rastlamak mümkün) gibi aile içi şiddete günlük yaşam içinde sıkça maruz kalmaktadır.

Kürdistan'da kadınların dayak yemesi ile ilgili özel bir araştırma henüz yoktur. Örneğin, konuya ilgi duyan herhangi bir Kürt kadını, İsveç'te, Senegal'de kaç kadının dayak yediğini ve buna karşı alınan önlemlerden biri olan kadın sığınma evlerine ilişkin bilgileri rahatlıkla öğrenebilir, çünkü bu konudaki araştırmalar Türkçeye bile çevrilmiştir. Bu örnek de gösteriyor ki, ezildiğimizi söylemek yetmiyor. Biz Kürt kadınları başta tarihimize olmak üzere kendi konumumuzu her yönüyle incelemek-araştırmak durumundayız, bunu en sağlıklı biçimde ancak Kürt kadınları yapabilir, kimseden bekleyemeyiz.

Kürdistan'da yaşamış herhangi bir insan gözlemsel düzeyde dahi olsa şu gerçeği rahatlıkla görebilir. Özellikle evliliğin ilk beş yılında kocasından dayak yemeyen kadın yok gibidir. Kocasından, babasından, hatta erkek çocuğundan dayak yiyen kadının sayısı az değildir. İstanbul'da PIAR'ın 1987'de yaptığı bir araştırmaya göre, dört kadından biri kocasından veya ailedeki diğer erkeklerden dayak yiyor. Bu, Türkiye'de kadınların aile içinde maruz kaldıkları şiddeti belgeleyen ilk araştırmadır. Üstelik bu araştırmaya neden olan Türkiye'deki bir grup kadının açtığı "Dayağa Karşı Dayanışma" kampanyası olmuştur. Yine bu araştırmadan anlaşıldığına göre, evli kadınların 1/3'ü aile içi şiddete maruz kalıyorlar. "İtaatsizlik eden kadın dayağı hakeder" diyen erkek oranı % 45. Yani toplumda kadının dayak yemesini meşru gören bir anlayış vardır. Oysa dayağın hiçbir meşru ya da haklı gerekçesi olmaz. Dayağın kendisi bir işkencedir, insanlık dışı bir uygulamadır. Üstelik kadın, dayağı aile içinde kendisine en yakın erkekten, sevgi bağı ile bağlandığı erkekten yer. İşin bu boyutu daha da korkunçtur. Kadının dayak yemesi olgusu, toplumca özellikle görmezlikten geline, üstü örtülen ve bir anlamda meşru sayılan bir sorundur. Bu ve benzeri nedenlerden dayak yiyen kadınların büyük çoğunluğu kendini suçlu hissederek saklamaya çalışır, utanır. Bu da sorunun vahimliğini daha da artırıyor.

Kürt kadını da diğer hemcinsleri gibi dayağın yanısıra başka baskılarla da karşı karşıya kalıyor. Ayrıca, Kürdistan'ın kendine özgü sosyo-ekonomik yapısından, gelenek-göreneklerden ve farklı moral değerlerden dolayı da Kürt kadınının aile ve toplum içindeki yeri farklılık oluşturuyor.

Minorsky'nin Gözlemleri

Önlü Kürdolog Minorsky'nin gözlemlerine göre Kürtler, kadın konusunda müslümanlar arasında en liberal olanıdır. Anlatımına göre, Kürt kadınları kalabalıkta yüzlerini örtmezler ve toplantılarda konuşurlar. Kocaları evde olmasa da gelen konukları karşılayıp sohbet ederler. Yine Minorsky'nin belirttiğine göre, tüm ev işleri kadınlar tarafından yapılır.

Minorsky'nin Kürtlerin liberal oluşuna ilişkin tesbiti, kadınların ezilmediği sonucunu doğurmaz. Nitekim Minorsky'nin belirttiğine göre, ev işi yükünün tümünü Kürt kadını sırtlamak zorunda kalıyor. Kürt kadınlarının Minorsky'nin de değindiği şöyle bir özgünlüğü var, zeki ve güzel diye tanınmışsa çocukları onun adıyla anılır. Aşiretin başına geçip yöne-

tebilir, eşi veya babası yerine geçebilir. Fakat tüm bu durumlar birer istisnadır, geneli kapsamaz.

Kürt kadınlarının içinde bulunduğu üç halkalı köle statüsünü anlamak için, içinde bulunduğu sosyal ilişkilere bakmak gerekir.

Başlık Parası

Kürt kadını mal kertesine indirgeyen, alım-satım konusu eden bir uygulamadır. Dönemine göre belirlenen başlık parası, öyle yüksek boyutlara varıyor ki, kimi zaman saptanan meblağ evlilikleri dahi imkansızlaştırabiliyor. Bu durumlarda veya diğer mezhepsel, (alevi-sünni vb.) sınıfsal farklılıklarda kız kaçırma olayı gündeme geliyor. Yüksek meblağlara varan başlık parası, ilkel bir uygulama haline gelmiştir. Gerçi kentlerde giderek azalan, daha çok kırsal bölgelerde geçerli olan bir uygulamadır. Kentlerde daha çok yerini eşya-altın anlamına bırakmıştır. Bu da başlık parasını gizleyen, modernleştiren bir biçimdir.

Berdel

Karşılıklı olarak evlenecek erkeklerin kız kardeşleri değiş-tokuş edilerek yapılan bir evlilik biçimidir. Berdelde kadına sorulmadan erkek kardeşi (kim zaman babası da olabilir)nin evlenmesi için başlık parası niyetine diğer tarafa verilir. Burada kadın bir kez daha aşağılanıyor. Başlık parası gibi alım-satım konusu oluyor.

Beşik Kertmesi

Daha bebekken aileler tarafından kız ve erkek çocuklarının büyüdülerinde evlenmeleri için söz vermeleri ile gerçekleşen bir olgudur. Bu yolla gerçekleşen evliliklerin akıbeti şansa kalmıştır. İki genç de ailelerinin, geleneklerinin kurbanı olur. Erkek daha sonra ikinci bir eş getirerek durumu kendi lehine çevirebilir. Ama kadının böyle bir şansı yoktur. Boşanmaların da çok güç olduğu düşünülürse, kadının bu gönülsüz birlikteliği ömür boyu çekeceği ortadadır.

Kuma (Çok Eşlilik, Erkek Lehine)

Erkek lehine çok eşlilik, yani erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi Kürdistan'da halen varlığını koruyan bir uygulamadır. Bu durum, kadının erkek çocuk doğurmaması benzeri sosyal olaylara dayandığı gibi, erkeğin keyfine bağlı da gerçekleşebi-

liyor. Erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesinin gerekçeleri çoktur. Burada önemli olan bazı erkekler ikinci kez evlenmeseler de , böyle bir haklarının toplumca meşru görülmesidir. Kullanılmasa da kimileri tarafından yine de saklı kalan bir haktır. Kadın böyle bir durumda istemediği halde eşini ikinci bir kadınla paylaşmak zorunda bırakılıyor ve kumalar yirmidört saat boyunca aynı evde yüzyüzedirler. Ayı ev açma olayı enderdir. Ama olsa bile sonucu değiştirmez. Bu ataerkil aile biçiminin erkeğe sağladığı avantajlardan biridir. Erkek için dini önyargılarla ve geleneklerle beslenen bu çok eşliliğin yanıbaşında kadının "namusu" çok önemlidir ve korunmalıdır. Kürdistan'da bu "namus" uğruna işlenen cinayetleri herkes bilir.

Kadının "namus"u baba evinde öncelikle aile reisi olan babadan ve erkek kardeşlerden sorulur. Evlenince de kocasından. Kürt kadını, "namusunu" hep korumak ve saklamak zorundadır, babası, eşi veya ailesi için. Kendisi için olmayan bir varlıktır. Kürt erkeği, toplumca onaylanmış, benimsenmiş bir tarzda istediği sayıda kadınla evlenebilirken, kadın kazara bir erkeğe yan baksa, hafif kadın saflarına konur, cinsiyetlere göre değişen böyle acımasız ve çifte standartlı bir ayrımcılıktır.

Erkek lehine çok eşlilik, erkek egemen anlayışın tüm kurum ve kuruluşlarıyla canlı olduğu toplumlar da kadının maruz kaldığı net ayrımcılıklardan en acımasız, çifte standartlı ve öyle görünüyor ki, en zor dönüşüme uğrayacağı alandır.

Bizim gibi aşiretsel-feodal ilişkilerin halen canlılığını koruduğu ülkelerde kadınlar üzerindeki toplumsal baskı daha da şiddetlidir. Kürtlerin müslümanlık öncesi dinleri olan Zerdüştlük'te de erkeğin çok eşliliğine rastlanıyor. Tüm bu uygulamaların hangi toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığına bakmak istediğimizde tarihin eski evrelerine dönmemiz gerekiyor. Engels'in kapsamlı bir şekilde incelediği ailenin evrimi, soy zincirinin baba tarafından belirlendiği ataerkil aile ile tarihsel olarak kadınların evlere kapatılması süreci başlar. Aynı dönemde devletin de ortaya çıktığını görüyoruz. Aile de devlet gibi otoriter ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Aile reisi olan erkek otoritenin kendisidir. Artık korunması gereken bir mal-mülk ve bunları devredeceği ve onun yerine geçecek ve soyunu sürdürececek çocuğa ihtiyaç duyar. Tüm toplumsal değer yargıları, ahlak, din, hukuk da bu maddi temeli besler duruma bürünür. Artık kadının eve kapatılması, tüm yaşantısı üzerinde denetim kurulması gerekiyor. "Mezhebe hile karıştırmak" yani kocasının dışında veya öncesinde bir başka erkekle ilişkiye geçmesi

her yolla engellenmelidir mantığı hakim oluyor. Bu durum mülk sahibi sınıfların çıkarına ve ihtiyacına göre şekillenmişse de artık tüm toplum için geçerli kıldırılacak ideolojik zırhlama gerçekleşir.

Böylece Marx'ın deyimiyle "ortaklaşa şehvetin kurbanı ve hizmetçisi" olmuştur kadın. Kapitalizm öncesi evrelerde daha kaba şiddetli ve açık yaşanan kadının kamusal alandan dışlanmışlığı ve eve kapatılma süreci günümüzde daha ince bir biçime bürünmüştür.

Kürdistan'da Genel Hatlarıyla Aile

Bu oldukça kapsamlı ve önemli bir konudur. Kendi başına incelenmesi gerekiyor. Burada kısaca değinip geçeceğiz.

Kürdistan'da kadının konumuna tekrar dönerssek, kırsal kesimle kent arasında bazı farklılıklar görürüz. Kırsal kesimde geleneksel-geniş aile hâlen varlığını sürdürür ki, bu ailelerde ana, baba, gelin, çocuklar biraradadır... Ve genellikle ekonomik kaynakları ortaktır. Ortak geçim sağladıkları toprakları veya besledikleri hayvanları vardır. Tarlada kadın da akşama kadar çalışır. Daha önce değindiğimiz gibi yine tüm ev işleri ve çocuk bakımı onun omuzlarındadır. Üretimin direk içinde olmak ona bir ayrıcalık tanımaz. Fakat kadın-erkek birlikte yaptıkları bu iş aile içinde ona bazı konularda söz hakkı verir. Bu durum da, daha çok kaynana veya büyükanne konumunda olan kadın içindir. Aynı işi, çoğu kez daha ağırlığını yapan genç kız veya gelin için böyle bir ayrıcalık yoktur.

Kente göç eden veya bir şekilde burada yaşayan Kürtlerde, o geleneksel-geniş ailede çözülme başlıyor. Ailenin ortak ekonomisi yerini kişilerin ücret karşılığında başka yerlerde çalışması alıyor ve bu durum daha çok çekirdek aileye dönüşüyor. Ana-baba ve çocukların oluşturdukları bu çekirdek ailede kadın büyük oranda ev hanımlığı yapıyor. Kürt aileleri arasında kadının ücret karşılığı başka işlerde çalışması yaygın değildir. Fakat, yoksul ailelerde ve küçük burjuvalarda kadının giderek kente çalışması yaygınlaşıyor. Kadın mesleği sayılan hemşirelik, öğretmenlik alanları Kürt kadınlarınca da rağbet görüyor.

Sonuç itibarıyla Kürt kadının kendi toplumu içinde konumlanışını ana hatlarıyla böyle özetleyebiliriz. Yoksa Kürt kadının ezilmişliğini çok boyutluluğu içinde incelemek böyle bir yazı boyutunu aşar ve kaldı ki, oldukça bakir bir alandır. Henüz kıyısından köşesinden değiniliyor. Bu görev örgütlenmeyi hedefleyen Kürt kadınlarının kolektif işi olabilir.

DEVLET TERÖRÜ YASASI SÖKMEMEYECİK

Kemal DEMİR

Sözde demokratikleşme ve düşünce özgürlüğü adına, kaldırılan TCK'nun 141-142-163. maddelerinin yerine yürürlüğe konulan ve adı geçen maddelerin katbekat ağırlaştırılarak yerleştirilmesiyle; esnek ve tüm demokratik örgütlenmeleri, hatta sıradan iki insanı bile "terör örgütü" sayabilecek terör tanımlamasıyla, bir hukuk faciası olan, özünde devlet terörünü yasallaştıran "Terörle Mücadele Kanunu" tüm acımasızlığıyla kitleler üzerinde terör estirmeye başladı. Sokak infazları, yoğun baskı ve işkenceler, hukukçulara, gazetecilere, kimi siyasi parti yöneticilerine bile yönelen sindirme operasyonları alabilmesine yoğunlaştırılıyor. Kürdistan'da yükselen kitlesel mücadeleyi bastırabilmek için köylere, mezralara yönelik operasyonlar, insanların topluca işkenceden geçirilmesi, köy boşaltmaları tüm hızıyla sürüyor.

Ancak bu baskı ve sindirme operasyonları karşısında toplumun duyarlı kesimlerinden yükselen tepkiler artıyor. Açlık grevleri, kitle gösterileri, basın açıklamaları birbiri ardına patlıyor ve "Devlet Terörü Yasası"nın tarihin çöplüğüne atılacağına habercisi oluyor.

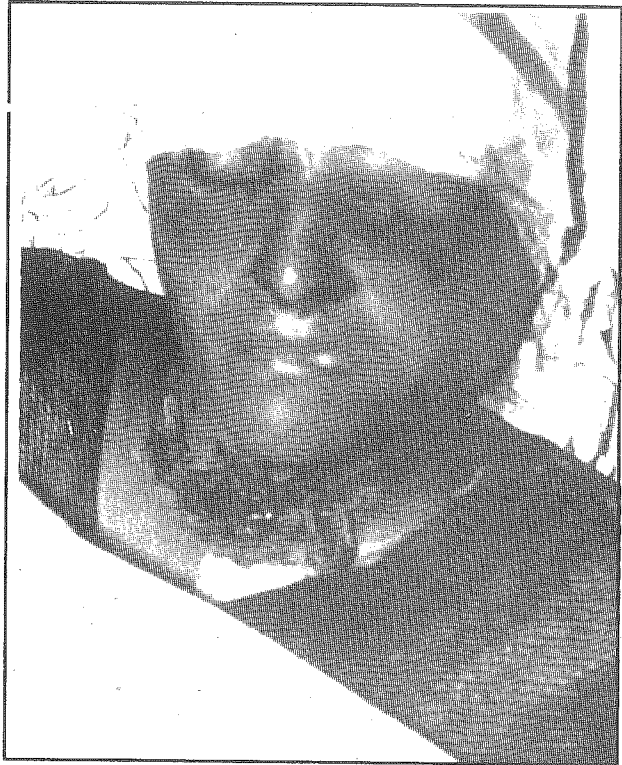
AĞRI

Yasanın bir örneği Ağrı'nın Diyadin İlçesi Heci Xalit Köyü'nde görüldü. Diyadin İlçesi'nde 1 Haziran gecesi meydana gelen çatışmadan sonra bölgede yoğun bir arama ve gözaltı faaliyetine girişen Özel Tim, Heci Xalit Köyü Çoban Mezrası'nı bastı. Baskında "terörist" diye öldürülen Gulizer YILDIRIM'ın kayınvalidesi Nesife YILDIRIM olayı şöyle anlatıyor: "Silahlarını aralıksız ateşleyerek yaklaşık 50 hayvanımızı kurşuna dizdiler. Silah seslerinden korkan halk çadırlara ve evlerine girdi. Çadırın birinde gelinim Gulizer ile üç yaşındaki oğlu Erdal vardı. Gelinim hamileydi. Erdal'la birlikte koyunları sağmaya gitmişti. Silah seslerinden kimse dışarı çıkamıyordu. Bu yüzden de birbirimizden haberimiz olmuyordu. Çaresiz sabaha kadar bekledik. Şafakla birlikte ortalık biraz aydınlandı ve etraf sakinleşti. Torunum Erdal çadırdan çıkıp bizim çadıra doğru kanlar içinde geldi. Sonra annesinin vurulduğunu anladık. Onu alıp hastaneye götürmek istedik. Götürmemize izin vermediler. Kendileri alıp Ağrı Devlet Hastanesi'ne götürdüler. Kurşun kafası-na isabet etmişti. Jandarmalar 4 yıllık gelinime 'Bu terö-

risttir' diyerek bizi hastaneye almadılar. Daha sonra çekip gittiler."

2. 6. 1991 günü saat 3.30 sıralarında vurulan Gulizer YILDIRIM Ağrı Devlet Hastanesi'ne getirildi, ameliyata alındı. Yaşamının son dört gününü bitkisel hayatta geçiren YILDIRIM dört aylık çocuğunu da bu arada düşürdü. Dört gün ölümle pençeleştikten sonra 7. 6. 1991 günü yaşamını yitirdi.

Tüm bunlar yetmiyormuş gibi aile fertlerinin bazıları

Diyadin'de öldürülen Gulizer YILDIRIM (FOTO: DENG)

"Teröristler öldürdü diyeceksiniz" denilerek tehdit edildi. Gulizer YILDIRIM'ın kardeşi Orhan DOĞAN; "Bize bu yapılanları gavur müslümana yapmaz. Devlet terörist kovaladığını söylüyor, sonra gelip bir şeyle ilgisi olmayan kadınlarımızı, hayvanlarımızı öldürüyor. Bu zulüm çekecek gibi değil. Bu zulme sessiz kalanlar işlenecek yeni

cinayetlere imkan sağlamış olurlar. Devletin zulüm direği çok büyüdü. Bu direk çökecek" diyerek duygularını dile getiriyordu.

Olaylardan sonra gözaltına alınanlardan isimlerini tesbit edebildiklerimiz şunlar: Diyadin'den gözaltına alınanlar; 1- Asef ATLI (öğrenci), 2- Mehmet ATLI (öğrenci), 3- Ali Paşa YILDIZ (öğrenci), 4- Abdülkerim ÇİFTÇİ (esnaf), 5- Ayhan DEMİR (esnaf), 6- Ali TUNÇ (esnaf), 7- Süleyman DURAK (esnaf), 8- Hüdeyda DURAK (esnaf), 9- Selim DURAK, 10- Mehmet KAYA, 11- Abdülcebbar YENİGÜN, 12- Eren ÇİFTÇİ, 13- Mesut ÇİFTÇİ 14- Şehabettin POLAT, 15- Ahmet KAYA (terzi). Tutak'tan gözaltına alınanlar; 1- Hikmet ÖZTÜRK, 2- Taccettin ÖZTÜRK (HEP Üyesi), 3- Ekrem ÖZTÜRK (HEP Üyesi), 4- Maşuk TAN, 5- M. Saki TAN, 6- Abdullah TAN, 7- Necmettin BAŞBOĞA, 8- M. Zeki KAYA, 9- Kerem KAYA.

HEP (Halkın Emek Partisi) Ağrı İl Teşkilatı 5.6.1991 günü yaptığı basın açıklamasında olayı şu sözlerle protesto etti: "(...) Yasalardan gücünü alan faşist zihniyet tezahürü uygulamaları demokratik kamuoyuna duyuruyor olayı portesto ediyoruz. (...) "

KULP

Diyarbakır'ın Kulp ilçesi Eskar (Yaylak) köyünde oturan Faysal EREN ve Kerem EREN; Uluslararası Af Örgütü Türkiye Masası Şefliği'ne yolladıkları 4.6.1991 tarihli dilekçelerinde bölgede yaşanan gözaltı, baskı, işkence ve köy boşaltmalarının bir örneğini yaşadıklarını, 20.5.1991-3.6.1991 tarihleri arasında gerekçesiz olarak kendilerinin de içinde bulunduğu 11 kişinin gözaltına alındığını ve her türlü işkenceye maruz kaldıklarını, ayrıca gözaltına alınanlardan 65 yaşındaki Hüsnü YAKUT'un tutuklanarak Diyarbakır 1 No'lu E Tipi Cezaevine gönderildiğini vurguluyorlar.

URFA

Terör Yasası'nın bir diğer uygulaması olan Av. Ramazan FERAT'ın polislerce dövülüp burun kemiğinin kırılması üzerine, 7.6.1991 tarihinde bir basın açıklaması yapan İHD Şanlıurfa Şubesi olayı protesto etti. Yapılan basın açıklamasında olay şu sözlerle protesto edildi: "(...)Toplum huzurunu sağlamakla görevli polis, yetkilerini açık bir şekilde aşarak huzursuzluk yaratabilmektedir. Hukuk adamlarının bile cadde ortasında meydan dayığına çekildiği bir ülkede, insan hakları ve demokratik hak ve özgürlüklerinin ne denli ihlal edildiği gün gibi ortada değil midir?

Bu, insanlık adına acı, hukuk adına yüzkızartıcı çirkin saldırıyı şiddetle protesto ediyor, insan haklarına duyarlı ve demokrasiye inanan tüm insanları ve demokratik kitle örgütlerini bu çirkin olayı teşhir etmeye ve bizimle dayanışmaya çağırıyoruz."

DIYARBAKIR

Yaşanan devlet terörü uygulamalarına karşı tepkiler değişik biçimlerde kendini gösteriyor. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra gerek cezaevlerinde, gerekse Türkiye ve Kürdistan'ın değişik bölgelerinde açlık grevleri başlatıldı.

Halkın Emek Partisi Diyarbakır İl Binası'nda tutuklu ve hükümlü yakınlarınca 23.5.1991 günü Anti-Terör Yasası'nı protesto amacıyla 3 günlük dönüşümlü olarak toplam 12 günlük açlık grevi başlatıldı. Açlık grevi sözcüsü tarafından yapılan açıklamada grevin hedefi şöyle özetleniyordu: "(...) Bu yasa, Kürt halkına ve Türk emekçi sınıfına yöneliktir. Amaç gelişen ulusal ve toplumsal mücadeleyi bastırmaktır. Cezaevlerinde insanlarımızı yıllarca yapılan işkence ve kişilikleştirme politikaları tutmayınca bu yasa gündeme getirildi. Bu yasayla insanlarımız büyük bir baskı altında tutulacak, öte yandan tutuklu ve hükümlüler, tek tip hücrelere kapatılacaktır. Biz tutuklu ve hükümlü aileleri olarak bu yasanın kaldırılması için mücadele edeceğiz.(...) Tüm kamuoyunu bu konuda duyarlı olmaya ve bize destek vermeye çağırıyoruz."

Ayrıca HEP Diyarbakır İl Örgütü, yaptığı basın açıklamasıyla açlık grevini desteklediğini açıkladı.

LİCE

Diyarbakır'ın Lice ilçesi Halkın Emek Partisi'nde devam eden Terörle Mücadele Yasasını Protesto Açlık Grevi'ni ziyaret ettikten sonra, 4.6.1991 gecesi saat 11.30 sıralarında evlerine dönmek için parti binasından ayrılan Ali İhsan ÇELİK ve Mevlüt İLGIN, özel timlerin saldırısına uğradı. Ali İhsan ÇELİK'in anlatımı şöyle: "Biz HEP binasından ayrıldıktan sonra, yaklaşık 300 metre ilerde karanlık bir köşede duran özel timler bizi dururdular. Arama gerekçesiyle yüzlerimizi duvara dönmemizi isteyen özel timlere 'Normal arama yapıyorsanız yapın, niye yüzümüzü duvara dönelim' diye tepki gösterdik. Bunun üzerine bir yandan bizi tokatlamaya, diğer yandan da 'Biz özel timiz ulan, istediğimizi yapmak zorundasınız' demeye başladılar. Ben 'Buna hakkınız yok, benim ve diğer vatandaşların verdiği vergilerle maaş alıyorsunuz, görevinizi baskı ve işkenceyle değil, halkın huzurunu sağlayarak yerine getirmelisiniz.' deyince daha bir saldırıya başladılar. Sayılarını tam bilmediğim özel timler, bize meydan dayağı çektikten sonra, beni alıp Lice Emniyet Amirliği'ne götürdüler. Emniyet Amirliği'nde de beni ellerindeki kalas ve joplarla dövmeye devam ettiler. 'Bu iğrenç uygulamalarınızın peşini bırakmayacağım, kesinlikle davacı olacağım. Ulaşabildiğim her yere bu yaptıklarınızı anlatacağım' dediğimde bana, 'Sen bunları unu, sanki yaşamamış gibi davran, biz de unuturuz' tavsiyesinde bulundular."

Ali İhsan ÇELİK'in yapılan muayenesinde sol gözde 0.8'lik bir kaymanın mevcut olduğu, kulak ve göz kısmının çeşitli yerlerinde darp izlerinin tesbit edildiği, ayrıca vücudunun çeşitli yerlerinde darp izleri bulunduğu saptandı. Ali İhsan ÇELİK'in 30 gün iş göremez durumda olduğunu 991/S-51 No'lu geçici raporla tesbit eden doktorlar taburcu olmasını uygun buldular.

HAZRO

Kürt haklı üzerinde estirilen devlet terörü, son çıkan yasalarla giderek daha da meşrulaştırılıyor. Halkımızın en demokratik, en insani istemleri bile sıkılan kurşunlarla "çözülme" isteniyor. Kürdistan'da yaşayan ve resmi hegemonyanın karşısında olan her birey bir bütün olarak potansiyel suçlu görülüyor, yaşama hakkı bile ciddi bir tehdit altında tutuluyor.

Diyarbakır'ın Ergani ilçesi'ne bağlı Yakacık köyünde çıkan çatışma sonucu ölen militanların evlerine başsağlığı amacıyla Lice İlçesi'nden Silvan'a gitmek üzere yola koyulan yaklaşık 10 araçlık konvoyun Hazro ilçesine varmadan özel tim, korucu ve askerler tarafından durdurularak insanlara hakaret edilmesi, bazılarınin tartaklanması, Hazro ve Lice'de yaşanan gerginliğin kaynağını oluşturuyor. Hazro'da, Lice'den Silvan'a gitmek üzere yola çıkanların durdurulduğunun öğrenilmesi üzerine, ilçeden yaklaşık 300-350 kişilik bir grup yola çıkarak araçlarla ve yaya olarak olay mahalline gidiyor. Bir yandan Lice'den gelen grubu durduran özel tim, diğer yandan Hazro'dan gelen halkı da durdurarak onları da taciz ediyor. Özel tim ve koruculara tepki gösteren Hazro halkı, tüm zorlamalara rağmen kimliklerini ibraz etmiyor. Bunun üzerine halk ertesi günün sabahına kadar kuşatmaya alınarak, çevreden gelen takviye kuvvetlerin yardımıyla kimlik tesbiti yapıp, kameralarla çekim yapıldıktan sonra serbest bırakılıyor. Hem Lice hem de Hazro'dan gelenlerin serbest bırakılmasından sonra ilçelerinden Mahfuz MEHMETOĞLU (HEP Hazro İlçe Başkanı), Rıza DİNÇ, Sevgi PEHLİVAN, Samet AKDEMİR, Cemal İZRA'nın gözaltına alındığının öğrenilmesi üzerine; bu kez tepkilerini ilçe merkezinde kaymakamlığa yürüyerek gösteren ve gözaltına alınanların serbest bırakılmasını isteyen kitleye ilçede bulunan askerlerce ateş açılıyor. Açılan ateş sonucu Rindê LATİFECİ adlı kız çocuğu yaralanıyor, LATİFECİ daha sonra kaldırıldığı hastahane'de ölüyor. Açılan ateş öncesi ilçe halkını temsil etmek üzere oluşturulan 5 kişilik heyet tüm ısrarlara rağmen yerel yönetim yetkilileriyle görüşürülmezken, özellikle kitleyi provoke etmek için, özel tim ve askerlerce birçok uygunsuz harekette bulunuluyor.

Hazro'da halkın üzerine ateş açıldığı duyulur duyulmaz, bu kez çevre ilçelerden Hazro'ya yaklaşık 50-60 araçtan oluşan bir konvoy hareket ediyor. Zohbirin Köyü yakınlarında durdurulan araçlara, özel timlerin kışkırtmasıyla korucular tarafından ateş açılması üzerine konvoyda bulunan birçok araç kurşunlara hedef olurken İhsan

ÜLKÜ, A. Vahap UYANIK, Mehmet YAĞMUR ve Vedat AYDIN adlı şahıslar yaralanıyor. 9 Haziran günü olan bu olaylarda konvoyda yaralı insanlar olmasına rağmen hiç kimse serbest bırakılmıyor. Tüm kitle ertesi günün sabahına kadar açık arazide bekletiliyor. Kimlik tesbiti ve kameralara alma uygulaması yapıldıktan sonra insanlar serbest bırakılıyor. Ancak grupta bulunan HEP yöneticileri İlamettin DAĞMAN, Halim YAĞAN, Ali PERİŞAN, Avni BAYRAK, Mustafa ÖZKAN ile birlikte Lice Belediye Başkan Yardımcısı Ahmet ÇELİK gözaltına alınıyor. Gözaltına alınanlar akşam saatlerinde serbest bırakılırken bunlardan Halim YAĞAN daha önce Muş'ta çıkan çatışma sonucu ölen bir militanın cenazesini Lice'ye arabasıyla taşıdığı gerekçesiyle özel timlerce Diyarbakır Çevik Kuvvetine getiriliyor. Lice'de ticari taksi işleten HEP yönetici Halim YAĞAN'ın gözaltında tutulmasının bir diğer gerekçesi de "köylere aşırı yolcu taşımak."

Olayları yerinde gözlemek amacıyla Hazro'ya giden İHD, HEP ve PETROL-İŞ temsilcilerinden oluşan heyet başlangıçta ilçeye sokulmadığı gibi çeşitli tehditlerle de karşılaşıyorlar. Heyet ve heyetle birlikte bölgeye giden gazetecilere birer "suçlu" muamelesi yapılarak gazetecilerin filmlerine el konuluyor. Özellikle de heyetle birlikte bölgeye giden Alman gazeteciye hakaretlerde bulunuluyor. Heyet tüm engellemelere rağmen ilçeye girdikten sonra da olaylar durulmuyor. Heyetin ortak açıklamasında ilçeye girdikten sonra gelişen olaylar şöyle aktarılıyor: "Özel timler tarafından tüm ilçe kordon altına alınmıştı. HEP ilçe binası önünde gözaltına alınan insanların serbest bırakılması talebiyle kadınlı-erkekli 300 kişilik bir gurup oturma eylemi yapmaktaydı. Heyetimiz HEP ilçe yöneticilerinden bilgi alırken, Beni, Licok, Hâlhâl, Mişrif, Zengê, Şımşım ve Hundrof köylülerinden 1500-2000 kişilik çocuklu-kadın-erkekli büyük bir gurubun Hazro'ya doğru sessiz bir protesto yürüyüşüyle yaklaştıkları haberi aldık. Askeri birliklerin de o yöne kaydırıldıkları yolundaki bilgiler üzerine heyetimizce olay mahalline gidildi. 3 km. sonra Hundrof köyü yakınlarında askeri bari katla karşılaştık. Burada askeri birliğe komuta eden binbaşı tehditkar bir tavırla hemen geri dönmemizi istedi. Köylülerin taş ve sopayla kendilerine karşılık verdiklerini ifade etti. Ama heyetimiz yoldaki boş mermi kovanlarının çokluğunu dikkate alarak köylülere karşı azgın bir devlet terörünün canlı belgelerini tespit etti. (...) Heyetimizde köylülerin akibeti hakkında ciddi endişeler oluştu. (...)” Adı geçen ortak açıklamada Hatip DİCLE (İHD Diyarbakır Şube Başkanı), Avukat Sedat YURTTAŞ (HEP İl Sekreteri), Mehmet YILDIZ (PETROL-İŞ Sendikası Şube Başkanı) imzaları bulunuyor.

Heyetin köylere girmesine izin verilmemesi üzerine heyet, başından aldığı darbeye yaralanan 60 yaşlarındaki Fatma ÇARKÇI'yı da alarak ilçeye geri dönmek zorunda kalıyor. Adı geçen köylerde özel tim, asker ve korucuların saldırısı sonucu yaralanan yaklaşık 25 kişi Devlet Hastanesi'ne getiriliyor.

Yaşanan bu olayları protesto etmek amacıyla 10.6.1991 tarihinde Lice ve Hazro'da bir günlük kepenk

kapatma eylemi yapılıyor. Kepek kapatma eyleminin son bulmasına rağmen her iki ilçede yaşayan halk hala da tedirginliği üzerinden atmış değil. Özellikle yaratılacak provokasyonlardan ürküyorlar.

İSTANBUL - ANKARA

İstanbul ve Ankara'da terör yasasına karşı açlık grevi yapan tutuklu yakınları TBMM İnsan Hakları Komisyonu

İHD tarafından Sultanahmet Meydanı'nda yapılan oturma eylemi (FOTO: DENG)

Başkanı Eyüp AŞIK'la önceden alınan randevu sonucu görüşmek için TBMM önüne geldiklerinde polisin saldırısına uğradılar. Aralarında 50-60 yaşlarında kadınların da bulunduğu 112 kişi tekme, cop ve bolca küfür eşliğinde polis otobüslerine doldurularak gözaltına alındılar.

Olay sırasında duruma müdahale etmek isteyen HEP milletvekilleri Mahmut ALINAK ve Adnan EKMEN polis tarafından tartaklandı. Mahmut ALINAK'ın belindeki tabancayı alan polisler, ALINAK'ın gösterdiği tepki üzerine tabancayı geri verdiler. 12.6.1991 tarihinde gözaltına alınan tutuklu yakınlarının serbest bırakılmalarından sonra tutuklu yakınları yaptıkları bir basın açıklamasıyla gerekli kamuoyunun oluştuğunu belirterek açlık grevine son verdiklerini açıkladılar.

Yine İstanbul'da İHD, HEP, SHP, SBP, SP, Tabipler Odası, Hava-İş Sendikası, Halkevleri İstanbul İl Merkezleri tarafından oluşturulan platform, Terörle Mücadele Kanunu'nu protesto etmek amacıyla Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda 15.6.1991 tarihinde yapılmak üzere "Temel Hak ve Özgürlükler" konulu bir miting başvurusunda bulundu. Mitinge İstanbul Valiliği'nce izin verilmesi üzerine aynı gün adı geçen kuruluş temsilcileri ve duyarlı çevrelerin katılımıyla Sultanahmet Meydanı'nda yaklaşık 150 kişinin katılımıyla 1 saatlik bir oturma eyle-

mi yapıldı. "Devlet Terörü Yasasına Hayır" pankartı ve Anti-terör Yasası'nı protesto eden çeşitli dövizler eşliğinde yapılan eyleme polis müdahale etmedi. Ancak eylemin bitiminde 2 kişi gözaltına alındı.

Bunun yanında aralarında DENG Dergisi'nin de bulunduğu 14 siyasi dergiden oluşan Dergiler Platformu, yaptığı bir basın açıklamasıyla "Devlet Terörü Yasası'nı" protesto eden bir kampanya başlattı ve yasadan etkilenen tüm kurum ve kuruluşları ortak mücadeleye çağırdı. Kampanya çerçevesinde çıkartmalar ve özel sayı çıkarılıp yaygın bir biçimde dağıtıldı.

İstanbul'da süren açlık grevine dergi temsilcilerinin katıldığı 1 günlük açlık greviyle destek verildi. Özel sayıların dağıtım sırasında 4 dergi temsilcisi gözaltına alındı, gözaltına alınanlardan Emeğin Bayrağı Gazetesi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Nazım TABAN, çıkarıldığı DGM tarafından tutuklandı. Ayrıca, dergi ve yayıncıların temsilcilerinden oluşan 25-30 kişilik bir grup 20 Haziran günü TGS İstanbul Şubesi önünde yaptıkları bir basın açıklamasıyla yasayı protesto ettiler. "Devlet Terörü Yasasına Hayır-DERGİLER PLATFORMU" imzalı pankart ve çeşitli dövizler taşıyan grup, Terörle Mücadele Kanunu'nun fotokopisini yaktıktan

sonra "Devlet Terörü Yasası Sökmedi-Sökmeyecek" sloganını atarak eylemlerini bitirdiler.

DIYARBAKIR'DA KONTRGERİLLA PROVOKASYONLARI

25.6.1991 gecesi saat 23.30 sıralarında İHD (İnsan Hakları Derneği) Diyarbakır Şubesi, Özgür Halk ve Medya Güneşi Dergileri'nin Diyarbakır Bürolarının bulunduğu bina karanlık güçlerce bombalandı. Daha önce 17.6.1991 gecesi de HEP Diyarbakır eski il başkanı Av. Mustafa ÖZER'in arabası bombalanmıştı. Henüz bu olayların üzerindeki sis perdesi aralanmadan bu kez, Aziz EROĞLU'na ait gazete bayii 28.6.1991 gecesi saat 1.30 sıralarında kundaklanarak yakıldı.

Temel amacı insan hak ve özgürlüklerine karşı girişilen ihlalleri izlemek ve bu konuda kamuoyu oluşturmak olan İHD'ne, Türkiye'deki burjuva basınından farklı bir yayıncılık işlevini zor koşullarda, tüm baskı ve engellemelere rağmen yerine getirmeye çalışan Kürt sosyalist basınına; kamuoyunca da yakından tanınan HEP eski il

başkanı Kürt aydını Av. Mustafa ÖZER'e; genelde tüm ilerici-yurtseverlerin dergi vb. ihtiyaçlarını karşıladığı gazete bayii Aziz EROĞLU'nun işyerine yönelik saldırılar, kuşkusuz Kürdistan'da ilerici, demokrat, devrimci, yurtsever aydınlara yönelik ilk saldırı olmadığı gibi, yalnızca adı geçen kurumlara yönelik de değildir. Saldırı tüm demokratik kamuoyuna yönelik olarak kabul edilmelidir.

Daha önce İHD Cizre Temsilcisi Orhan DOĞAN'ın evinin bombalanması, Yeni Ülke Gazetesi Diyarbakır Bürosu'nun kundaklanması, Dilan Kitabevi'ne yangın bombası atılarak yoğun bir tahribatin oluşması bu tür saldırıların devam edeceğinin göstergesiydi. Saldırıların hiçbirinin failinin şimdiye kadar "tesbit edilememesi" de endişelerin artmasına bir nedendir.

Bu tür saldırılarda amaç, kuşkusuz kitle örgütlerini sindirmek, onların işlevlerini en asgariye indirmek, gelişen demokratik muhalefete gözdağı vermektir. Provokatorce saldırılarla ortalığı bulandırmaya zemin hazırlayan Kontr-gerillanın bu saldırılarla nereye ulaşacağını zaman gösterecektir.

Kamuoyunda yoğun bir tepkiyle karşılanan ve Türk Gladyosu Kontr-gerilla tarafından tertiplendiği şüphe götürmez bir biçimde ayyuka çıkan bu saldırılara karşı birçok kurum ve kuruluş ortak tepki gösterirken, özellikle saldırıların açıkça demokrat kişi ve kurumlara yönelmesi kamuoyunu derinden endişelendirmektedir.

Son olaylarla ilgili İHD Yönetim Kurulu üyeleri Nazdar KAHRAMANER, Fevzi VEZNEDAROĞLU ve Hasan BEKSEK imzalı basın açıklamasında "gelişen toplumsal muhalefeti bastırmak amacıyla yürütülen zor kullanımının bir parçası olarak değerlendireceğimiz bu olay, bir süre önce çıkarılan Terörle Mücadele Yasası'nın bu zor kullanımı en rahat şekilde yapabilmenin zeminini oluşturduğunun göstergesidir." denilmekte. Diyarbakır Tabipler Odası Başkanı Mahmut ORTAKAYA, Diyarbakır Veteriner Hekimler Odası Başkanı Turhan SESLİ, Diyarbakır S.M. Mali Müşavirler Odası Başkanı Mehmet VURAL, İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı M. Recep ÇETİN, Mak. Müh. Od. Diyarbakır Böl. Tem. M. Salih GÜNEŞTEKİN, Elek. Müh. Od. Diyarbakır Böl. Tem. Özer ERDEMLİ, Mimarlar Od. Diyarbakır İl Tem. Ahmet CENGİZ, Diyarbakır Bölge Barosu Başkanı Fethi GÜMÜŞ, 11. Bölge Diyarbakır Ecz. Od. Başkanı Hıdır ENSARİ, Diyarbakır Dış Hekimleri Od. Başkanı Ümit ARIKAN, Ziraat Müh. Od. Diyarbakır Şube Başkanı Zekai BAKAR ve Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Genel Sekreteri M. Behlül YAVUZ imzalı ortak basın açıklamasında ise, devletin bu olayın üzerine gitmesi, aksi halde bu sorumluluğun altında kalacağı belirtilmekte. Bunun yanında Sosyalist Parti Diyarbakır İl Başkanı Cezmi Kenan ARKIŞ ve HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN; yine Özgür Halk Diyarbakır Temsilcisi Hasan Hüseyin EBEM, Medya Güneşi Diyarbakır Temsilcisi Vahit ABA, DENG Diyarbakır Temsilcisi Mazhar KARA, Newroz Diyarbakır Temsilcisi Nusrettin MAÇİN, Yeni Ülke Diyarbakır Temsilcisi Leyla ZANA, Tüm Sağlık -Sen Diyarbakır Temsilcisi Abdülvahap KAYA,

Petrol-İş Şube Başkanı Mehmet YILDIZ, HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat AYDIN, İHD Diyarbakır Şubesi YK Üyesi Nazdar KAHRAMANER, EĞİT-SEN Diyarbakır Temsilcisi M. Sıddık DEMİREL, SP Diyarbakır İl Başkanı C. Kenan ARKIŞ, Tes-İş 1 No'lu Şb. Bşk. Ali ÖNCÜ, Belediye-İş Şb. Bşk. Vezir PERİŞAN ve Yol-İş 1 No'lu Şb. Bşk. Musa ÇELİK yaptıkları ortak basın açıklamalarıyla olayı kınadılar.

Ayrıca, Diyarbakır'da 2000'e Doğru Dergisi'nin bulunduğu bina sakinlerine hitaben yazılan "2000'e Doğru ve piçlerini 5 gün içinde def edin. Yoksa apartmanınız bombalanacaktır" pullar binaya yapıştırıldı. Bunun yanında, Diyarbakır'da bulunan gazete bayileri "DENG, Özgür Halk, Yeni Ülke gibi yayınları satarsan önce malın, sonra da beynin dağıtılacaktır." yazılı pullar yapıştırılmak suretiyle tehdit edildiler.

AVCILAR KATLIAMI

3 Temmuz'da Avcılar'da Kürtçe konuştukları ve Kürtçe şarkı dinlemek istedikleri için, Komiser İlyas KAYA tarafından kurşunlanan Kars doğumlu Kemal KARATAY ve Ağrılı Ali Haydar ALPDOĞAN ile Dersimli dört arkadaşlarının başına gelenler devlet terörünün vardığı boyutları açıkça ortaya koyuyor. Burjuva basınında geçiştirilmeye çalışılan olayın boyutu vahimdir ve Kürt halkına yönelik işlenmiş yeni bir katliamdır.

Olayın hemen akabinde HEP, İHD, Kürt Hak ve Özgürlükler Girişimi Komitesi, çeşitli siyasi dergiler ve kimi demokratik kuruluşlar tepkilerini dile getirdiler. Avcılar vahşetinin ertesi günü polis, binbir tehdit ile cenazeleri ailelerine teslim etti ve apar topar cenazelerin kaldırılmasını sağladı. Ali Haydar ALPDOĞAN'ın cenazesi Ağrı'ya gönderilirken, Kemal KARATAY'ınki de Avcılar'da toprağa verildi.

Olay sonrası İHD'de, Kemal KARATAY'ın ailesinin de katıldığı bir basın toplantısı yapıldı. İHD İstanbul Şube Başkanı Ercan KANAR yaptığı konuşmada, "Türkiye'de hukuk devletinın müsvetesi bile kalmamıştır. Güvenlik güçleri Güney Afrika İrkçı Rejimi'nin cinayet şebekeleri gibi çalışmaktadırlar. Bellerindeki tabancadan aldıkları güce dayanarak hiçbir yasa, ahlak, anayasa ilkesi dinlemeden bir cinayet şebekesi gibi çalışmaktadırlar." dedi.

İHD tarafından hazırlanan basın açıklamasını okuyan İHD YK üyesi Av. Eren KESKİN, yaşama hakkına yönelik bu polis saldırısını lanetle kınadıklarını belirterek, tepkilerini şöyle ifade etti: "(...) Türkiye'de polise, Kürtçe konuştuğu ve Kürtçe şarkı dinlemek istediği için insan öldürme ve öldürdükten sonra savunma hakkı veren, Cumhuriyetten bu yana uygulanan RESMİ İDEOLOJİSİNİN İRKÇI POLİTİKASIDIR. (...) "

Avcılar katliamının ardından, HEP İstanbul İl ve 19 ilçe binasından bina dışına Kürtçe müzik yayını yapıldı ve olayı kınayan "Kürtçe Konuşana Kurşun, İşte Devlet-Terörü" sloganı yazılı olarak asılan pankartlarla tepkiler

dile getirildi.

Aynı gün öğlenden sonra İstanbul Tabip Odasında aralarında DENG Dergisi'nin de bulunduğu 15 siyasi dergiden oluşan Dergiler Platformu tarafından bir basın toplantısı yapıldı.

8 Temmuz günü yine Tabip Odası'nda Kemal KARA-TAY ve Ali Haydar ALPDOĞAN'ın ailelerinin de katıldığı, olayı protesto eden bir basın toplantısı, Kürt Hak ve Özgürlükler Girişimi Komitesi tarafından yapıldı.

Komite tüm Dünya kamuoyuna, basın kuruluşlarına, İnsan Hakları Savunucularına, aydınlara, Kürt-Türk insanın diyen herkese, uluslararası hümaniter-barışçı kurum ve güçlere, Birleşmiş Milletlere Kürt toplumuna karşı tırmandırılan bu devlet terörüne dur deme ve Kürt halkına destek olma çağrısı yaptı.

Yaşanan tüm bu olaylar bundan böyle devlet terörünün her tür demokratik muhalefete "Terörle Mücadele Yasası" adı altında, tüm çıplaklığıyla ve acımasızlığıyla uygulanacağını; sömürgeci faşist rejimin "demokrasiye geçiyoruz" maskesi altına sakladığı gerçek yüzünü açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, kitleselleşerek yükselen ulusal ve toplumsal mücadelenin önünün bu tür yasalarla alınabileceğini sanmak, güneşi balçıkla sıvamak çabası kadar boş bir çabadır. Kitlelerin örgütlü gücü, diğer zorba yasalar gibi bu yasa da tarihe gömecektir. Tüm sorun en geniş güçlerin demokratik birliğini oluşturmak ve kitlelerin yükselen mücadelesinin bu kanala akmasını sağlamakta düğümleniyor. Bu görev Kürt ve Türk ilerici, demokrat, yurtsever, devrimci ve sosyalistlerinin önünde tarihsel bir sınav olarak duruyor.

DIYARBAKIR'DA GENİŞ TABANLI PLATFORM OLUŞTURULDU.

Diyarbakırda temsilcilikleri bulunan 4 siyasi dergi (DENG, Medya Güneşi, Newroz, Özgür Halk) ve İHD Diyarbakır Şubesi temsilcilerinden oluşan bir komitenin girişimleriyle; son günlerde "Anti-Terör" Yasası ile birlikte özellikle Kürdistan'da tırmanan anti-demokratik sürece karşı yığinsal bir tepkiyi örgütleyecek geniş tabanlı bir platform oluşturuldu.

Sözkonusu platform, sosyalist basın emekçileri, 3 siyasi parti (HEP, SBP, SP), 4 işçi sendikası (TES-İŞ, YOL-İŞ, BELEDİYE-İŞ, PETROL-İŞ), 2 memur sendikası (EGİT-SEN, TUM SAĞLIK-SEN), Diyarbakır'da temsilcilikleri bulunan tüm meslek odaları temsilcileri ve Diyarbakır'da tanınan yurtsever kişilerden oluşuyor. Platform henüz istenen kalıcı birlikteliğe ulaşmamış olsa da, ülkemiz üzerinde oynanan oyunları halkımızın yığinsal gücüyle aşmayı hedefliyor. Bu platformu, halklarımıza karşı insanlık suçu işleyen katilleri kamuoyu nezdinde teşhir etmek suretiyle mahkum edecek güçte ve genişlikte bir oluşum olarak görmek gerekiyor.

Platform, en kısa zamanda yaşama geçirmek üzere bir dizi eylem kararı aldı ve yapacağı eylemleri kamuoyuna şöyle açıkladı:

1- Diyarbakır Valiliği, Emniyet Müdürlüğü ve Olağanüstü Hal Valiliği'nin, yoğun bir şekilde telefon açılarak telefonlarının kilitlenmesi eylemi. Telefonda sorulacak sorular şunlar;

a) Bombalama eylemlerinin faillerini açıklamayı düşünüyor musunuz?

b) Olağanüstü Hal Valiliği bu konuda bir açıklama yapmayı düşünüyor mu?

(8.7.1991 Pazartesi günü saat 9.00-12.00 arası yapılacak bu eyleme mümkün olan en kitlesel katılım sağlanacak ve soruları herkes ana diliyle soracak.)

2- Tarihi sonradan saptanacak, siyasi partilerin düzenleyecekleri bir teşhir mitingi.

3- 15.7.1991 tarihinden itibaren 5 günlük gazete almama eylemi.

4- 15.7.1991 günü kitleye açık bir basın açıklaması ve metnin burjuva basınına sürekli faxlanması suretiyle faxlarının kilitlenmesi.

5- Tarihi sonradan saptanmak üzere, siyasi partilerin ortak olarak yayınlayıp dağıtacakları onbinlerce bildiri.

KOMKAR'ın 12. KONGRESİ TOPLANDI:

Özveri, Birlik ve Uluslararası Dayanışma

D. KISA / A. KARADEMİR

Federal Almanya Kürdistan İşçi Dernekleri Federasyonu KOMKAR'ın 12. Kongresi, 22-23 Haziran 1991 tarihleri arasında Köln'de yapıldı. "Kürt sorunu adil ve demokratik bir çözüme kavuşturulsun" ve "Almanya'da Kürtlerin varlıkları tanınsın" şiarı altında toplanan 12. Kongre'ye, 30 dernek, komite ve çalışma grubundan 100 dolayında delegenin yanı sıra, KOMKAR-Fransa, Danimarka, İsveç, Londra ve Kürdistan Yurtseverler Birliği Hollanda temsilcileri, yine çok sayıda Alman ve yabancı örgüt, parti temsilcilerinin de içinde olduğu 500'ü aşkın bir kitle katıldı.

Okulun salonunda yapıldı. KOMKAR'ın çalışmalarını ne ölçüde sağlıklı ve ciddi bir biçimde yaptığı, daha salonun girişinde göze çarpıyordu. Değişik iki masada oturan görevliler, kayıt yapıyor; konukların hangi örgütü temsil ettikleri, mesajlarının olup olmadığı vb. benzer sorular deftere işlendikten sonra, onlarla ilgilenen görevlilerin eşliğinde kendileri için ayrılan yere davet ediliyorlar. Birimlerden gelen delegeler de kayıt işlemlerini yapıp, kendileri için hazırlanmış "12. Kongre Dosyası"nı alıyorlar. Tanıdıklar öpüşüyor, selamlaşıyor; kongrenin başlamasından önce yan sandalye çay-kahve ve yiyeceklerin bu-

düşenlerin anısına kitleyi saygı duruşuna davet etti. Gündem taslağının onaylanması, tüzük, mali ve karar komisyonlarının seçilmesinden sonra, kürsüye KOMKAR Genel Başkanı M. Şahin geldi. Şahin konuşmasına, konuklara, kardeş derneklerin delegasyonlarına, delegelere; yine Kürt halkını yalnız bırakmayanlara teşekkür ederek başladı. Konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Türkiye Kürdistanı'nda halkımızın mücadelesi yeni ve yüksek bir aşamaya girdi. Artık binler, yüzbinler sokaklara dökülüyor, yüzlerce yıllık Newroz'umuz büyük yürüyüş ve mitinglerle kutlanıyor. Artık düşmanın

Kongre'den bir görüntü

foto DENG

İki gün boyunca Ocak '91'de toplanan Olağanüstü Tüzük Kurultayı'ndan bu yana yapılan çalışmalar değerlendirildi; eksikliklerin altı çizildi, ileriye yönelik çalışmaların daha da iyileştirilmesi, örgütlenme ağının genişletilmesi yönünde kararlar alındı.

Kongre'nin İlk Günü

Kongre, Köln'ün Porz semtinde bir

lunduğu bölümde sohbete dalıyorlar.

Salonda Kürt renkleriyle bezenmiş büyükçe bir Kürdistan haritası göze çarpıyor. Kürtçe ve Almanca yazılı pankartların yanı sıra, kürsüye asılı bir Kürdistan bayrağı dost ve düşmana inat buradayım diyor...

Saat 13'ü gösterdiğinde, kısa bir konuşmadan sonra Kongre çalışmalarına başladı. 5 kişiden oluşan divan seçiminden sonra, divan başkanı, Kürdistan'ın kurtuluşu uğruna şehid

tank ve topu, silah ve jopu fayda etmiyor, halk bir sel gibi sokaklara dökülerek özgürlük ve insanca bir yaşam için direniyor." Kürt sorununun son dönemlerde uluslararası kamuoyunun gündemine girdiğini, giderekten dünyada Kürt halkının dostlarının çoğaldığına dikkat çeken Şahin, "bu gün artık daha fazla insan Kürt sorununun ekmek ve ilaçla çözülemeyeceğine, bunun için politik karar ve yardımın gerekli olduğuna inanıyor."

Bu nedenle tüm Kürdistanlı güçlerin bir araya gelmesi, dostluk ve kardeşlik temelinde ulusal ve uluslararası alanda ortak çalışma yapmaları bir zorunluktur. Bu yapılmadığı takdirde büyük bir hata olacağını ve hiç kimsenin halk ve tarih önünde bunun hesabını veremeyeceğini" belirtti.

Her ulus gibi Kürt halkının da kendi kaderini tayin etme, özgürce bir yaşam kurma hakkı olduğunu belirten KOMKAR genel başkanı, "ulusal ve uluslararası durumun ya bağımsız bir devlet ya da eşit temele dayalı bir federasyon çözümünü olanaklı kıldığını ve bugün Irak Kürdistanı'nda demokratik bir federasyonun kurulma imkanlarının arttığını" belirtti.

Ulusal ve Uluslararası Dayanışma

12. Kongre, Kürdistan'ın değişik parçalarından örgüt ve partilerin temsilcilerinin katılıp konuşma yaptığı ulusal platform, hem de değişik uluslardan parti ve örgüt temsilcilerinin katıldığı uluslararası platform oldu.

Yeşiller Avrupa Parlamentosu Milletvekili **Claudia Roth**, Irak Kürdistanı Cephesi temsilcisi **Fevzi Ertoşi**, İran Kürdistanı Demokrat Partisi Yurtdışı Temsilcisi **Fettah Abdulî**, SBP İçel Milletvekili **Ekin Dikmen**, Demokratik Sosyalizm Partisi MYK üyesi **Karin Kulow**, Yeşiller-90 İttifakı Federal Parlamento Grubu adına **Ozan Ceyhan**, Eğitim ve Bilim Sendikası adına **Rheinhard Hocker**, DFG-VK adına **Ferdi Hülser**, Kölner Appel temsilcisi **Peter C. Löwisch**, Demokrat Hukukçular Birliği adına **Peter Dippoldsmann**, Yunan Cemiyetler Birliği ve BAGIV adına **Kostas Pappas**, SDJ-Die Falken adına **Peter Bauer**, Kürt gazetecisi ve yazar **Kerim Hüsami**, Kürt Çocukları İçin Köln İnsiyatifi adına **Hasan Taşkale** kongrede birer konuşma yaptılar.

Tüm konuşmacılar, temsil ettikleri örgüt, kuruluş ve partilerin Kürt sorununu konusundaki düşüncelerini dile getirdiler. Ayrıca Kürt sorununun dünyanın gündemine girdiğini, bu soruna adil ve demokratik bir çözüm bulunmadıkça Ortadoğu'ya kalıcı bir barışın gelmeyeceğini belirttiler.

Somut Dayanışma

KOMKAR'ın 10 yılı aşkın bir süredir F. Almanya'da yürüttüğü sağlıklı çalışma, onun çeşitli düşüncede olan politik parti ve örgütlerle, kiliselerle, yardım kuruluşlarıyla kurduğu ilişkilerden de anlaşılıyordu. Bu durum, kendisini 12. Kongrede daha da somut olarak ortaya koydu.

PSKT Genel Sekreteri **Kemal Burkay**, Sosyalist Enternasyonal Başkanı ve SPD'nin Onur başkanı **Willy Brandt**, Federal Parlamento Başkan Yardımcısı **Renate Schmidt**, Federal Çalışma Bakanı **Norbert Blüm**, Aşağı Saksonya Eyaleti'nden Adalet Bakanı **Heidrun Alm-Merk**, Federal İşler Bakanı **Jürgen Trittin** ile Kadın Bakanı **Waltraud Schoppe**, Yeşiller Yönetim Kurulu adına **Angelika Beer**, Demokratik Sosyalizm Partisi Genel Başkanı **Gregor Gysi**, CDU/CSU Parlamento grubu adına milletvekili **Ingrid Poitzsch**, Yeşiller eski milletvekili **Petra Kelly**, Medico International sözcüsü **Hans Branschmidt**, milletvekili **İbrahim Aksoy**, **Hüsnü Okcuoğlu**, **Kemal Ateşoğlu**ları, **Kemal Anadol**, **DENG Dergisi** Sahibi **Hikmet Çetin**, Özgür Gelecek Dergisi ve Yayınları sahibi **Mehmet Bayrak**, Afrika Ulusal Kongresi (ANC), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu gibi parti, örgüt, kuruluş ve tanınmış kişiler, yazarlar kongreye mesaj göndererek, başarı dileklerini iletilmişlerdi.

Dayanışma mesajlarının sunulmasından sonra, Genel Yönetim Kurulu'nun 64 sayfalık Çalışma Raporu'nun özeti Kürtçe olarak okundu. İki GYK üyesinin okuduğu Kürtçe rapor, KOMKAR'ın mücadelesinde attığı başarılı adımların ürün verdiğini gösteriyordu. Ve kongre boyunca hakim dil Kürtçe oldu. Bu, ikinci gün söz alan delegeler tarafından da sıkça vurgulandı ve ileriye yönelik atılmış önemli bir adım olarak değerlendirildi.

GYK Çalışma Raporu şu ana başlıklardan oluşuyordu:

"Ortadoğu, Körfez ve Kürtler", "Sömürgeci Türk yönetimi Kürt halkını dize getiremeyecektir", "Bu dünyada kürtlere de bir yer gerekli",

"Irak Kürdistanı halkımızı yalnız bırakmadık", "Türkiye ve Kürdistan'da kararlı ve yiğitçe bir mücadele yürüten halkımıza ve insanlarımıza sahip çıktık", "F. Almanya bir göçmenler ülkesidir", "F. Almanya'daki Kürtlerin varlığı resmen tanınmalıdır", "Kürt sorunu temelinde geniş bir kamuoyu çalışması yaptık, dış ilişkiler ağıımızı genişlettik", "Yayın ve propaganda çalışmalarımız", "Eğitim ve Kültür Çalışmaları", "Mali durum", "Örgütsel durum ve bizi bekleyen görevler."

Kongrenin ikinci günü söz alan delegeler, GYK'nın Çalışma Raporu üzerinde düşüncelerini dile getirdiler. Kongrenin hakim dilinin Kürtçe olması, çok sayıda delegenin sözlerine "ana dilimizi kullanalım" belirlemesiye başlamasına neden oluyordu.

Kongre öncesinde tüm birimlerde GYK Çalışma Raporu üzerinde tartışma toplantıları düzenlenmiş, delegelerin rapora yönelik birimdeki arkadaşlarının düşüncelerine almış, böylelikle kongreye katılmışlardı. Bu da tartışmaların verimli yürütülmesine imkan veriyordu. Söz alan delegeler, hem kendi birimlerindeki tartışmaları, hem de kendi düşüncelerini aktarıyordu. Oldukça canlı bir tartışma ortamı vardı ikinci gün. Delegelerin çoğu, Irak Kürdistanı'ndaki son gelişmelerin dökümünü yaptıktan sonra, Kürt halkının mücadelesine yurt dışından verilecek desteğin ne derece önemli olduğunu kendi çalışmalarıyla gördüklerini; bundan sonra da daha aktif ve örgütlü olarak bu çalışmaların yürütülmesinin gerekliliğini belirttiler. Yine tek tek yurtsever insanlarla, diğer örgütlerle birlikte iş yapmanın, önemi dile getirildi; bundan örnekler verildi.

Tüm delegeler çalışmalardaki eksiklikler dile getirip, bunların giderilmesi için somut önerilerde bulundular.

Delegelerin konuşmasından sonra GYK adına M. Şahin eleştirilere cevap vermek için kürsüye geldi. Çalışmalarda karşılaşılan gereklilikleri, çalışan her örgütün eksiklerinin doğal olduğunu, KOMKAR'ın tabandan tavana bir bütün olarak gözle görülür çalışma yürüttüğünü söyledi. Bu çalışmalar sayesinde örgütün bugün böylesine

saygın bir konuma geldiğini, bunda tüm üye ve sempatizanların tek tek paylarının olduğunu belirtti.

İkinci gün Avrupa'nın diğer ülkelerinde çalışma yürüten KOMKAR'ın kardeş derneklerinden temsilciler de birer konuşma yaptılar. İlk konuşmayı KOMKAR-Londra temsilcisi S. Dergo yaptı. Dergo, 12. Kongre'ye KOMKAR-Londra üyeleri ve yandaşlarının sıcak selamlarını getirdiğini söyledi. Daha sonra çalışmalarının bir özetini yaptıktan sonra, kongrenin kendilerine güç verdiğini, yapılan tüm

tartışma ve öneriler doğrultusunda Londra'da çalışma yapacaklarını belirtti ve başarılar diledi. Daha sonra kürsüye Hollanda Kürdistanlı Yurtseverler Birliği Başkanı Zozan geldi. Zozan, Hollanda'da yaptıkları çalışmalarda KOMKAR'ın kendilerine büyük destek verdiğini, bugün geldikleri noktada bunun çok önemli olduğunu söyledi ve çalışmalarının kısa bir özetini sunarak kendisi ve üyeleri adına kongreye başarı dileklerini iletti.

Tartışma ve organların aklanmasını

dan sonra, "Kürt sorunu adil ve demokratik bir çözüme kavuşturulsun", "F. Almany'a'da Kürtlerin ulusal varlığı resmen tanınmalıdır", "Çok kültürlü bir topluma dönüşen Almany'a'da göçmenlere eşit, politik, sosyal ve yasal haklar tanınmalıdır" başlıkları altında 3 karar taslağı onaylandı.

Büyük bir disiplin ve canlılık içinde geçen Kongre, yeni organların seçiminden sonra çalışmalarını noktaladı. Delegeler ve misafirler, yeni bir kongrede, biraraya gelmek üzere ayrıldılar.

"Kürdistan'daki Son Durum" Konulu Panel

KOMKAR Kongresinin ilk günü akşamı Kürdistan'ın üç parçasından Parti ve örgüt temsilcilerinin katıldığı bir panel düzenlendi. Panele Fevzi Ertoşi (Kürdistan Cephesi-Irak), Fettah Abdul (KDP-İran Yurtdışı Temsilcisi) ve Kemal Burkey (Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi-PSKT Genel Sekreteri) katıldılar. Örgüt temsilcileri temsil ettikleri örgütlerin son gelişmelere ilişkin düşüncelerini Kürtçe dile getirdiler. İzleyicilerden gelen sorulara cevap verdiler.

Salonun tıklım tıklımdı. Panel saat 19.00'da başladı. İlk konuşmayı Irak Kürdistanı Cephesi adına Fevzi Ertoşi yaptı. Ertoşi Mart ayında Beyrut'ta toplanan Saddam karşıtı muhalefetin 3 nokta üzerinde anlaşma sağladığını, ama henüz toplantı halindeyken Kürt ve Şii ayaklanmasının başladığını, ayaklanmanın güçlülüğünün kendilerini umutlandırdığını belirtti ve şöyle sürdürdü konuşmasını:

"Biz, rejimin ve ordunun güçten düştüğünü hesaplıyoruz. Bu, salt bizim değerlendirmemiz değildi. Yabancıların ve uzmanların görüşü de bu yöneydi. Halkımız Irak Kürdistanı'nda Baas rejiminin zayıflamasından yararlanarak isyan etti ve kısa bir dönemde hiçbir dış destek almadan Kürdistan'ı kurtarmayı başardı. Ama ne yazık ki, bazı gelişmeler durumun kısa sürede değişmesine neden oldu.

(...) Cephe, mevcut durumun geçmişten farklı bir gelişme gösterdiği sonucuna vardı. 2 milyona varan göçmen kitlesinin ve toplam 4 milyona varan Irak Kürdistanı halkımızın sorunları cephenin omuzundaydı. Bu durumu gözönüne alan Cephe, Irak hükümetiyle görüşme kararı aldı. Bu, Cephe'nin kendi tarihinde aldığı bağımsız kararlardan biridir. (cephe'nin ilişkide olduğu Suriye veya İran'ın kararda rolünün olmadığı anlamında) Besbelli ki, görüşmek bizim düşüncemizde yoktu. Ama görüşmenin dışında başka bir alternatif de kalmamıştı.

(...) Nisan ayında bu yana görüşmeler devam ediyor. Mesut Barzani başkanlığında Bağdat'a giden heyet, 16 Haziran'da Kürdistan'a döndü. Irak hükümetiyle üzerinde anlaşılan metin, Irak Kürdistanı'ndaki tüm parti sorum-

luları, peşmerge komutanları ve halk temsilcilerinin katılacakları bir toplantıda değerlendirilecek. Şayet metin üzerinde anlaşma sağlanırsa, sözkonusu hetey, Kurban Bayramı sonrası yeniden Bağdat'a gidip anlaşmayı imzalayacak."

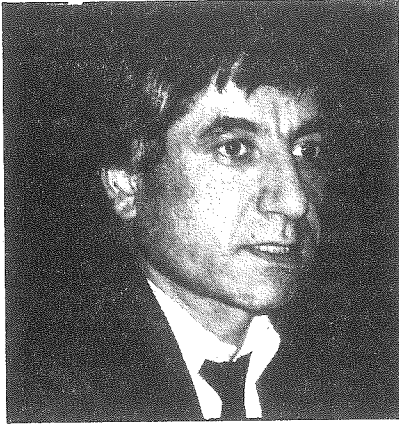
Fettah Abdul ise, uluslararası arenada tüm dikkatlerin Irak Kürdistanı'nda toplandığını, ama bunun yanı sıra İran Kürdistanı'nda da mücadelenin devam ettiğini belirterek konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Halkımızın demokratik talepleri karşısında İran İslam Cumhuriyeti'nin politikası değişmemiştir. Rejim, baskı ve zulümle taleplerimizi cevaplandırıyor. Kürdistan'a pasdar ve ordu sevk etmekle, askeri üsler kurmakla kendine toplumsal taban oluşturmak istiyor. (...)

"11 yıllık mücadelemizde büyük kayıplar verdik de, devrimimiz ayakta. Halkımız eskiden olduğu gibi şimdi de mücadelemizi desteklemektedir.

"(...) Partimiz, halkımızın taleplerini doğru bir biçimde dile getirdiği için, halkı rejimin saldırılarına karşı koruduğu için bugün İran Kürdistanı'nda en güçlü örgüttür. Bugün dünyada birçok sorunun görüşmelerle çözümlendiği doğrudur. Ama İran'ın durumu diğer ülkelerden farklıdır. Bu nedenle biz temel mücadele biçimi olarak silahlı mücadeleyi aldık. Çünkü İran'da diğer mücadele biçimlerini uygulamak olanağı yoktur. Biz her zaman Kürt sorununu barışçıl yolla çözmek istedik. Şu anda da istiyoruz. Bu yolda büyük kayıp verdik: Genel Sekreterimiz Kasım-lo'yu şehit verdik. Eğer İslam cumhuriyeti Kürt sorununu barışçıl biçimde çözmeye hazır olduğunu belirtirse, biz de hazırız.

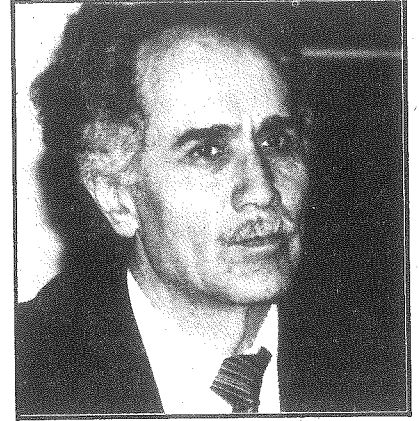
(...) Stratejimizin İran'a demokrasi, Kürdistan'a otonomi olması, bizim, kürdistan'lı diğer örgütlerle işbirliği yapmamıza engel olmaz. Her örgütün kendine has bir programı, ideolojisi olabilir. Ama biz birkaz nokta üzerinde birlikte iş yapabiliriz. En iyisi Kürdistanlı örgütler, ortaklaşa bir delegasyon oluşturmaları, Kürt halkına dostlar bulma ve uluslararası arenada çalışmam yürütmek için zorunludur. Bugün şartlar buna uygundur. Böyle bir delegasyon oluşturabilirsek, halkımızın yararına çalışma-

Fevzi Ertoşi

Fettah Abdulî

Kemal Burkay

lar yapabiliriz. Bu çalışmalarda temel Kürt halkının talepleri olmalıdır. Biz, Kürt halkının geleceğini aydınlık görüyoruz. Irak Kürdistanı'nda başlayan görüşmelerin başarıya ulaşmasını istiyoruz. Şayet görüşme başarıya ulaşır, otonomi gerçekleşirse, bunun, İran ve Türkiye Kürdistanı'ndaki hareket üzerinde olumlu etkisi olur."

Daha sonra PSKT Genel Sekreteri Kemal Burkay konuşuyla ilgili partisinin görüşlerini dile getirdi. Burkay, savaşa karşı olduklarını, çünkü bunun dünyaya, bölgeye, özellikle de Kürtlere ve Kürdistan'a zarar vereceğini söylediklerini, ve Kürtlerin ciddi zararlar gördüğünü, ama daha sonra Kürtler için olumlu ortamın doğduğunu belirterek şöyle sürdürdü konuşmasını:

"Kentlerdeki ayaklanma ile ilgili olarak yurtsever partilerin yanlış yapıp yapmadığı tartışılabilir. Bizler başlangıçta halkın ayaklanmasına sevindik. Birkaç gün sonra direnişin kırılabilirliğini düşünemedik. Bugün şunu daha açık olarak söyleyebiliyoruz: Eğer Cephe, kentlerdeki ayaklanmayı teşvik etmeseydi, daha iyi olurdu. Çünkü, düzenli bir orduya karşı kentleri korumak, kırsal kesime oranla daha zordur. Bizler de o zaman Irak Kürdistanı'ndaki arkadaşlar gibi, Saddam'ın gücünün kalmadığını, ordunun dağıldığını, merkezi yönetimin Kürtlere yönelik yeni bir saldırıya takatının kalmadığını düşündük. Eğer kentlerde bir panik havası doğmasaydı, böylesine bir yıkım da olmazdı. Ama bu paniğin haklı nedenleri vardı: Irak rejimi kandökücüdür. O, geçmişte kimyasal silah kullandı ve bu da kitlelerin gözünü korkuttu.

Bildiğiniz gibi Batılı güçler başlangıçta Kürtlere yardım etmediler. Bunun nedenleri de bellidir. Amerika ve Batılı dostları, Şiilerin iktidar olmasından çekindiler. Bu gerçekleşirse İran'ın daha da güçleneceğini, Saddam'dan da beter olacağını düşündüler. Bu, onların çıkarları açısından anlaşılır bir şeydir. Onlar, halkın başkaldırısına destek vermediler, Saddam'ın yıkılmasını istemediler. Sorunu bir iç sorun gibi gösterip olaya karışmaktan kaçındılar. Ama jenosid BM'nin prensiplerine göre ağır bir suçtur. Eğer bir devlet jenoside başvurursa, BM bunun önünü almalıdır. Bu anlamda da BM görevini yerine getirmede. Ne zaman ki dünyada büyük ses çıktı, tepkiler yükseldi, o zaman BM de birşeyler yapma gereğini duydu.

Kürt halkı geçmişte birçok kez soykırımdan geçirildi. Ama ilk kezdir ki ona karşı bir soykırım böylesine büyük tepki görmekte. Bölgede TV ve gazete muhabirleri vardı. Onlar gelişmeleri dünyaya duyurdular, kamuoyunun dikkatlerini çektiler. Hatta Amerika'da öylesine bir ses çıktı ki, Bush golf oynamayı bırakmak zorunda kaldı ve Kürtlerin yardımına asker göndereceğini açıkladı.

Biz savaşa karşıydık. Ama Kürtlere yardım için müdahale gerekliydi. Bazı kimseler Amerika ve yandaşlarının emperyalizmini gerekçe göstererek bu müdahalenin hem Kürtler için hem de bölge için iyi olmadığını ileri sürüyorlar. Hayır, Kürtler için iyidir! Saddam ve diğer Kürt düşmanları için iyi değildir. Biz, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın ne olup olmadığını iyi biliyoruz. Biz yıllardan beridir emperyalizme karşı mücadele ediyoruz. Bu mücadelemiz devam edecek. Ama uluslararası plandaki olaylar salt siyah-beyaz olarak görülemez. Eğer müdahale olmasaydı Kürtlerin durumu ne olacaktı? Çok daha kötü olacağı kesin. İran, Irak ve Türkiye yönetimlerinin Kürdistan'a verdikleri zararı hiçbir emperyalist devlet vermemiştir.

Biz başından beri Irak Kürdistanı'ndaki mücadeleye destek verdik, bugün de veriyoruz. İran Kürdistanı'ndaki kurtuluş mücadelesine de öyle. Biz, Irak ve İran Kürdistanı'ndaki yurtsever güçleri kardeş olarak görüyoruz. Suriye Kürtlerinin de mücadelelerine destek veriyoruz. Partimizin siyaseti bağımsızdır. Biz kimsenin isteğine göre değil, halkın ve partimizin amaç ve istemlerine göre konuşuyoruz.

Irak Kürdistanı'ndaki büyük felaketten sonra Cephe Saddam ile görüşme masasına oturdu. Biz bu konuya ilişkin görüşlerimizi daha önce dile getirmiştik. Saddam ne denli zalim ve kan dökücü olsa da, sırası geldiğinde onunla masaya oturmak doğaldır. Savaştan iki güç, günü gelir, soruna bir çözüm için aynı masaya otururlar. Biz hiçbir zaman, "niçin oturdunuz, bu, ihanettir" demedik. Ama, görüşmenin erken olduğunu, Cephe temsilcilerinin Bağdat'a gitmemeleri gerektiğini söyledik. Neden Saddam Kürdistan'a gelmiyor? Neden bir başka ülkede görüşmeler yapılmıyor?

Dostumuz Celal Talabani, Saddam'ı kucaklayarak öpüyor. Biz bunu yanlış bulduk. Kürt halkına karşı yürütü-

len kıyım daha tazeyken, daha sürmekteyken bu yapılmamalıydı. Bu diplomasinin bir kuralı da değildir.

Kürt temsilciler, görüşmenin daha ilk gününde anlaşmalarını açık'adılar. Ama bir ayı aşkın bir zamandır görüşmeler sürüyor, sorunlar hala var. Neden böyle yaptılar? Dünyada Kürt sorunu gündemin başındaydı, ilgi odağıydı. Ne zaman ki Kürtlerin Saddam'la anlaşmaları yönündeki haberler dünyaya yayıldı, birçok kişi artık Kürtler için birşeyler gerek olmadığını düşündü. Bize göre bu ciddi bir hataydı.

Türkiye'de de yeni gelişmeler var. İlk kez bir cumhurbaşkanının ağzıyla Türkiye'de Kürtlerin varlığı kabul ediliyor. Bu, önemli bir gelişmedir. Ama henüz başka makamlar Kürtlerin varlığını kabul etmiyorlar. Başbakan, generaller, sosyal demokratlar bunu söylemiyorlar. Bu konuda devletin ve hükümetin içinde farklı düşünceler var. Elbet, Özal cumhurbaşkanıdır; bu anlamda onun söylediği önemli, ama yeterli değil. Tüm dünya biliyor ki Kürtler vardır. Önemli olan onların haklarına sahip olmalarıdır. Salt "Kürtler vardır" deyip haklarını vermemek, bir kandırma cadıdır. Bu, Kürt halkını, Türk halkını ve dünyayı kandırmak anlamına gelir. Özal bu işte diğerlerinden daha becerikli.

Diğer yandan, Türk yönetimi Kürt dilini artık serbest bıraktığını ileri sürüyor. Bu da yalandır. Yalnızca, askeri rejim zamanında konan 2932 sayılı yasayı kaldırdılar. Ama o yasadın önce de Kürt dili serbest değildi, o kaldırdıktan sonra da serbest olmadı. Çünkü Kürt dilinin özgürce kullanılmasını engelleyen başka birçok yasa var: Basın yasası, Ceza Yasası, Anayasa ve daha başkaları.. Bunlar, yerinde duruyor.

Şimdi Irak Kürdistanı'ndan arkadaşlar da Türk hükümetinin Kürtçeyi serbest bıraktığından söz ediyorlar. Eğer Türk gazetelerinin yazdıkları doğruysa, sayın Talabani Sosyalist Enternasyonal'in toplantısında, "Özal Kürtçeyi serbest bıraktı, Kürt diline özgürlük tanıdı, bu, büyük bir adımdır..." vs. vs. diye açıklamak bulunuyor.

Herkes de bilir ki, Kürtler arasında en ağır baskılara yüzyüze olanlar Türkiye Kürtleridir. Irak'ta Kürtçe gazete ve dergiler çıkarılıyor. Orada Kürtçe radyo ve televizyon yayını var. Sınırlı da olsa, kendi anadillerinde eğitim yapmaktalar. Ama buna rağmen biz, hiçbir yerde, Irak Kürtlerinin durumu iyidir, bu yeterlidir, Irak Kürtleri özgürdür vs. türünden açıklamalar yapmadık. Özgürlük, yalnızca bu değildir. İran'da da Kürtçe dergi çıkıyor. Ama Türkiye Kürdistanı'nda böyle bir durum yok. Türkiye'de şimdi, örneğin DENG dergisi türünden bir yayın varsa bu da nice baskılara, zorluklara direnerek yapılıyor. Onun tüm sayıları toplatılıyor.

Öte yandan, ulusların kurtuluşu salt kültürel hakların elde edilmesinden ibaret değil. Irak'ta da kültürel haklar eksiktir. Özgürlük tam olmalıdır. Biz bu tür hakları küçümsemiyoruz, ama biz gerçek eşitlik istiyoruz.

Türk hükümeti Irak Kürtleriyle görüşmeler yaptığında, Talabani Özal ile görüştüğünde bu konuya ilişkin görüşlerimizi açıkça söyledik: Biz buna karşı değiliz. Bunun Irak Kürdistanı'ndaki mücadele için olumlu olduğunu dile getirdik. Ama başka şeyler de söyledik: Türk hükümeti Kürt halkının düşmanıdır; bu anlamda Irak'taki rejimden geri kalır yanı yoktur. Irak, İran ve Türk devletleri Kürt

hareketleriyle kendi amaç ve çıkarları için ilişkiye geçiyorlar. Bu unutulmamalı. Güney Kürdistan'daki arkadaşlar da elbet bunu iyi bilirler. Bu hükümetler Kürtlerle ilişki içine girdiklerinde, onları birbirlerine karşı kullanmaya çalışıyorlar. Kürt örgütleri arasında ortak bir cephenin, ortak bir örgütün ya da delegasyonun oluşmamasının nedenleri açık. Neden Ulusal Kongre toplanamıyor? Sorun hiç de PKK değil; asıl neden İran, Irak ve Suriye'nin böyle bir birliği istememesidir. Bu devletler Kürt örgütleri üzerinde etkide bulunuyorlar. Bu açıktır. Kendimizi aldatmayalım.

Güney Kürdistanlı arkadaşlar, Türkiye ile ilişki kursunlar. Ama lütfen, "Türkiye Kürtlerinin durumu çok iyidir. Özgürlük vardır, Özal onlara özgürlük vermiş, Kürtçe serbesttir." türünden açıklamalarda bulunmasınlar. Diğer parçalardan arkadaşlardan ricamız, bizim hakkımızda böyle konuşmasınlar. Kendi durumumuzun ne olduğunu onlardan çok daha iyi bilmekteyiz. Türkiye'de kimi demokratik haklar var, ama Özal'ın sayesinde değil.. İşçiler, emekçiler, aydınlar zorlu mücadelelerden sonra bazı kazanımlar elde ettiler. Türk devleti hala zorbadır, bugün de zorbalıkları devam ediyor.

Kürt örgütleri arasındaki ilişkilere dair düşüncelerimiz de bellidir. Diğer parçalardaki tüm yurtsever örgütleri kardeş olarak görüyoruz. Kürdistan'ı aralarında bölüşmüş olan devletlerin tümüne karşıyız. Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi olarak bizler de, Irak devletiyle ilişkiler kurabiliriz. Şam'da, Tahran'da bürolarımız olabilir. Ama bunu yapmadık. Bunu göze almadığımız için bazı kimseler bizi ürkeklikle suçlayabilirler. Biz ise bunu ihtiyatlılık sayıyoruz. Yakamızı kimseye kaptırmak istemedik. İlişki içinde olan örgütlerin yakalarını yüzde yüz kaptırdıklarını söylemek istemiyorum. Ama bu tür ilişkiler tehlikelidir.

Biz bugüne kadar silahlı mücadeleye başvurmadık. İran, Irak veya Suriye'nin lojistik desteğiyle böylesine bir mücadeleye girmek istemedik. Onun neler getirip neler götüreceğini iyi hesaplamak gerekir. Öyleki bu ilişkiler ve silahlı mücadele yarardan çok zarar vermesin. Silahlı mücadele için şartların olgunlaştığı kanısına varırsak, ona başlarız. Ama ne Irak'ın, ne İran'ın ne de Suriye'nin desteğiyle..

Diğer örgütlerin iç işlerine hiçbir zaman karışmadık. Her ne kadar geçmişte diğer parçalardan bazı örgütlerle aramızda belli soğukluklar olduysa da, şimdi tümüyle aramızda oldukça iyi ilişkiler var. Onlar otonomi istiyorlar. Biz otonominin ihanet olduğunu söylemiyoruz. Bu, onların istemidir ve biz buna saygı duyuyoruz. Ama bizim görüşümüz ne? Bize göre otonomi istemi yerine, gerçek anlamda özgürlüğü ve eşitliği yansıtan istemler dile getirilmelidir. Bu ise, ya bağımsız devlet ya da eşit cumhuriyetlerden oluşan bir federasyondur. Eğer karşı taraf bize, "Kürtler, alın size otonomi!" der, bizim de gücümüz daha fazlasını almaya yetmezse, onu alırız. Hedefimizi iyi sapmamalıyız. Tüm haklarımızı istemeliyiz. Koşullar bu hakların tümünü bir kerede almaya elveremeyebilir; o zaman da kesin ve tam özgürlüğe kadar mücadeleyi sürdürürüz."

Yurtdışında yaşayan Kürtlerin son gelişmeler konusunda bilgi edinmeleri açısından bu panel son derece önemli bir işlev gördü.

Atina:

Günümüzde Kürt Sorunu Konulu Uluslararası Sempozyum

C. Turan

6-7 Haziran 1991 tarihleri arasında Atina Siyasal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Demokratik Dayanışma Yunanistan Komitesi ile ANTI Dergisi'nin birlikte düzenlemiş oldukları "**Günümüzde Kürt Sorunu**" konulu uluslararası sempozyum Atina'da gerçekleştirildi. Sempozyuma; Kürdistan'ın dört parçasından çeşitli kuruluş ve örgüt temsilcileri, Sovyet Kürtlerinden Prof. Nadir K. Nadirov katıldılar. Yunan bilim adamı ve politikacılarından da konuşmacılar vardı.

Konferans binasındaki bir salonda "**Kürt Halkının Düny Bugünü**" konulu bir de resim sergisi açılmıştı. Kürdistan'daki son gelişmeleri içeren belgesel bir video filmi Konferans boyunca katılanlar tarafından ilgi ile izlendi.

Konferansın açış konuşmasını Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanı **Dimitri Kostas** yaptı. Kürt halkının sorunları üzerinde duran Kostas, konuşmasının bir yerinde şunları söyledi: "Bizler, Kürt halkının durumunu en iyi anlayan, anlaması gereken halkız. Çünkü bizler de mülteciliği yaşadık. Fakültemiz üç mülteci semtinin kesiştiği noktada kurulmuştur. Bu semtlerde ülkelerinden kovulan Pontuslar, Küçük Asyalılar ve Ermeniler yaşamaktadır."

Sol Birlik (SİNASİZMOS) adına **Xaralambos Protopapa** konuştu. Daha sonra sıra tezlerin sunulmasına geldi. İlk tez rektör **Alekos Koycis** tarafından sunuldu. Aleksos konuşmasında; Kürt halkının tarihsel olarak bölgenin diğer halklarıyla ilişkilerini, Osmanlı-Pers imparatorlukları dönemindeki yapıyı, Sevr ve Lozan'ı; daha sonra günümüze kadar süregelen ve dış dünya tarafından sessizce izlenen savaşı dile getirdi.

konferanstan bir görüntü

foto DENG

İkinci konuşmayı Irak Kürdistanı Cephesi Avrupa temsilcisi **Hısyar Zıbari** yaptı. Zıbari, Irak Kürdistanı'nda Saddam rejimine karşı direnen Kürt halkının mücadelesinin geçirdiği evreleri ve Körfez savaşı sonrasında Irak Kürdistanı'ndaki gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde anlattı. Bölge devletlerinin, özellikle de Türkiye ve İran'ın durumuna değinen Zıbari, uluslararası dayanışma ve desteğin Kürt halkı için taşıdığı önemi belirtti.

İlk gün öğleden sonra yapılan oturumu Uluslararası Demokratik Dayanışma Komitesi (EEDDA) Başkanı **Xaris Papamargaris** yaptı. Eski Çalışma Bakanı olan Papamargaris, "bu sempozyumla Kürt halkının mücadelesine küçük bir katkımız olsun istedik. Elbet bu konferans Kürt halkının

sorunlarını çözmeyecek; bu işin asıl sahipleri Kürt partileridir. Onlar bu işin şekline ve sonucuna karar verecekler. Bizler sadece bu konferansta Kürt halkının içinde bulunduğu durumu değerlendireceğiz. İnsan hakları ihlallerini dile getireceğiz ve Kürt halkının verdiği haklı ve meşru mücadeleye destek olacağız." dedi. Daha sonra konferansa davetli olup da gelemeyen Cevat Mella'nın göndermiş olduğu mektup okundu. Mella mektubunda Suriye Kürtlerinin içinde bulunduğu olumsuz koşulları dile getirmişti.

Sovyet Kürtlerinden **Prof. Nadirov** da bu bölümde konuştu. Nadirov özetle şöyle dedi: "Bizim sorunumuz da Kürdistan'ın sorunlarından biridir. Kürt sorunu SSCB'de bir tabu idi. Perestroyka ile bu tabu yıkıldı. Biz Sov-

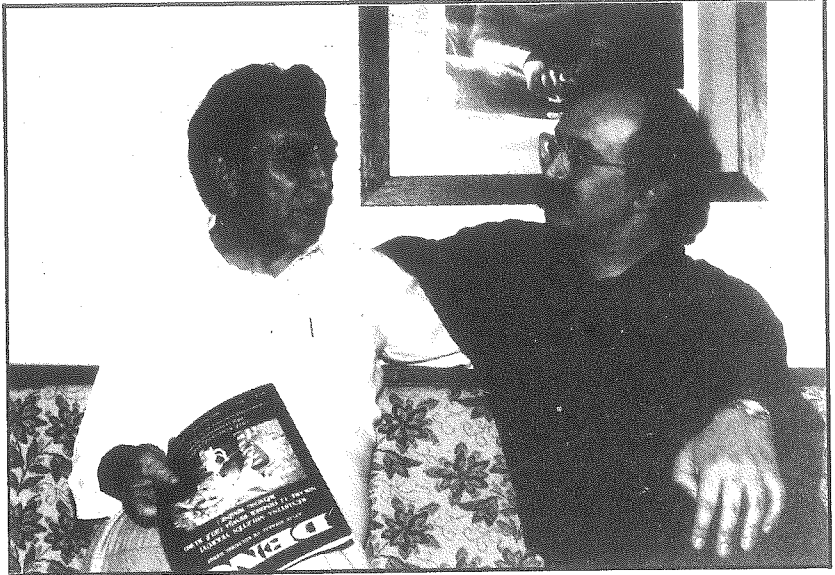
yet Kürtleri Kürt halkının ve Kürdistan'ın bir parçasıyız. 1917 Büyük Ekim Devrimi ile Kürtler, büyük bir şans elde ettiler. 1923 yılında Lenin'in kararıyla 'Kızıl Kürdistan' adıyla Otonom Kürdistan Cumhuriyeti kuruldu. Fakat, 1937 yılında Sovyet hükümeti, bu cumhuriyetin varlığına son verdi. Kürtler, 2. Dünya Savaşı yıllarında Alman faşizmine karşı kahramanca savaştilar. Kızılordu saflarında Kürt komutanlar isim yaptılar. Yüzlerce şehit verildi. Fakat buna rağmen Erivan ve Tiflis dışındaki tüm Kürtler sürgüne gönderildi. Sovyet hükümeti, 1960 yılında yeniden kendi topraklarımıza dönmemize izin verdi. Fakat bundan başarılı sonuç elde edemedik. 1985 yılından itibaren Sovyet Kürtleri yoğun bir toparlanma çabası içine girdiler ve şimdi bu durum devam ediyor."

İngiltere'nin Svansi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan İran Kürtlerinden Abas Vali ise, 19. ve 20. yüzyıllarda Kürt halkının durumunu inceleyen geniş bir değerlendirme yaptı; Osmanlı-Pers imparatorlukları ile Batı kapitalizmi arasında kalan Kürt halkının durumunu politik, sosyal ve ekonomik yönlerden ele aldı.

İran KDP adına konuşan Kek Ali, Kürdistan'ın bu parçasındaki mücadelenin tarihine, Mahabat Kürt Cumhuriyeti'ne ve günümüze kadar devam edip gelen Kürt halkının mücadelesine değindi; bu uğurda kallesçe şehid edilen Dr. Kasımlı ve arkadaşlarının durumuna değindi. İran Kürdistanı'ndaki uygulamaların diğer parçalarındaki uygulamalardan farklı olmadığını, ama ne yazık ki, dünyanın humanist güçlerinin, İran gerici yönetiminin yaptıkları karşısında kayıtsız kaldığını belirterek şöyle dedi: "Dünya kamuoyunun sessizliği bozması için mutlaka Irak Kürdistanı'ndaki gibi bir katliamın olması mı gerekiyor?"

Kürdistan'da İnsan Hakları Girişimi adına konuşmacı olarak Sertaç Bucak davet edilmişti. Bucak, Kürdistan'ın tel örgülerle çevrili bir zindana dönüştürüldüğünü, işkencenin, köy baskınlarının ve zulmün öteki türlerinin Kürt halkının günlük yaşamının bir parçası haline geldiğini söyledi. Bunlara ilişkin çeşitli örnekler verdi. Sertaç Bucak, daha sonra da sorunun çözümü için kısa ve uzun

vadeli olarak yapılması gerekenler üzerinde durdu, izleyicilerin sorularını yanıtladı.

Nadirov ve Bucak

foto DENG

Başkanlığını ANTİ Dergisi sahibi Xıristos Papucakis'in yaptığı 7 Haziran tarihli oturumda ilk konuşmayı Andreu Vitaley yaptı. Vitaley, Kürdistan'da insan hakları konusunu işledi.

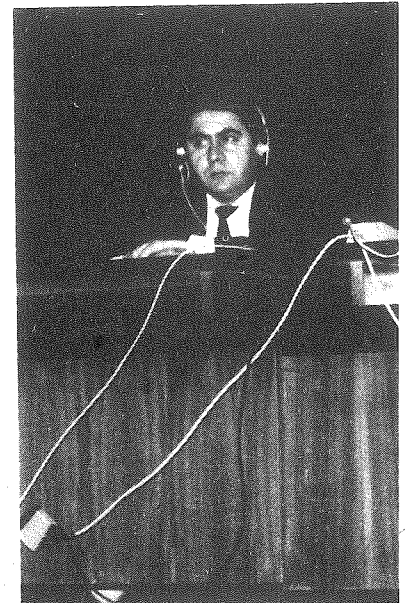
Irak Kürtlerinden olan ve Ağa Han'ın yardımcılığını yapan Sallah Cumhur ise, mültecilere yapılan yardımlar ve bu yardımların koşullarını, ulaşım şeklini içeren bilgiler verdi.

Aynı gün, Yunanistan'da yaşayan politik Kürt mültecilerinin durumunun ele alındığı ve Xıristo Papucakis tarafından yönetilen açık oturuma, PSKT, Irak Kürdistanı Cephesi, PYAR ve Kürdistanlı Öğrenciler Derneği'nden birer kişi katıldılar. Açık oturumda, mültecilik hakları, Kürdistanlı öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar, 1988 sonrası Irak Kürdistanı'ndan gelen mültecilerin durumları vb. tartışıldı.

Aynı gün öğleden sonra düzenlenen ve başkanlığını Atina Üniversitesi'nde hukuk profesörü olan Nikos Alivizatos'un yaptığı açık oturumun konuşmacıları ise, Minority Rights Group (Azınlık Grupları) adına yazar David Mc Dowell, Prof. Antonis Bredimas ve Sorbon Üniversitesi'nden Joyce Blau idi. Mc Dowell ile A. Bredimas, Kürdistan'da otonomi mi bağımsız devlet mi konusunu tartışırken, Joy-

ce Blau ise, 14. Yüzyıldan başlayarak Kürt dilinin zenginliğini ortaya koyan bir konuşma yaptı; Feqiye Teyra, Melaye Cıziri, Ahmedê Xani ve Cigerwxin'den örnekler sundu. Denilebilir ki, bu, tüm konferansın en ilgi çekici konuşmasıydı.

Konferans, zengin bir kültür şenliği ve Kürt ozanı Temo'nun verdiği bir konser ile sona erdi.

Ulusal Birliğin ve Dayanışmanın Önemli Bir Adımı "5. GELENEKSEL DOSTLUK GEZİSİ"

Fırat ŞAHİN

Kürdistanlı Yurtsever Güçler tarafından 5 yıldan beri düzenlenen "Geleneksel Dostluk Gezisi" bu yıl 16 Haziran'da yapıldı.

Yaklaşık 2500 kişilik bir kitlenin katılımıyla coşkulu ve disiplinli bir biçimde gerçekleştirilen gezi; hem Kürt Yurtsever hareketleri arasında oluşacak güçbirliklerinin zeminini oluşturmak, hem de metropolde yaşayan yoğun Kürt kitlesinin ulusal değerlerine yabancılaşmalarını belli oranlarda da olsa engelleyebilmek, bu mücadeleye metropolden gerekli dayanışmayı sağlayabilmek açısından -içinde bazı zaafı taşısa da- olumlu oldu.

Gezinin hazırlıkları günler öncesinden başladı. Gezi propagandasının yapılması, organizasyonun sağlıklı olabilmesi için duyarlı çevreler büyük bir özveriyle çaba gösterdiler. 16 Haziran günü sabah saat 7.30'dan itibaren 50 otobüs, 45 özel araçtan oluşan bir konvoyla, görevliler eşliğinde gezi yerine doğru büyük bir disiplin içinde hareket edildi. Program sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki bölümden oluşuyordu.

Program Ey Razi eşliğinde şehitler için yapılan saygı duruşu sonrası, Kürtçe olarak yapılan açılış konuşmasıyla başladı. Konuşmadan sonra program bir solistin söylediği Zazaca türkülerle devam etti. Solistin sunduğu programdan sonra Kürdistanlı sosyalistlerden bir temsilci, gezi düzenleme komitesince hazırlanan metnin Türkçesini okudu. Metin geziye katılan kitlenin coşkulu alkışlarıyla karşılandı. Metnin okunmasından sonra vokalistleri eşliğinde program yapan Mustafa, türkülerle geziye renk kattı. Mustafa'nın programını bitirmesinin akabinde sahneye çıkan Orhan, kitlenin coşkulu alkışlarıyla Kurmanci türkülerden, Şili ve Avusturya Marşları'ndan oluşan repertuarını sundu. Ardından, gezi düzenleme komitesince 1.5 saatlik yemek arası verildi. Bu arada kitlenin alanın değişik yerlerinde davul-zurna eşliğinde Kürt halkının geleneksel oyunlarından örnekler veriyordu.

Gezinin ikinci bölümünü saat 15.30'da açan, 12 Eylül öncesi Koma Azadi'de Heseno, Ez Berrim'iyle halkımızın yüreğinde sarsılmaz bir yer etmiş Roja'nın repertuarını, Kurmanci ve Dumili helçelerinden türküler oluşturuyordu. Daha sonra birinci bölümde okunan ortak metnin Kürtçesi okundu. Bunun ardından bir grup yurtseverin hazırladığı Kürtçe bir skeç izleyicilerin beğenisini kazandı. Yine aynı grubun halk oyunları ekibi Bitlis yöresinden oyunlar sergiledi.

Program, İstanbul'da bulunan Kürdistanlı kadınların oluşturduğu Ulusal Demokratik Kadın Platformu'nca ha-

zırlanan metnin Türkçe ve Kürtçe olarak okunması, yine aynı platformun bir üyesi tarafından sunulan bir şiirle devam etti. UDKP'nun programından sonra sahneye çıkan Kulilkên Medya müzik gurubu programıyla beğeni kazandı. Cezaevinden yeni tahliye olan bir yurtseverin okuduğu Kürtçe metin ve şiir izleyicilerce uzun süre alkışlandı.

Türkiye ve Kürdistan'ın değişik bölgelerinde sundukları programlarla tüm izleyicilerin büyük beğenisini kazanan, Kürt müziğini çağdaş bir anlayışla yorumlayan Koma Dengê Azadi, kitlenin coşkun tezahüratı altında çoğunluğunu bestelerden oluşan bir repertuarla sahneye çıktığında izleyicilerin coşkusu doruğa çıktı. Koma Dengê Azadi, Kine Em'le programını bitirdiğinde tüm kitle ayakta idi.

Kürdistanlı sosyalistlerce oluşturulan şiir gurubu; sunduğu ozan Ahmet Arif'in anısına Diyarbakir Kalesinden Notlar ve Adiloş Bebenin Ninnisi şiirinin Kürtçe ve Türkçesinin de okunduğu programla ilgi çekti. İstanbul'daki Kürdistanlı eğitimcilerin oluşturduğu Ulusal Demokratik Eğitimciler Platformu tarafından okunan metin programın sonraki bölümünü oluşturuyordu. UDEP'nun temsilcisinin konuşmasından sonra sırayı Ozan Brûsk'un sunduğu müzik programı aldı. Brûsk'un programından sonra gezi komitesinin hazırlamış olduğu; Deng, Doz, Jina Nû yayınlarınınca basılan değişik kitapların hediye olarak verildiği bir çekiliş yapıldı.

Çekiliş sonrası amatör bir tiyatro grubunun hazırladığı Dawiya Dehaq adlı oyunun son iki sahnesi Kürtçe olarak sahnelendi. Gezi "Govend" ekibinin sunduğu Kürdistan'ın değişik yörelerinden seçilmiş oyunların "ulusal sentez" anlayışıyla sergilenmesi ve oyun sonrası geziye katılan kitleyi oyuna davet edip coşkulu bir şekilde, birlikte oynamalarıyla son buldu.

5 yıldan beri yurtsever çevrelerin düzenlediği bu gezinin metropoldeki Kürdistan halkının birbirleriyle daha sıkı bir dayanışma ve iletişim içinde olmaları, birlikteliği hayatın değişik alanlarında sürdürebilmeleri, Kürt yurtsever güçleri arasında oluşacak "Demokratik Platform"un bir nüvesi olması ve Kürt halkının özgürlük-demokrasi mücadelesine ivme kazandırması anlamında olumlu bir işlevi vardır. Elbette Kürt halkı da diğer tüm özgür halklar gibi mücadelesi sonucu özgürlüğünü elde edecek ve Özgür-Demokratik Kürdistan'da bu tür şenlikler daha güçlü ve daha güzel bir şekilde kutlanacaktır.

EMEKCİLER

"EKMEK VE ÖZGÜRLÜK"

TALEBİYLE AYAĞA KALKIYOR!

Baran VANLI - Şemsettin GÜRBÜZ

Türkiye ekonomisinin yaşadığı yapısal bunalım Kürdistan işçi sınıfı üzerinde daha katmerli bir biçimde yansısını buluyor. Olağan Üstü Hal, Bölge Valiliği gibi uygulamalar Kürdistan'da en basit ekonomik-demokratik hak arama mücadelelerini bile özel izne bağlıyor. İşçi sınıfının tüm demokratik talepleri yasaklanıyor. Ancak Kürdistan işçi sınıfı tüm baskı ve zor yöntemlerine karşı meşru mücadelesini yükseltiyor.

Sur Teksan (Hazır Giyim Sanayii) Holding'te İşçi Kıyımı

Köy Teks Hazır Giyim Fabrikası Sümer Holding'e ait bir kuruluş iken, üç ortaklıktan oluşan bir şirkete devredilir ve adı SUR TEKSAN olarak değiştirilir. Devir işlemleri yapılırken çalışan işçi kartosu konusunda herhangi bir yasal düzenleme yapılmaz. Ancak, daha önce bu işkolunda çalışan işçilerin işlerine devam edeceklerine dair bir teminat verilir. Bu iş kolunda çalışanların yaklaşık %80'ini yaşları 18-20 arasında değişen genç kızlar oluşturmaktadır. Çalışanlara, çalışmadıkları günler (cumartesi, pazar, bayram tatili vb.) için ücret ödenmediği gibi, asgari ücretle ve sigortasız çalıştırılmaktadırlar. Bununla da yetinmeyen işveren, bu genç insanlara her gün onur kırıcı hakaretler yağdırmakta, tehditler savurmakta ve fabrikanın temizlik, bulaşık, yemek gibi angarya işlerinde de çalıştırmaktadır. Ayrıca kırılan, bozulan her malzemenin bedeli işçilere ödettilmekte, işe yeni alınan her işçi uzun bir süre kursiyerlik adı altında çok cüzi bir ücretle ve sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Bu konuda TEKSİF Sendikası'ndan yardım talep eden işçiler, "Burası Olağan Üstü Hal Bölgesi, bir şey yapamayız" cevabıyla karşılaşmışlardır.

Bu işyerinde yaşanan son olayları hazırlayan gelişmeler ise şöyle: 20 Eylül 1989 çarşamba günü bir grup işçi işe alınır. Bu işçi grubu 22 günlük bir kursa tabi tutulur. 22. günden sonra sigortalı giriş yapacaklarına dair kendilerine bildirimde bulunulur. Fakat 15.01.1990 tarihine kadar ne işçilerin sigorta işlemleri yapılır, ne de kendilerine herhangi bir ücret ödenir. Daha sonra 8.1.1990 tarihinde ikinci grup işçi işe alınır ve 3.4.1990 tarihine kadar ücretsiz çalıştırılır. Sonrasında 4.3.1990-4.6.1990 tarihleri arasında çalıştırılan işçilere de aynı uygulama yapılır.

Tüm bu olaylardan sonra 17.5.1991 günü bardağı taşıran son damla tüm işçileri ayağa kaldırır. İşyerinde ça-

lışan 17 yaşında bir genç kız Sur Teks Holding'in üç ortağından biri olan Cemal tarafından taciz edilir. Yaşanan son olay üzerine işçiler şu taleplerle işi bırakırlar:

- 1- Bundan böyle işverenin sipariş almadığı günler ve resmi tatil günleri için de kendilerine ücret ödenmesi,
 - 2- Bozulan ve kırılan malzemelerin bedellerinin işçilere ödettilmemesi,
 - 3- Keyfi, onur kırıcı hareketlere son verilmesi ve işten atılmaların yaşanmaması,
 - 4- Tüm bu hakların güvence altına alınması.
- İşverenin direnişi kırmak için giriştiği çeşitli manevralara rağmen direniş hala sürüyor.

Van'da İşçilerin Toplu Vizite ve Açlık Grevi Eylemleri

Son on yıldır ağır ekonomik ve sosyal sıkıntılarının had safhaya vardığı işçi sınıfı ve diğer emekçi halk kitleleri artık tepkilerini farklı direniş yöntemleriyle gösteriyorlar. 600.000 kamu işçisinin kaderini ilgilendiren toplu iş sözleşmeleri için Türk-İş'e Hükümet arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı ve genel olarak başlatılan direnişler Van'da kendisini gösterdi.

15.06.1991 günü TES-İŞ'e bağlı 1500 civarında DSİ işçisi hükümetin tutumunu protesto etmek için toplu yürüyüşe geçip viziteye çıktılar. DSİ'nden Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi'ne kadar olan 2 km.lik yolu yürüyen işçilere polis müdahale etti. Polisin müdahalesi sırasında işçilerin başında bulunan TES-İŞ Van Şube Başkanı Mehmet KAYA'nın polisin müdahalesini haklı göstermeye çalışan tavrı işçilerin yoğun protestosuna neden oldu. Müdahaleye rağmen eylem SSK Hastanesi'ne dek sürdü.

Ayrıca Van'da bulunan YOL-İŞ Sendikası 1 ve 2 nolu Şube Yöneticileri ve İşçiler direnişlere önce pasif eylemlerle başladılar. İlk olarak 12.06.1991 gününden itibaren toplu olarak sakal kesmeme eylemine başlayan sendika yöneticileri, 17.06.1991 tarihinden itibaren de 48 saatlik açlık grevine başladılar. YOL-İŞ 1 Nolu Şube Başkanı Muhittin AKTUĞ ve 2 Nolu Şube Başkanı Sıddık ŞİMŞEK dergimize şu açıklamalarda bulundular:

"Büyük ekonomik ve sosyal sıkıntılar içinde olan işçi arkadaşlarımızın sıkıntılarını kamu oyuna duyurmak, ayrıca Türk-İş ile Hükümet arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri sırasında hükümetin uzlaşmaz tavrını protesto etmek amacıyla YOL-İŞ 1 ve 2 Nolu Şube Yöneticileri

olarak 48 saatlik açlık grevine başladık. Basit bir ev kirasının bile 500 bin lira olduğu bir ülkede, 20 yıl hizmeti olan bir işçinin ortalama aylığı 600.000 liradır. İşçiler olarak on yıldan beri hep enflasyon oranının altında bir ücret politikasıyla ezildik. Hayat pahalılığına dayanacak gücümüz kalmadı. Arabulucu çalışmaları sonuç vermezse yasal hakkımız olan grev kararını tereddüt etmeden kullanacağız.

Diyarbakır Temsan'da Grev

Yaklaşık 450 işçinin çalıştığı TEMSAN Diyarbakır Su Tribünü ve Jeneratör Fabrikası'nda, 5 Haziran 1991 tarihinden itibaren toplu iş görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine işçiler greve başladı. Gelir dağılımının giderek adaletsizleştiği ve bir bütün olarak tüm emekçilerin olduğu gibi işçinin de alım gücünün alabildiğine düştüğü, sömürgeci egemenlerin daha bir palazlandığı, gelirlerini artık aylar-yıllar değil saatlerle sayılabilecek sürelerde kat kat artırdığı ülkemizde TEMSAN işçilerinin başlattığı grev kuşkusuz ne ilk, ne de son grev olacaktır. İşçi sınıfının giderek sınıf bilinciyle donanması, onu ekonomik istemlerden daha ileri istemlere doğru yönetiyor. Artık, işçi sınıfı yalnız "ağız" diye bağırıyor. O, demokrasi istemini de haykırıyor. TEMSAN grevine bu istemler henüz tam olarak yansımamış olsa bile, işçilerin bir çoğu sorunun artık yalnızca maaşın artmasıyla çözülemeyeceğinin bilincinde. Onlar, bugün için en yüksek görünen ücretin, 6 ay sonra hiç bir işe yaramayacağını açıkça görüyorlar. Bu nedendir ki işçiler "grevimiz ücret ve sosyal haklarımız verilene kadar devam edecek, ancak mücadelemiz durmayacak, iktidar oluncaya dek sürecektir" diyorlar.

Tes-İş 1 No'lu Şubeye Bağlı İşçilerin Yemek Boykotu Eylemi

İş kolunda grev yasağı olan TES-İŞ Sendikası'na bağlı işçiler, toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin yasal süresi içinde uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine, 31.5.1991 tarihinden beri çeşitli protestolarla istemlerini dile getiriyorlar. Bu istemler 11.6.1991 tarihinde TES-İŞ 1 Nolu Şube'nin öncülüğünde "Yemek Boykotu" şeklinde gelişti.

TES-İŞ 1 Nolu Şube Başkanı Ali ÖNCÜ, "İş kolumuzda grev yasağı var. Greve gidemediğimizden dolayı çeşitli eylemlerle sesimizi duyurmak zorundayız. Şimdiye kadar Kamu-Sen'le yaptığımız tüm görüşmeler sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine fiili eyleme geçmekten başka çaremiz kalmadı." diyerek işçilere eylemin gerekçesini anlatıyordu. Eylemlerinin yalnızca toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine gündeme getirilmiş eylemler olarak algılanmasının yanlış olacağını belirten Ali ÖNCÜ, "Bu ülkede her şeyden önce işçi olarak insanca yaşama hakkımız var. Bu hakkımıza yönelik her müdahaleye karşı örgütlü gücümüzü kullanacağız. Bu da bizim hakkımızdır." diyordu.

Türkiye'nin toplumsal düzenine egemen olan iktidarın ve devlet otoritesinin gerekli desteğini ve vizesini alarak işçi sınıfını her gün biraz daha açlığa terkeden gerici iş-

veren sendikalarının, bu gün gelinen süreçte işçi sınıfının örgütlü gücü karşısında geri adım atmak zorunda kalacağını ifade eden TES-İŞ 1 Nolu Şube Başkanı Ali ÖNCÜ "Bir ülkede düşünce özgürlüğü yoksa, bir ülkede ek-mek, barış, özgürlük, demokrasi yoksa o ülkenin yöneticileri, o ülkenin iktidarı, o ülkenin devleti bizlere göre suçludur. Suçlu olanlar mutlak suretle yargılanmalıdır. Bu bizim düşüncemiz, işçi sınıfının düşüncesidir. Bu anlamda, şu anda Türkiye'nin iktidarına egemen olan, insanları anti-demokratik yasalarla köleleştirmeye iten ve onları modern anlamda gerçek birer köle durumuna getirmek isteyen anlayış mutlak surette yargılanacaktır. Ama bu yasalarla, bu hukuk anlayışıyla değil, bizim uygun bulduğumuz anlayışlarla ve uluslararası teminatlarla yargılanacaklardır. Bize köleliği dayatan anlayışın demokrasiden söz etmeye hakkı yoktur" diyerek sözlerini tamamladı.

Görkemli bir şekilde süren eylem, TEK'in Seyrantepe'deki işyerinde son buldu.

Bunun yanında Diyarbakır'da bulunan HARB-İŞ, TES-İŞ 1 ve 3 Nolu Şubeler, YOL-İŞ 1 ve 2 Nolu Şubeler ve TEK GIDA-İŞ Sendikalarına bağlı 21000 işçiden yaklaşık 5000'i 13.6.1991 günü Diyarbakır'da şehrin çeşitli merkezlerinden başlayan coşkulu yürüyüşleri ile Sosyal Sigortalar Hastanesi'ne yürüdüler. Sigorta Hastanesi'nde işçilerin yoğun sloganları eşliğinde devam eden eylem, çeşitli sendikaların şube başkanlarının konuşmaları ile olaysız bir şekilde sonuçlandı. Eylem sırasında atılan sloganlar ve taşınan pankartlar şunlardı: "İŞÇİLER BİRLEŞİN İKTİDARA YERLEŞİN - İŞÇİLER OMUZ OMUZA, KARŞI DURALIM ZULME VE ZORA - ÇANKAYA'NIN ŞİŞMANI İŞÇİLERİN DÜŞMANI - ANTI-TERÖR YASASINA HAYIR - KAHROLSUN FAŞİZM - ŞEVKET İSTİFA- TÜRK-İŞ İSTİFA - HİÇ BİR YASA BİZİ ENGELLEYEMEZ - KÖLELİĞİ KABUL ETMEDİK, ETMEYECEĞİZ- ÜRETEN BİZİ YÖNETEN DE BİZ OLACAĞIZ - İŞÇİ MEMUR ELELE GENEL GREVE."

Kamu Çalışanlarının Eylemlilikleri Sürüyor

Ekonomik-demokratik hakların kazanılması için mücadeleden eden kamu çalışanları, tüm baskı ve keyfi uygulamalara rağmen her geçen gün kitleselleşen eylemlilik zincirleriyle demokrasi mücadelesinde oldukça büyük bir mesafe katettiler. 12 Eylül dönemiyle birlikte toplumun tüm kesimlerine dayatılan dağınıklık ve depolitizasyon, kamu çalışanlarınca belli bir dönem yaşanan sessizlik sonrası sendikal mücadelenin bilince çıkarılması ve kamuoyu gündemine sokulmasıyla birlikte kırılmaya başlandı.

Tüm demokratik hakları gaspedilen ve yıllardır boğaz tokluğuna çalıştırılan memurların, bir çok zorluğu aşarak kurdukları sendikaları, yasadışı uygulamalarla mühürlendi. Sendika kurucuları görevden alınmakla tehdit edildi. Sudan bahanelerle gözaltına almalar başladı. Tüm bunlar, sömürgeci-faşist rejimin demokratik mücadele zemininde memur örgütülüğünün odağı haline gelen sendikalarla karşı duyduğu korkudan başka bir şey değildi. Bu

çağdışı uygulamalar karşısında memurlar, oldukça yoğun tepkiler gösterdiler. Geniş birliktelikleri yakalamak amacıyla Tüm Bel-Sen, Eğitim-Sen, Tüm Sağlık-Sen, Tarım-Sen ve Maliye çalışanlarınca oluşturulan Kamu Çalışanları Platformu aracılığıyla, kısa sürede başta İstanbul olmak üzere bir çok şehirde düzenlenen eylemliliklerle seslerini kamuoyuna duyurmayı başardılar. Buna paralel gerek sendikalar üzerindeki baskıları, gerek Temmuz maaş artışlarını protesto etmek amacıyla 12.05.1991 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda yaklaşık 1500 kişilik bir kitlenin katılımıyla yarım saatlik oturma eylemi yapıldı. Üzerlerinde "Kahrolsun Sefalet Ücretleri, Mühürleri Sökeceğiz" yazılı birçok dövizin dikkat çektiği oturma eyleminden önce yapılan basın açıklamasında kısaca şunlar dile getirildi:

"Biz kamu çalışanlarına yönelik olarak sahneye konan ücret komedisinin ikinci perdesi aralandı. Temmuz maaş artışı olarak % 15-20'lik bir oran düşünüldüğü açıklandı. Resmi rakamlara göre bile enflasyonun % 70'leri aştığı ülkemizde bu tür sadaka niteliğindeki maaş artışlarının ekonomik sorunlarımızın çözümünden çok uzak olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Yalan ve umut tacirlerinin bile savunamadığı komik maaş artışlarını, kamu çalışanları olarak kabul etmiyoruz. Onur kırıcı maaş artışlarını protesto ediyor, TOPLU SÖZLEŞME hakkımızı istiyoruz."

Basın açıklaması kitlenin coşkulu alkışları ve "Sadaka Değil, Sendika", "Sendika Hakkımız, Grev Silahımız" şeklindeki sloganlarla desteklendi.

Kamu Çalışanlarının Ankara Yürüyüşü

2 Haziran 1991 tarihinde, kamu çalışanlarınca gündelir yapılan eylemlere bir yenisi eklendi. Memurlar saat 12.00'de sendikalar üzerindeki baskıları, düşük ücretleri protesto etmek amacıyla topladıkları 20.000 imzalı dilekçeyi TBMM Başkanlığı'na iletmek üzere Ankara'ya yürümek istediler. Bu amaçla 500'e yakın kamu çalışanı İstanbul metrosu önünde toplanarak Vatan Caddesi üzerindeki otobüslere doğru yürümek isteyince, sabahdan itibaren çevrede yoğun önlem alan Çevik Kuvvet ve sivil polislerce dağıtıldılar. Polisin engellemelerine rağmen yürümek isteyen, aralarında Hava-İş Sendikası Genel Başkanı Atilla AYÇİN'in de bulunduğu 54 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanların tümü bir gün sonra serbest bırakıldı. Polisin engellediği kamu çalışanları, saat 14.00'de Büyük Şehir Belediyesi yemekhanesinde yaptıkları basın açıklamasında kısaca şöyle dediler:

"Biz kamu çalışanları, insanca yaşayabilmenin koşullarını ancak GREVLI-TOPLU SÖZLEŞMELİ SENDİKA hakkını elde etmekle yaratacağımızı biliyoruz. Tüm engellemelere karşı, hakkımızı elde etme mücadelesini kararlı bir şekilde sürdüreceğiz" Basın açıklamasının ardından, saat 19.00'da Topkapı Davutpaşa Caddesi'nde toplanan memurlar, gruplar halinde altı otobüse binerek şehirden çıktılar.

Kamu çalışanlarının örgütlü gücünden korkan siyasi iktidar, onları Ankara'ya sokmamak için elinden gelen

tüm zorlukları çıkardı. Kimi yerlerde ulaşım araçlarına el konulurken, kimi yerlerde araçlarla birlikte gözaltına alınmalar oldu.

İzmir'den yola çıkan 50'yi aşkın kamu çalışanının araçlarına Uşak Valiliği'nin el kondu. Uşak Belediyesi'nin verdiği araçlarla yollarına devam ederlerken, bu kez Afyon Valiliği tarafından araçlarla birlikte gözaltına alındılar.

3 Temmuz günü saat 11.00'de Ankara Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü önünde diğer illerden gelenleri karşılamak ve basın açıklaması için erken saatlerden itibaren kalabalık bir kitle toplanmaya başladı. Bu arada İstanbul'dan gelenlerin Ankara girişinde polis tarafından gözaltına alındığı haberi geldi.

Saat 12.00'de Ankara'nın en işlek caddelerinden biri olan Sakarya Caddesi'nde toplanan kalabalık kitle, EĞİT-SEN Ankara Temsilcisi Nurtan BALTACI'nın okuduğu basın açıklamasını dinledikten sonra yürüyüşe geçti. Çevrede bulunan insanlar tarafından alkışlarla desteklenen yürüyüş, Ankara Çevik Kuvvet ve sivil polisinin saldırılarına karşın saat 13.00'e kadar sürdü. Olayda yaklaşık 300 kişi gözaltına alındı.

Aynı gün saat 17.00'de İHD Ankara Şubesinde bir basın açıklaması yapan kamu çalışanları, polis saldırısını kınayıp, arkadaşlarının serbest bırakılmasını istediler. Gözaltına alınanlar 4 Temmuz günü çıkarıldıkları Ankara DGM Savcılığı'nca serbest bırakıldılar. Ancak kitleselleşerek yükselen mücadeleyi hazmedemeyen kolluk güçleri, EĞİT-SEN merkezini basarak 30 kişiyi gözaltına aldı.

EĞİT-SEN Diyarbakır'da Kuruldu

Tüm baskı ve engellemelere rağmen EĞİT-SEN Diyarbakır Şubesi açıldı. EĞİT-SEN Diyarbakır temsilciliği yaptığı basın açıklamasında EĞİT-SEN'den EĞİT-SEN'e yaşanan süreci aktardıktan sonra, "İlimizde eğitim emekçilerini temsilen, Genel Merkez'in vermiş olduğu yetkiye dayanarak 22.5.1991 tarihinde Diyarbakır Valiliği'ne başvurup EĞİT-SEN'in Diyarbakır Temsilciliği'ni açmak istediğimizi bildirdik. Valilik Sendika Kuruluş Evraklarımızı alıp tüzel kişilik kazanmamızı sağlamak zorunda iken, tamamen yasaya aykırı bir şekilde sendikal faaliyetimize izin vermeyeceğini belirten bir yazıyı tebliğ etti. Bunun üzerine 24.5.1991 tarihinde avukatlarımız aracılığıyla Valilik makamına tekrar başvurarak, önceden verdikleri tebliğin hukuken geçersiz olduğunu, İstanbul 6. İdare Mahkemesi'nin lehimize verdiği kararın mevcut olduğunu, bu gelişmeler ışığında temsilciliğimizi açacağımızı belirttik. Valilik alındı belgesi vererek, Genel Merkez'imizin faaliyetinde olup olmamasına göre işlem yapacağını bildirdi. Bütün bu uğraşlardan sonra EĞİT-SEN Diyarbakır Temsilciliğini açmış bulunmaktayız. Eğitim alanında çalışan tüm eğitim emekçilerini, ekonomik-demokratik haklarını savunmak amacıyla sendikamız EĞİT-SEN'de örgütlenmeye çağırıyoruz. YAŞASIN SENDİKAL MÜCADELEMİZİ, YAŞASIN EĞİT-SEN!" demekte.

DERSÊN ZMANÊ KURDÎ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XV

PAQJÎ

Mala Şahan lî Diyarbekrê ye. Bavê wi dî dibistanê da dersdar e. Ew dî kirê da rûdîn. Mala wan piçûk e; du ode û mîtbaxek wê ya piçûk heye. Mal jî wan ra gelek teng e, lê çî bîkîn, kirêya malên fireh pîr buha ye; ew pê nikanîn.

Mala wan piçûk e, lê paqjî e. Diya Şahan, Zelal, gelek jêhati ye, jî paqjiyê hez dîke. Malê dîmale, kîncan dîşo, fere û folan dîbîrîqîne.

Diya Şahan, her sibê saet heftan da wi hîşyar dîke. Şahan jî nivînê radîbe û dev û rûyê xwe bî sabûnê dîşo, dîdanê xwe bî firçe paqjî dîke û porê xwe şe dîke. Pîştî wê, cilê xwe lî xwe dîke û tê sîfrê.

Xwarîna wan dî taştê da nan, çay û zêytûn an jî çay û penîr e. Diya wi carcaran jî hêkan dîkelîne. Şahan jî şîr û hungiv gelek hez dîke, lê bavê wi dîbêje ew buha ne.

Şahan 8'an da jî mal derdîkeve, dîçe dibistanê. Nivro, ku dersên wan xîlas bû, vedigere mal. Xwarîna xwe dîxwe û dîrsa xwe dîxwîne. Hîngê diya wi dîhêle û ew dîçe bî hevalê xwe ra dîlîze.

Êvarî ku vegerî mal, solê xwe lî ber dêrî derdîxe, dest û piyê xwe û goreyên xwe dîşo.

Rojên şemiyê û yekşemiyê naçîne dibistanê. Dî van rojan da Şahan sibê dereng radîbe. Diya wi avê lê dîke û kîncên wi dîguhure.

Bavê wi tîm jê ra dîbêje: "Paqjî be! Jî qirêjiyê nexweşî pêktên." Şahan jî guh lî dê û bavê xwe dîke. Ew gedeyek paqjî e.

Kirê	: Kira	Hîştin	: Müsaade etmek
Mîtbax	: Mutfak	Yekşemi	: Pazar
Kanin	: Yapabilmek	Rasti	: Doğruluk
Pê kanin	: Gücü yetmek	Av lê kîrîn	: Banyo
Paqjî	: Temiz		yaptırmak
Paqji	: Temizlik	Kînc	: Çamaşır
Jêhati	: Becerikli	Qirêj	: Kir
Mîştin	: Süpürmek	Qirêji	: Kirililik
Şûştin	: Yıkamak	Heftik	: Hafta
Fere	: Kap	Pêkhatin	: Meydana getirmek
Fere û fol	: Kap-kacak	Revin	: Kaçmak
Bîrîqandin	: Parlatmak	Guh lê	: Dinlemek,
Nivîn	: Yatak	kîrîn	: dediğine uymak
Rû	: Yüz	Gede	: Oğlan çocuğu
Sabûn	: Sabun	Kirê kîrîn	: Kiralamak
Dîdan	: Diş	Dan kirê	: Kiraya vermek
Firçe	: Fırça	Kirê dan	: Kira vermek
Por.	: Saç		
Şe	: Tarak		

Şe kîrîn	: Taramak	Xani	: Bui
Sîfre	: Sofra	Qat	: Kat
Kelandin	: Kaynatmak	Salon	: Salon
Xwedi	: Sahip	Ditin	: Görmek
Çek	: Silah	Guhartin	: Degışirmek
Gêzi	: Süpürge	Xîlas bûn	: Bitmek

Kirê kîrîn

Bavê Şahan malek kirê kîr, ew dî kirê da rûdîn.

— Te mal bî çî kirê kîr?

— Bî çar hezari.

Kirêya malan gelek buha ye.

Kirê dan

— Hûn çîqas kirê dîdîn?

— Çar hezar.

Dan kirê

— Tu mala xwe dîdî kirê?

— Na, ez bî xwe tê da rûdînim.

— Dî vi xani da malên kirê hene?

— Belê, dî qatê dudoyan da yek heye.

— Çend odayê wê hene?

— Sê ode û salonek xwe heye.

— Kirêya wê çî ye?

— Ez pê nîzanîm, jî xwedi bîpîrsîn.

Kanin - pê kanin

Rovî jî gur direve, pê nîkane (Rovî bî gur nîkane).

— Tu dîkani 5000 pangnot kirê bîdî?

— Na ez nîkanîm.

Kanin fiilî kimi bîlgelerde "karin" biçiminde telaffuz edilir.

Kanin fiilî birçok durumda yardımcı fiil görevi yapar.

Dev û rû şûştin: El-yüz yıkama

Meriv her sibê dev û rûyê xwe dîşon.

— Kuro hesen, dev û rûyê xwe bîşo!

Dest û pi şûştin: El-ayak yıkama

Por şe kîrîn

Meriv her sibê porê xwe şe dîke.

Dê, porê zaroyên xwe yên piçûk şe dîkîn.

Mîştin

Meriv bî gêziyê malan dîmalîn.

Elo, berfa ser xênî bîmale!

Mîn ber dêrî mîşt.

Navê rojan

Heftîki da heft roj hene: *Şemi, Yekşemi, Duşemi, Sêşemi, Çarşemi, Pêşemi, İni.*

Heftîk ra, lî hîn ciyên Kurdistanê "heystîk" tê gotin.

Birîqîn - Birîqandin (Parlamak - Parlatmak)

Roj dîbîrîqe (birîqîn)

Zelal fere û folan dîbîrîqine (birîqandin)

Helin - Helandin (Erimek - Eritmek)

Berf dîhele

Roj berfê dîhelîne

Kelin - Kelandin (kaynamak - kaynatmak)

Av dîkele

Tu hêkan dîkelîni

Hîştîn fiilînin şimdiki (ve geniş) zamanı

Ez dîhêlîm	Em dîhêlîn
Tu dîhêlî	Hûn dîhêlîn
Ew dîhêle	Ew dîhêlîn

Emir : Bîhêle

Olumsuz: Ez nahêlîm...

Dili geçmiş Zamanı:

Mîn hîşt	Me hîşt
Te hîşt	We hîşt
Wi, wê hîşt	Wan hîşt

Şûştîn fiilînin şimdiki (ve geniş) zamanı

Ez dîşon	Em dîşon
Tu dîşo	Hûn dîşon
Ew dîşo	Ew dîşon

Emir : Bîşo

Dili geçmiş Zamanı: Mîn, te, wi, wê, me, we, wan şûşt

Av lî xwe kîrîn : *Yikanmak (banyo yapmak)*

Av lê kîrîn : *Yikamak (başkasını)*

Zelal, roja yekşemiyê avê lî Şahan dîke.

lî wi

lê

Av dan : Sulamak

Ez sê rojan da carê daran av dîdîm.

— Xelîl, iro bêxçê av bîde.

av de (kısalmalı)

Guh lê kîrîn - Guh dan

Şahan gedeyek baş e. Ew guh lî dê û bavê xwe dîke.

Tu guh lî mîn bîke, meçe Stembolê!

Guh lî wi meke lo! Ew tîştêki nîzane.

lê

Guh bîde hevalê xwe, ew rastiyê dîbêje.

Mîn çend caran jê ra got, lê guh nade mîn.

Lê çî bîkîn: Ne yapsınlar...

Mala wan teng e, jî wan ra malek fireh hewce ye; lê

çî bîkîn, perê wan kê mîn e.

— Gur berxîk xwar.

— Şîvan lî ku bû?

— Şîvan jî dit, lê çî bîke, çekê wi tune bû.

Ditîn

Ez dîbînîm, tu dîbînî, ew dîbînî, em dîbînî...

Mîn dit, te dit; wi, wê, me, wan dit.

FERE Û FOL

Meriv bî alikariya fere û folan xwarinê çêdike û dîxwe. Kewani aşê malê dî tencik û tewê da dîpêjîn. Dî gundan da bo nan pehtîne sêl heyê. Quşxane tencika piçûk e. Kewani bî kêrê pîvazan, temetêzan, balcanan, isotan û hêşinayîyên dîn hûr dîkîn. Aşê nav tencik û sitîlan bî kevçî û hesikê tevdiydî.

Dî malan da gelek tas, tesmî, iskan û fincan hene.

Şorbe dî tasê da bî kevçî tê xwarin. Meriv çayê bî iskanan, qehwê bî fincanan vedîxwe. Lî gundan xwarinê lî ser sêniyan tinî sîfrê. Meriv dî sîfrê da bî alikariya kevçî, çetel û kêrê dîxwe.

Çay dî çaydanê da, qehwe dî cezwe da tê çekîrîn.

Aş	: Yemek	Birin	: Kesmek
Tencik	: Tencere	Hûr kîrîn	: Doğramak
Pehtîn	: Pişirmek	Sitil	: Kazan
Tewe	: Tava	Kevçî	: Kaşık
Sêl	: Sac	Hesik	: Kepçe
Quşxane	: Küçük tencere	Tevdan	: Karıştırmak
Kêr	: Bıçak	Tas	: Tas
Temetêz	: Domates	Tesmî	: Tepsi
Çaydan	: Çandanlık	İskan	: Çay bardağı
Cezwe	: Cezve	Fincan	: Fincan
Balcan	: Patlıcan	Şorbe	: Çorba
İsot	: Biber	Gêrmî	: Çorba
Hêşinayî	: Yeşillik, sebze	Sêni	: Sini
Pêçî (bêçî)	: Parmak	Çetel	: Çatal
		Xawli	: Havlu

Pehtîn

Ez dîpêjîm, tu dîpêjî, ew dîpêje

Em dîpêjîn, hûn dîpêjîn, ew dîpêjîn

Mîn peht, te peht, wi, wê, me, we, wan peht

Tevdan

Ez tevdiydîm, tu tevdiydî, ew tevdiydî

Mîn, te, wi, wê, me, we, wan tevda

Birin

Kêr dîbire.

Kêrê bêçiya mîn birî.

Mîn darîk birî.

Hûr kîrîn

Ew daran hûr dîke. Kewani pîvaz hûr dîkîn.

-I-

Hinkîrîn:

Lî hevokên jêrîn ciyên vala tîjî bîkîn.

1-Mîn ev mal bî sê hezari

2-Em çar hezari

3-Dî vî xanî da hene?

4-Bî dû sêşemiyê..... .. tê.

5-Berî şemiyê tê.

6-Mîn jî Elo ra got, "dersa xwe bîxwine" lê wî mîn ne kîr.

7-Guh bavê xwe, meçe stembolê.

8-Rovî bî gur dîkane?, ew

9-Rabe, û xwe bîşo!

10-Porê xwe

11-Zelal bî gêziyê odê

12-Zelal, heftê da carê avê Şahan

II

Jı nav van keliman yê minasîw bîbijêrî û lî hevokên jêrîn ciyên vala tîjî bîkî:

Fistan, mûbax, hesp, pavlike, sabûn, gur, fere, şal û şapık, kînc, sol, şe, fêki, ga, şewqe, se, destmal.

- 1-Meriv dev û rûyê xwe bî dîşo.
- 2-..... bo şekirîne ye.
- 3-..... bo pêkirîne ye.
- 4-..... bo çekirîna xwarîne ye.
- 5-..... tene şuştin, tene bîrîqandin, tene xwarin.
- 6-..... kûvî ye, kedi ye.
- 7-Mêr didin serê xwe, jîn lî xwe dîkîn.
- 8-Meriv lî siyar dibe, bî cot dîke.
- 9-Karker dî da dixebitîn.
- 10-Cilê Kurdan yê gelêr e.
- 11-Wî destê xwe şuşt û bî za kîr.

-III-

Bersiva pîrsên jêrîn bîdîn:

- 1-Bavê Şahan çî kari dîke?
- 2-Mala ku ew tê da rûdînin salona xwe heye?
- 3-Mala ku ew tê da rûdînin ya wan e?

4-Çima ew malekî fireh kirê nakîn?

5-Mala wan qirej e yan paqij e?

6-Diya Şahan kewaniyek çawa ye?

7-Diya Şahan kingê wî hîşyar dîke?

8-Şahan ku jî xewê rabû çî dîke?

9-Ew dî taştê da çî dixwîn?

10- Çima bavê wî şîr û hungiv nakire?

12-Ew kingê jî dibistanê vedigere?

13-Şahan ku jî dibistanê hat çî dîke?

14-Şahan bî kê ra dilize?

15-Şahan ku jî lîztîne vegeri çî dîke?

16-Roja şemiyê Şahan zû yan dereng radibe? Çima?

17-Diya Şahan kingê avê lî wî dîke û kîncê wî diguhure?

18-Jî qirêjiyê çî pêk te?

19-Şahan guh lî dê û bavê xwe dîke?

20-Rovî, wexta ku gur dibînin çî dîkîn?

21- Qelema te wînda bû, te ew dît?

22-Tu jî êvari lingê xwe û goreyên xwe dişoyî?

23-Hûn caran alikariya diya xwe dîkîn?

24-Dî heftîkî da çend roj hene? Navê wan çîye?

25-Bexçê we heye?

26-Tu caran daran av dîdî?

27-Tu caran kulîlkan av dîdî?

28-Meriv bî destmal û xawliyê çî dîke?

- SÖRECEK -

KAMUOYUNA

KÜRT HALKININ BAŞI SAĞOLSUN!..

Karanlık güçler tarafından Diyarbakır'daki evinden alınan ve daha sonra işkence yapılarak öldürülen Halkın Emek Partisi (HEP) Diyarbakır İl Başkanı VEDAT AYDIN'ı ve 11.7.1991 günü Diyarbakır'da yapılan cenaze töreninde ve sonrasında devlet güvenlik güçleri tarafından açılan yayılım ateşi sonucu şehit düşen KARDEŞLERİMİZİ saygıyla anıyor, yaralı kardeşlerimize acil şifalar diliyoruz.

KÜRT HALKINA karşı yürütülen baskılar, işkenceler ve katliamlar, KÜRT HALKININ hak ve özgürlük mücadelesini engelleyemeyecektir.

DİYARBAKIR'DA KÜRT HALKINA sıkılan kurşunları lanetliyor, kamuoyunu, tüm siyasi partileri, demokratik kitle örgütlerini, insan hakları savunucularını duyarlı olmaya davet ediyoruz.

KÜRT HAK VE ÖZGÜRLÜKLER GİRİŞİM KOMİTESİ

Kürt Halk Ozanlarından Emekçi ile Söyleşi

TÜRKÜLERİMİZİ SÖYLEMEYE, KÜRT ULUSUNA HİZMET ETMEYE DEVAM EDECEĞİM

Emekçi on yıldan buyana yurt dışında yaşamak zorunda bırakılan bir Kürt sanatçısı. Mütevazı, dayanışmacı ve yurtsever kişiliği ile Kürdistanlı kitlenin sempatisini kazanan Emekçi ile söyleşiyi Deng yurt dışı muhabirlerinden H. Mervan yaptı.

«Deng

H. Mervan: On yıldan beri yurt dışında yaşıyorsun. Kendini kısaca tanıtır mısın?

Emekçi: Ben 1955 yılında Maraş'ın Avşin ilçesinin Hatice Pınarı köyünde doğmuşum. Daha bir yaşımı doldurmadan ailece Maraş'a taşınmışız. Burda Meslek lisesi ikinci sınıfa kadar okudum. Bu, aynı zamanda benim tahsilimin sonuydu. Saza ilgim çok küçük yaşa dayanır. Zira bizim taraflarda saz çalmayan hemen hemen hor görülür. Babam da yörede çalıp söyleyen mahalli bir sanatçı idi. Sazı babamdan öğrendim. Daha sonra değişik ozan arkadaşlarla Maraş'ın çevre köylerine, sonra çevre ilçelerine konserlere gittim. 1974 ve '75 yıllarında dönemin tanınmış sanatçıları ile birlikte İstanbul, Adana, Mersin ve benzeri metropol şehirlerinde konserlere katıldım. 1976 yılında Zonguldak'ta TÖB-DER yararına düzenlenen bir geceye katıldığım için Adapazarı'nda tutuklandım ve bir yıla yakın Ankara DGM'nde yargıldım. Cezaevinden çıktıktan sonra yarılegal bir yaşam tarzı ile konserlere katıldım. Daha çok Türkiye Kürdistanı'nda ve İstanbul'da kaldım. 12 Eylül darbesi sonucu sanat yapma imkanım önemli ölçüde kısıtlandığından, yurt dışına çıkmak zorunda kaldım. Bu zaman zarfından Türkiye'de 4 tane 45'lik plak ve 4 tane kaset yaptım.

☐ Maraş denince akla hemen 1978 yılında gerçekleştirilen katliam geliyor. Katliamı kendin de yaşadın mı, olayın senin üzerindeki etkisi ne oldu?

☐ Katliam olduğu zaman ben, Maraş'ta değildim. Niğde'ye cezaevin-

de bulunan bazı arkadaşları ziyarete gitmiştim. Olayın benim üzerimde önemli etkileri oldu. Babamı ve 17 yakınımı kaybettim. Aslında Maraş olayları burjuvazinin çok yönlü hesapladığı, bir taşla birkaç kuş vurmaya amaçladığı bir tezgahtı. Bunda da başarılı oldu. Yüzlerce insanımız katledildi. Alevi-Sünni, sağ-sol çatışması denilmek istendi ise de, olayın özü bu değildi. O doğrudan bir Kürt katliamı idi. Bu olay sıkıyönetime basamak oluşturmuştur. 12 Eylül'ün temelleri Maraş katliamında aranmalıdır. Aynı zamanda Maraş katliamı 12 Eylül'ün küçültülmüş bir mode-

foto DENG

lidir. Bu, beni ve sanatımı doğrudan etkileyen bir olaydı.

☐ 12 Eylül öncesi ortaya çıkan bir kısım Kürt kökenli sanatçıların bir özelliği Türkçe söylemeleri idi. Türkçe söyleyenlerden bir kısmı özelliklerde "aşık" lakapları ile anılanlar eriyip gittiler. Sen uzun bir süre Türkçe ağırlıklı söylemene rağmen, gelişme gösterdin. Bunu nasıl başardın?

☐ Buna şöyle diyebiliriz: hayatın gerisinde kalmamak. Toplumsal çalkantıların dışında kalmamak, yaşamı ve gelişmeleri mümkün olduğunca günü gününe takip edebilmek. Söz konusu "aşık"lar da önemli katkılar da bulunmuş arkadaşlardır. İdeal olan bir Kürt sanatçısının, sanatını Kürtçe icra etmesidir. Ben Kürtçe kendi halkıma fazla bir şey yaptığımı söyleyemem. Buna daha yeni yeni başlıyorum. Daha önceleri Türkiye'de çıkardığım kasetlerde de Kürtçe tek tük parçalar oluyordu. Bunun ise istenilenin altında olduğunu söylemeye gerek yok kanısındayım. Tabi burada Kürdistan sorununa o dönemki bakış açısının da rolü vardı. Şimdi soruna tamamen değişik bir bakış açısı ile yaklaşıyorum.

☐ Yani o dönemde seni Kürtçe türkü söylemeye motive edecek bir politik ortamın olmadığını mı kastediyorsun?

☐ Evet böylesine politik bir ortamın olmadığını söyleyebilirim. Şuanda bile benim 10 yıl öncesi yaptığımı yapan bir çok arkadaş var. Burada Kürdistan sorununun yanlış aksettirilmesi sözkonusu. Örneğin ben ağırlıkta Kürtçe türküler söylediğim için bazı çevreler tarafından "milliyetçi-

lik''le suçlanıyorum. Bu türden yakıştırmaları ben de 10 yıl önce şu anda benim gibi düşünenlere yapıyordum. O zamanki düşüncem Kürtlerin ayrı örgütlenmesine karşı çıkıştan kaynaklanıyordu. Biz şunu diyorduk: 'bereber örgütlenelim, birlikte iş yapalım, ama her şey Türkçe olsun'. Bunun doğru olmadığını fark ettikten sonra, kendi kendime şu soruyu sormaya başladım: Türk, Türküm derse, Türkçe çalıp söylerse milliyetçi olmuyor da, Kürt, Kürdüm derse, yasaklanmış ve baskı altında olan dili ile zorlukları göze alıp Kürtçe türküler söylerse niye milliyetçi olsun? Asıl milliyetçiliğin bir ulusun kendini tanıtmaya engel olmak olduğunu kavramada hiç de güçlük çekmedim. Bu nedenle kendi Kürt kimliğimle ortaya çıktığım için bana "milliyetçilik" suçlamalarını yapanlara hiç kızmıyorum. Dikkat edersen son dönemlerde Kürt devrimcilerine, sosyalistlerine yakıştırılan isim de "milliyetçilik".

□ Peki "milliyetçiliğe" ilk hangi türkü ile başladın?

□□ İlk Kürtçe okuduğum türkü Dımılı lehçesinde idi. Bu Dersim yörelerinde söylenen bir ağıttı. Aslında ben kendim Kurmanci lehçesini konuşuyorum. Ama herkes beni Dersimli ve zaza olarak tanıyor. Sanıyorum bunda ilk okuduğum türkülerin Dersim yöresinden ve bu lehçede olmasının payı var.

□ Bu ilk Kürtçe türküyü dinleyicilerin tepkisi nasıl olmuştu?

□□ Abartmadan söyleyebilirim çok büyük bir ilgi görüldü. Tepki başka yerlerden geliyordu. Örneğin ben bu türküyü İstanbul'da söylediğim zaman diyorlardı ki 'bu türden türküler söylenir de, söylenmez de'. Ancak aynı türküyü Kürdistan'ın herhangi bir yerinde söylediğim zaman tartışması dahi olmuyordu. Çünkü halkta bir susamışlık vardı. Halk canı gönülden kendi dilinde kendisinin yarattığı destanları dinlemek istiyordu.

□ Gerçekten çok ilginç. Kurmancsın, ama ilk Kürtçe türkünü Dımılı lehçesinde söylüyorsun. Şimdi ise hem Kurmanci, hem Dımılı lehçelerinde söylüyorsun. Diğer lehçelerde de söylemeyi düşünüyor musun?

□□ Şu anda düşündüğüm zaman güzel bir duygu, bütün lehçelerde çalıp

söylemek. Bunun için çok çalışmak gerektiği kanısındayım. Ben Kürtçeyi daha çok yurt dışına çıktıktan son-

toplumun büyük bir çoğunluğunun istemini toplayabilmektir. Örneğin Feqiye Teyran'ın "Ey Dilberê" türküsü.

foto DENG

ra ilerlettim. Almanya'ya geldiğim zaman çok zayıf bir Kürtçem vardı ve hakim dil bende Türkçe idi. Şu ana kadar Kürtçenin Sorani ve Gorani lehçeleri üzerinde Kurmanci ve Dımılı lehçeleri kadar yoğun bir çalışmam yok. Lehçe farklılığı gerçekten önemli bir sorun. Dört ayrı lehçeyi bir araya getirebilmek çok zor bir mesele. Bunun için uzun yıllara ihtiyaç var. Ancak küçümsemeyecek düzeyde bir gelişmenin olduğunu da söyleyebilirim. Geçmişe nazaran değişik lehçeleri konuşanlar, bugün birbirlerini daha iyi anlıyorlar. Elbette türkülerimizin Kürdistan'ın tüm kesimlerine hitap etmesi Kürt dilinin bütünlüğüne de bağlıdır. Bu yöndeki her gelişme karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir.

□ Söylediğin türkülerde aradığın gerçeği bulabiliyor musun?

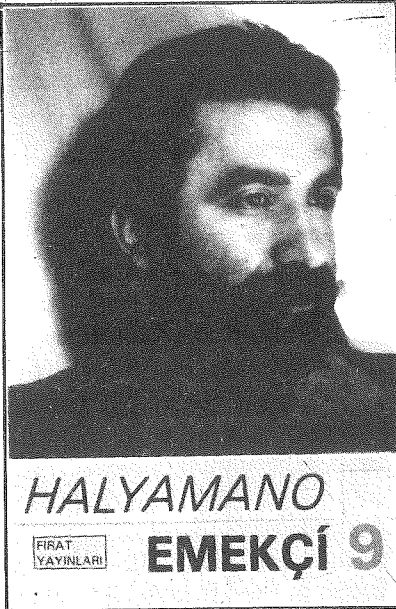
□□ Ben okuduğum türkülerde bir imge arıyorum. Her türkü başlı başına ayrı bir imaj içeriyor. Kendi içinde ayrı bir ruh taşıyor. Önemli olan türküde bütün kitlenin, ya da

sü. Bu türkü bize şiirin yaşadığı dönem hakkında sadece bilgi vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumun içinde bulunduğu ruh halini de bize yaşıyor. Kalıcılıkta, propagandanın asıl teması burada yatıyor. Tüm olay şunda düğümleniyor: insanın derinliklerine hitap edebilmeyi başarmak. Bu gerçeği yakaladığım kanısındayım. Bir de olayın genel yansıması söz konusu. Halk ozanı belirli bir zümreden çok, halkın bütününe hitap edebilmelidir. Önemli olan o halkayı yakalayabilmektir. Benim türkülerimi yalnız demokrat, yurtsever ve devrimciler değil, halkın her kesiminden insanlar dinleyebilmeli, onda kendilerinden bir şeyler bulabilmelidir.

□ Sanat yaşamınızda 12 Eylül öncesi ve sonrasının bir değerlendirmesi ni yapar mısın?

□□ Şu anda burada bulunmamızın nedeni Türkiye'de verdiğimiz mücadeledir. Politik çalışmadan dolayı koğuşturmaya uğramamızdır. Yurt dışına çıkmadan önce ülkede yaptıklarımızdan onur duyuyorum. Fakat şu-

nu bilemiyorum, acaba 12 Eylül sonrası ülkede kalabilseydim, şu andaki düşünceler bende olur muydu? Bu, olayın bir yanı hiç şüphesiz. Ama şimdi gelişmelere ayrı bir perspektiften bakabiliyorum. Savunduğum görüşler konusunda rahatım ve huzursuzluk duymuyorum. Şu benim için açık ve net: Kürdistan gibi yüzyıllardır baskı ve zulüm altında olan bir ülkenin sanatçısının birinci görevi kendi ulusunun kurtuluşu uğruna mücadele etmektir. Yaratıcı olmanın diğer bir şartı ise sanatın fraksiyoncu düşüncelerden bağımsız olarak ele alma düşüncesidir. Sanat halk içindir ve örgütler konservator değildir. Benin sol ve yurtsever örgütlerin hepsinin mücadelesine saygım vardır. Fakat sanatçı alabildiğine özgür olmalı, onun ruhu üzerinde kuş tüyü hafifliğinde bir ağırlık dahi olmamalı. Üretebilmenin tek şartı ruhen özgür olmaktır. Bu nedenle 12 Eylül öncesi ve sonrası yaptığım değerlendirmede vardığım sonuçlar yukarıdaki anlattığım şeylerdir. 12 Eylül sonrası sanata, onun Kürt ulusal kurtuluş mücadelesine yapacağı katkıya daha geniş ve anlamlı bir görüş açısından baktığım kanısındayım.

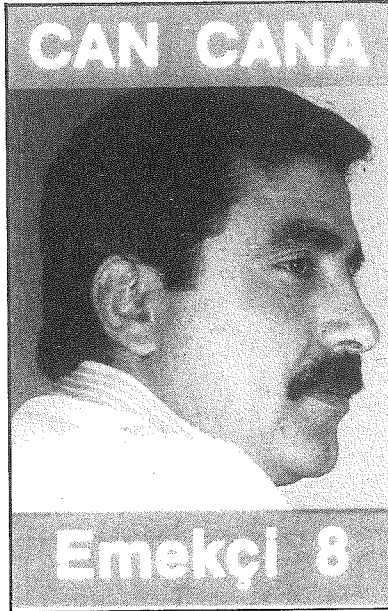
☐ Bakış açın değiştikten sonra konserlerde veya katıldığın gecelerde olumsuz şeylerle karşılaştın mı?

☐ Olumsuz bir takım şeylerle karşılaştığımız oldu. Ama buna karşın

olumlu bir çok şeyle karşılaştık. Olumsuzluk esaslı temsil etmiyor. Çeşitli laf atmalar oldu, ondan sonra "yuh" çekmeler, bazı yayın organlarında hakaret düzeyinde yazılar yazmalar vb şeyler oldu. Bunlar bizim yolumuzu belirleyen olgular değildir. "Kem söz sahibinindir" diye bir atasözü vardır. Biz türkülerimizi söylemeye, Kürt ulusuna hizmet etmeye devam edeceğiz. Şu bir gerçek ki ben katıldığım bütün gece ve konserlerde sömürgeci devleti teşhir etmişimdir, hala da ediyorum, etmeye de devam edeceğim. Gecelere katılan herkes buna şahittir. Buna karşın kimilerin de beni "teşhir" etme çabalarını, kitlenin sağduyusuna bırakıyorum.

☐ Yurt dışında kaç kaset yaptın? Yeni kaset çalışmaların ne durumda?

☐ Burada 12 kaset yaptım. 2 tanesini diğer sanatçı arkadaşlar ile birlikte yaptık. Daha öncelerine nazaran, son kasetlerimde daha kalıcı bir motiv vermeye çalıştım. Daha kitlesel mesajlar vermeye çalıştım. Aynı zamanda Kürtçe'ye ağırlık verdim. Şimdi yeni bir Kürtçe kasetin hazırlığı içindeyiz. Kaset

Dımili ve Kurmanci lehçelerinde olacak. Aslında bu kaseti Newroz'a ulaştırmamız gerekiyordu. Ancak bazı teknik gelişmelerden dolayı gecikti. Bu günlerde stüdyo faaliyetle-

rine başlayacağız. Müzikte yeni bir takım değişikliklere gideceğimizi söyleyebilirim. Salt sazla yetinmiyeceğiz. Ancak "özgün" veya "arebeks" de yapmıyacağız. Kürt müziğinin temelini bağlı kalacağız. Özü otantik olmak koşulu ile biçimde bazı değişiklikler yapacağız. Bunu belirtmemdeki amaç son dönemlerde ortaya çıkan Kürt müziğinin otantik yapısını değiştirmeyi de amaçlayan "özgün" veya "arabesk" türünden yapılan çalışmaların tehlikesine dikkat çekmek istememdendir. Otantik temelden uzaklaşan her türlü müzik çalışması bir nevi yığınları uyuturucu bir rol oynuyor. Kürt sanatçılarına düşen görev bu tür gelişmelerden etkilenmeden, müziği bağlı bulunduğu kök üzerinde zenginleştirmektir.

☐ Her yıl olduğu gibi bu yılda Newroz kutlamalarına katıldınız. İzlenimleriniz ne oldu?

☐ Evet İsviçre'de, Fransa'nın iki şehrinde ve Almanya'da Newroz gecelerine katıldım. Gerçekten Köln'de düzenlenen gece muhteşem bir Newroz oldu. On binin üzerinde bir katılım vardı. Program ve teknik düzenlemeler oldukça iyi idi. Bana göre yüzde yüzlük bir organizasyon idi. Bu konuda KOMKAR'ın çabalarını inkar etmemek lazım ve hakkını teslim etmek gerekirse bu konuda oldukça başarılı bir çaba içinde. Bir gecenin düzenlenmesinde olaya ciddi bakmanın da bir örneğidir bu aynı zamanda.

☐ Söyleşi için zaman ayırdığından, geçtiğimiz yıl yurt dışında yapılan "Kürt basınına ve Deng'e özgürlük gecelerine" katılıp dayanışma gösterdiğin için DENG dergisi adına teşekkür ederiz.

☐ Ben de teşekkür ederim. Deng gibi bir yayın organı ile dayanışma içinde olmak bizler içinde bir görevdir. Deng'in yayın hayatının uzun süreli olmasını diliyorum. Kürt sanatının bilimsel olarak incelenmesinde, karanlıkta kalmış yanlarının gün ışığına çıkarılmasında Deng'e büyük görevler düştüğü kanısındayım. Bunu başaracağına inanıyorum.

□□□

KÜRT DİLİNDE

AHMED ARİF

Ahmed ARİF 2 Haziran 1991 günü aramızdan ayrıldı. Yaşama gözlerini yumduğunda 66 yaşındaydı.

Ahmed ARİF, yıllarca, bir ırmak gibi köpürüp coşan, dağların serin rüzgarlarını ovalara taşıyan, "dağ başlarında unutulmuş, üşümüş/minicik bir aşiret kızının" yalnızlığından, "akşamın erken indiği mahpushane"lere kadar, Urfa'lı Nazîf'ten, Sepetçioğlu'ndan "elleri büyük, ciğerleri küçük/ kenar mahalle çocukları" na, Garcia Lorca'dan Şeyh Bedrettin'e, "Yediveren gül kardeşi bir arzu" dan "Adiloş bebe" ye, "Diyarbakir Kalesi"nden "Nemrut Dağı" na kadar uzanan bir dolu, bir "çatal yürek" taşıdı. Umudun, sevdanın ve kavganın şiirini yazdı. Onurun da ağladığı, kalbin dinamit kuyusuna dönüştüğü günlere kadar getirdi şiirini.

"Hasretinden Prangalar Eskittim" adlı şiir kitabı, korsan baskılar dışında bugüne kadar 25 baskı yaptı. Şiirleri 24 dile çevrildi. Yıllarca "köpüğü pamuktan ak" dizelerle, "namus işçisi" duyarlılığıyla yaşamımıza giren Ahmed ARİF, yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası haline geldi.

Ahmed ARİF'in şiirleri yazıldığı günden beri Kürtçe'ye çevrildi. Kürt halkı arasında büyük ilgi gördü. Kürt halkı O'nun şiirlerinde kendi yaşantısını, kendi gerçekliğini görüyordu. Kürtçe'ye çevrilen şiirleri yıllarca elden-ele, dilden-dile dolaşıp durdu. Ahmed ARİF, yıllar önce kendisiyle yapılan bir röportajda şiirlerinin Kürtçe'ye çevrilmiş olmasından büyük bir mutluluk duyduğunu dile getiriyordu. Bizzat Kürt halkının kendisi tarafından Kürtçe'ye çevrilen bu şiirler zamanla Kürt basınına da yansıdı. İlk kez Özgürlük Yolu Dergisi'nde Ahmed ARİF'in Kürtçe'ye çevrilmiş şiirleri yayınlandı.

Ahmed ARİF şiiri, Kürt halkının yaşantısının şiiridir. Bu şiirler bir halkın yaşantısının başka bir dilde anlatımının en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

1982 yılında KOMKAR yayınları arasında çıkan "Berevoka Helbestvanên Kurd" adlı kitapta Ahmed ARİF'e de geniş bir yer verilmiş. Bu kitapta yer alan Ahmed ARİF'in Kürtçe biyografisi ile 33 Kürt'ün haince katledilişini konu alan, 33 Kurşun adlı şiirinin Kürtçe çevirisini birlikte yayımlıyor, bu büyük şairi ve katledilen 33 Kürt'ü saygıyla anıyoruz.

DENG REDAKSİYONU

AHMED ARİF

Ahmed Arîf lî Kurdistanî Tîrkiyê lî bajarê Diyarbakirê hate dinê. Ew bo xwendina bilind çû lî paytextê Tîrkiyê, kete zanîngeha bî navê "Zman, Dirok, Coxrafya". Wî lî wîr dî beşa (para) fîlozofiyê da xwendina xwe pêşta bîr.

Lî Kurdistanî Tîrkiyê hêzên zordest û kolonyalist tu car hebûna gelê Kurd hîlnedane ser zarê xwe. Gelê me lî Kurdistanî Tîrkiyê êş, birin, kul û keserên sedsale ditiye. Gelek welathîzên Kurd bî dilêkî qenc û bî şîreki helal bo azadiya welatê xwe canê xwe dane. Bî vi tehri welathîzi dî dilê gelê Kurdistanê da bûye bawerike mezin. Gelek welathîz, nivîskar û ronakbîr bî vê baweriyê va gihîştine û bî vê baweriyê va hemberî hêzên çavsor

şer kîrîne. Jiwana yek ji Ahmed Arîf e. Ew car-carna ji aliyê hêzên kevneperest da hatiye girtinê. Ahmed Arîf lî Kurdistanê û lî Tîrkiyê zef baş hatiye naskirinê. Wî bî navê "Mî ji hesreta te qeyd-zincirê xwe kewn kîrin" pirtukek nivîsi. Ev pirtuk dî nav gelek salan da hettani niha ser hev 20 caran hatiye çapkîrinê. Dî warê frotinê da vê pirtukê lî Tîrkiyê rekor şkandîye.

Raman, bî û baweriyên helbestên Ahmed Arîf bî pîrani Kurdistan e. Gundi, reŋber, jin û zarokên Kurd bûne çavkaniya helbestên wî. Ahmed Arîf dî nav helbestên xwe da hertîm hêviya rojên azadiyê û benda rojên delal maye. Bo vê ji dema ku mirov helbestên Ahmed Arîf dixune bîna merivan fire dibe û kela dilê merivan bilind dibê

SI Û SÊ GULE

1.

Ev çiya çiyayê Mengênê
Gava şefaqê lêxist lî Vanê
Ev çiya biçûkê Nemrûdê
Gava şevaşê lêxist hember Nemrûdê
Aliyek min berf digre hember Qefgasan
Aliyek min seccade, milkê Ecem e
Lî serî da guşiyên cemedê
Lî ser avan kevokên revok
Keriyê xezalan
Û refê kewan...

Mêrxasi nayê inkarê
Dî şerê yek û yek da qet neketin bin
Jî hezar salan vîr da zîlamên vîr
De em çî bêjin lo!
Refê qulinga nin e ev
Nin e lî ezman koma stêran
Dilê bî si û sê gule
Si û sê kaniyên xwin
Naçe
Gol bûye lî vî çiyayê...

2.

Jî bin palê kewroşkek rabû
Pişt belek
Zik çil-sipi
Kewroşkek çiyê
Xerib û du canî,
Dî dil dest da, ûsa reben
Mirova poşmam dike bî xwedê
Demek ker, xali bû her der
Şevaşek tîp û tazi û çixsaya bû
Nihêrt jî si û sisêyan yek
Bî zîkek birçî û vala
Rih û por bûye bostek
Dî pêsirê da sipiyek,
Nihêrt bî milên girti,
Mêrxaseki kezewpola,
Carek lî kewroşkê,
Carek jî para.

Ket bira wi filinta delal,
Ku xeyidî bû dî bin balifa wi,
Ket bira wi,
Canûya ku anîbu jî teştê Heran
Enî bî moriyên şîn
Û beş,
Sê sim spi
Beza û tolaz û reqsok,
Mehinek qemer û seklawî
Çilo firibûn ber Xozatê!

Niha wilo bêçare û dest girêdayî

Û lî pişt wi lûleka sar
Ger nebûwana,
Dikaribû xwe bavêje bilindahiya,
Ev çiya jî wi ra yar in, qedrê wi zanin
Destên wi, bî destani xwedê, wi rûreş
nakin,

Ew destên hoste ku
Lêdixê dî yek carê da
Xwelîya cixarên vêketî
Û zmanê marê gewr
Ku dî bin tavê da mîna çikeki
dubend e...

Ev çavan tucaran ne hatin xapandin
Ev çavên ku gelek berê dibînin
Qiyameta geliyên ku lî benda çixan
Kaşên bî berf û nermok
Û bêbextiya şaxuran...
Bêçare
Ew de bihata lêdan,
Ferman pêwîst bû,
Êdî bîla marzerikê kor bixwin çavên wi
Û dilê wi teyrê beretan...

3.

Ez hatime lêdan
Lî geliki xali, lî çîyan
Dem-dema nîmeja sibê
Ketibûm
Nav xwinê da dirêj bûbûm...
Ez hatime lêdan
Xeyala min jî şevan taritir
Kes napirse halê min
Can jî min digrin bê ecêl
Nin e lî tu kitêban
Şifre şandîye paşeki
Hatime lêdan bê mehkeme, bê pîrs

Kirivo, rewşa min ûsa binivise
Dibe riwayet bêjin
Ev memikê gul nin e
Dî devê min da kerî kerî
Lê guleyê waşan e...

4.

Fermanê kuştinê anin cih,
Mijê çiya yê hêşin
Û bayê sibê, hênîk û sıvîk
Nav xwinê da hiştin.
Û pêra lî wir tîfing spartin
Lî bin çengê me hûr hûr nihêrtin
Û lê gerîyan,
Piştî min a sor, malê Kırmanşahê,

Tîzbi û qutiya zivin
Girtin û çûn
Hemû jî diyari bûn jî Ecemistanê...

Em kirivin, mirovên hev in û pîncarê
çiyaki ne

Bî gund û mevrên hember ra
Em xînamiyê hev in, jî sedsalan vîr da,
Ciranê hevdu ne
Mîrîşkên me tevlihev dibin
Ne jî nezaniyê
Lê jî xîzaniyê

Jî pasaportê dîlsar bûne
Ew e cûrmê sebeba kuştina me,
Jî bo wê navê me eşqîya ye
Isatvan
Rêbir
Û bêbext e...

Kirivo rewşa min ûsa binivise
Dibe riwayet bêjin
Ev memikê gul nin e
Dî devê min da kerî kerî
Lê guleyê waşan e...

5.

De lêxin lao,
Lêxin,
Bî hêsani nayê kuştin.
Kuşkê min da hin agirê venemirî
Û jî wê ra çend gotinên min hene
Jî mirovên fama ra.
Bavê min çavên xwe dan lî ber Ruhayê
Û sê birayên xwe
Sê tayên ciwan,
Wek sê çiya bûn, jî jiyinê têr nebû bûn.
Jî bircan, jî gazan, jî minêran,
Gava hember Fransîz şer dikirin,
Kîriv bûn, pîsmam bûn, xwedî eşîr bûn
Xale min î biçûk, Nezîf
Simbêlên wi hin nuh xuh dabûn
Delal
Sivîk
Û sivareki baş
Gotiyê lêxin birano
Roja mêran e
Û hespa xwe rakirîye ser piya.

Kirivo rewşa min ûsa binivise
Dibe riwayet bêjin
Ev memikê gul nin e
Dî devê min da kerî kerî
Lê guleyê waşan e...

Ozan Telli;

"İSYAN DAMARINA KAN GEREK"

Y. KIZIL

"Bu toprağa kök salan / İsyân damarına kan gerek" diyor Ozan Telli. Şairin daha önce ayrı ayrı yayımlanan İSHAKÇA, ŞAH KULU DESTANI, KALENDEROĞLU PİRİ MEHMET DESTANI adlı çalışmaları, bu kez yeniden gün ışığına çıkartılan bir destanın, "Bizim Çeliğin Suyundan" başlıklı çalışmasının da eklenmesiyle "İsyân Damarına Kan Gerek" adıyla Yurt Yayınları arasında yayımlandı. 209 sayfadan oluşan kitap şairin bu birbirinden güzel dört destanını bir arada bulundurması bakımından eşsiz bir sanatsal değere sahip.

Ozan Telli şiirimizin destan geleneğinin en güçlü temsilcilerinden biri. O, bir kuyumcu titizliğiyle üzerine eğildiği sözcükleri "anadolu'nun demir çarıkli pirlerinin, büyük ve bilge seslerinin" suyuyla besleyerek kökleri tarihin derinliklerine uzanan bir sevdanın, özgürlük ve barış sevdasının şairi olduğunu gösteriyor. Özgürlük ve barışa giden yolun, kavganın ozanı olduğunu;

*"İsyân zincirine yeni bir halka
ekledik anı olsun
elbet kurtulacak ülke
hele bir günü gelsin"*
diyerek belirtiyor

Özü sözü bir kavga erlerinin, demirin, ateşin ve "bizim çeliğin" şiirini yazıyor Ozan Telli. "Çekilmez zahmet devirleri'nin, "Anadolu'nun "yangın yeri"ne çevrildiği günlerin destanını yazıyor. O konuştuğunda üzerine ölü toprağı serpiştirilmiş bir tarihin adsız ve kahraman çocukları konuşuyor. Sesi, dağları sevdasına yol bilmiş, umudu sevmiş, buğdaya, güle ve güvercine can vermiş binlerce yıllık bir çınar ağacının kökleri kadar derinden ve büyüleyerek dağıtıyor şanlı tarihin üzerine serpiştirilmiş ölü toprağını;

*"gergeflere gerdiğimiz
çıkırıklara sardığımız
nakış nakış işleyip
düşümüze dürdüğümüz
umuttur
aynalı şimşir beşikte
beklediğimiz
düğüm düğüm ilmik ilmik
uladığımız
ve bir gül fidanı gibi
suladığımız
umuttur".*

Ozan Telli şiirini nakış nakış işliyor çeliğe. Hayına, hayırsıza karşı duruyor kalemi, uğursuzu dışlıyor. Can yoldaşların, umut türkücülerinin, yoksul halkın ve halktan olanın yanında yer alıyor.

Tüm bunları yaparken kuru bir söylevciliğe düşmüyor. Resmi tarihçe yok edilmek istenmiş, üzerine ölü toprağı serpiştirilmiş haklı davaların destanını yazarken biz-zat tarihsel gerçeklerden, günün coğrafyasından ve değerlerinden hareket ediyor.

Tüm bunları göz önünde bulundurarak sanatsal im-gelerle süslenmiş şiirsel bir kurgu kuruyor. Daha önce tarih tarafından yalın bir gerçeklikle gerçekleştirilen bu kurgu, Ozan Telli'de şiirleşerek, gürleşerek güçleniyor, kendini dile getiriyor;

*"birinci ahmet devrindeyiz
çekilmez zahmet devrindeyiz
anadolu yangın yeri*

*odaları halayıklı sarayların
sofrası soytarılı sultanları
devran sürmekteler
gizli ölüm buyrukları vermekteler
baş indirip bağır basmayanlara
haykırıp susmayanlara
haksızlığın karşısında".*

Yine, Ozan Telli şiiri, gül kokulu, emek yollu, gül benizli insanların umutlarından, onların kan ve zulüm altında tutulmuş dünyalarından yükselerek çağdaş şiirimizin şimdiye dek varamadığı bir yere ulaşıyor. Şiirleri, okuyanın dudağında damak tadı bırakıyor, onu okumak bir tutkuya dönüşüyor.

*"düşündeki gülüyle
kanadı gümüşlü bir kuş
uçuruldu seher vakti
şah kulunun eliyle
alıp nasibini büyük umuttan
kuş süzüldü dumandan
sisten buluttan
içti duru mavilikleri
gökçe gönüllerden geçti
taşdı sevdamızı
yaylaların eliyle".*

Özcesi Ozan Telli "İsyân Damarına Kan Gerek" liliğin şiirin yazıyor. Bizim, hepimizin umudunu dile getiriyor. Dünün yok edilmek istenen tarihini şiirleştirerek gün ışığına çıkarıyor. Yanlış bununla da kalmıyor Ozan Telli. Yarınları da çiziyor. Geleceğin güzel günlerine işaret ederek umut basıyor yaralarımıza.

WELATÊ KERA!

Dûri huzûra guhdara, dibê dî zemanê berê de, li wareki dinê, welatê kera hebûye. Hemi ker lê jiyane. Xwedê ew kîrîne ker! Wê çî bîkî? "Tîştê ku xwedê bike xweş" Welew mirov bike ker ji. Ji ber ku xwedê kirîye; gili û gazind ji yê nahê. Keritî wisa li wan runîştîye, ku bira wan li halê wan nayê. Palançiyekî wanê pîspor û hunermend hebûye. Palanî wê çêdikirin, hewqasî xweş li piştê kera dî rikubî, ku ji kerabiya ji kêfa palan re ji binbar û piştîya dernekevin. Lê ev dinya ne mal û mîlkê bavê kesîye. Dê roja herkesî were. Roja palançî ji tê. Hûn xweş, palançî diçe rihmetê. (Anjiyan dibe) Palanê wi çekirîne kevî dîbin. Piştê kera dîbin bar û piştîya de tev diçelîsin. Gire girê kera li ser vê rewşa nû, êvarekî li hev diçivin. Dibên; "Heyat ji me ra nema. Wani nabe. Em palançiyekî nû ji xwera bigrî." Xebera xwe dikin yek. Ji nava xwe du kerê çav vekirî nûner dibijêrin.

Nûnerên çav nas, bî serê rîya dikevin. Li vi gundi, li wi bajari digerin. Çî serê we bî êşînim. Leqayî palançiyekî tîn. Pêre bazariya xwe dikin û wi tînin welatê xwe. Ker gîşt; mezin, piçûk ber bî wan ve diçin. Palançî hemêz dikin. Bî qedr û qîmet lê kom dibin.

Palançiyê nû, dest bî çekirîna palana dike. Serê ewil kes rê nade kesî ku palanê nû li xwekî. Lê pîr têde naçe, gazincê kera ji nûve dest pê dike. Palançiyê kewn çiqas palana xweş çêdikir, yê nû ji hewqas ne baş çêdike. Palanê vala li piştê wan dixê. Ji bar pîrtir, ji palan aciziyê dikin.

Aloziya palançî roj bî roj kûr dibe li welatê kera. Li her aliyî zîre zîre. Ji her seriyekî dengêk dertê. Dîkin nakin deng nabî hev û peyva xwe nakin yek. Evcar berê wan dikeve hev. Her yek dike stuyê yê dîn. Ev rewş bî sala dî domine. Ji roja rojekî disa li hev diçivin. Zîr û zîr, bî sîeta li ber hev didin. Disa tiştêkî ji hev fam nakin. Dî wê navê de li paşîya odê, li ber şekala kerekî bê merêz radibe piya. Destûra axaftinê dixwaze û wani dibêje:

Geli kera! Me waxtê ji bona rojekî wani ku rê şani me bide, me jînekê girtibû, qe we bira kirîye. Werin em herin ba jîrîk, bira rê şani me bide. Teva li hev niherin û bî devekî gotin:

- Wey li me exmeqa! Hewqas em li ev heyirî man, qet li bira kesî ji me nehat. Ka rabî em tev bî hev re herin mala jîrîk.

Garana kera bî zîre zîr li derê jîrîk qeliwin. Disa kesî rê nedîda kesî. Jîrîk tiştêkî ji wan fam nekîr. Gote wan:

- Ewha her yek ji we dengêkî derxe, em tiştêkî

ji hev fam nekî. Bî dorê û yeko yeko bî peyivî.

Piştî vê xebêrdana jîrîk, kerê mezin ji serî heta bîni derdê kera ji jîrîk re got.

Jîrîk li wana fetilî û wani got:

- Bî çûndina palançîkî baş û bî hatina palançîkî xerab tu rewşa we nayê guhartinê. Ger hûn jîyanekî xweş, afîreki tije, dilekî rihet dixwazî; dibê hûn ewil ji keritîyê derkevin. Heta hûn kerbî, winê bî gili û gazî bîn ji.

Z. DÎNO

NAME

Ew name ya te'j min re şand

Hêstirê çava tê de rijand

Ew xebera te ya şîrîn

Min dişî û dilovan kir

Silavên te'î ser çavê min

Nayê bê te qet sebra min

Lo girtiyo dîl bengiyo

Şervanê doza Kurdî'yo

Rêya rast û azad'yê de

Dest û dilê min ji bitere

Silavên te'î ser çavê min

Nayê be te qet sebra min

Lê lê dinê sebr û binê

Hevala doza şîrinê

Me ser hîlda l'dij zilmê

Nêze azad'ya evinê

Silavên te'î ser çavê min

Nayê bê te qet sebra min

Lawko dîno tu bîzanbe

Jiyana bê hev l'mîn heram be

Ya em bî hevra yan ji neman

Wez'ya te me'î benda teme

Silavên te'î ser çavê min

Nayê bê te qet sebra min

22. 08. 90

Z. DÎNO

Keç û law bî hev re dixwinin.

MAMO

Allegro

Mamir, Mamir, Mamir, lo, Mamo,
Mamir, Mamir, Mamir, pizmamo.

Ava ji gêdûkê, lo, Mamo.
Ava ji gêdûkê, pizmamo.

Ava ji ç'îyê tê, lo, Mamo.
Ava ji ç'îyê tê, kuřmalo,

Hêlûna ser ç'ûkê, lo, Mamo,
Hêlûna ser ç'ûkê, kuřmalo.

Nav gul û nêrgiza tê, lo, Mamo,
Nav gul û nêrgiza tê, pizmamo,

Jê tê bîna bûkê, lo, Mamo,
Jê tê bîna bûkê, pizmamo.

Bîna yara jê tê, lo, Mamo,
Bîna yara jê tê, kuřmalo.

Xelqê yara te bir, lo, Mamo,
Xelqê yara te bir, pizmamo.

Xelqê xasînga te bir, lo, Mamo,
Xelqê xasînga te bir, kuřmalo.